

”
Ik denk dat we veel van
Antarctica gaan
verliezen, erg jammer
Maike Izeboud ijsonderzoeker
WETENSCHAP 26-27

Illegale wildpluk paddenstoelen

Natuurclubs zijn niet blij met de
plukkers in het herfstbos

IN HET NIEUWS 7

FOTO WALTER HERFST

Drones

Drone-industrie
in Nederland in
opmars, ook civiel

IN HET NIEUWS 4-5

Waarschuwing

Libanon moet
Hezbollah
ontwapenen

BUITENLAND 19

Shutdown

Duizenden
vluchten VS
geschrapt

ECONOMIE 21

Ambassadeur Andriy Kostin

‘Oekraïners moeten
na de oorlog terug’

IN HET NIEUWS 8-9

■ **NIEUWSBRIEVEN**
De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

■ **REDACTIE**
redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

■ **ABONNEMENTSVRAGEN**
ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

■ Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

■ **PRIJS €4,60**
Jaargang 56
no. 35
BELGIË €5,60

8 710404 000484

1 4 6 2 5

IN HET LAND
HANS STEKETEE

MUIDEN

Doodlopend spoor in een nieuwbouwwijk

Van de vijf explosies die hij zelf heeft mee-gemaakt, is die van 2 juni 1966 hem het best bijgebleven.

Guus Kroon was tien jaar en het scheelde weinig of hij zou niet ouder zijn geworden. Het was 's middags tegen vieren en zijn klas liep net de gymzaal binnen, toen alle ruiten naar binnen werden gedrukt. „De stukken glas stonden rechtop in de vloer”, herinnert hij zich. En toen hij naar huis was gevluht, waren ook daar alle ramen verdwenen en dakpannen weggeblazen. „Wij woonden tweehonderd meter van de kruitfabriek.”

Bij de ontploffing van trotyl (TNT) op het terrein van de Koninklijke Nederlandse Springstoffen-maatschappij in Muiden, vielen die dag vijftig gewonden. Bij het dodelijkste ongeluk, op 17 januari 1947, tijdens het verplaatsen van oude Duitse granaten met een smalspoortreintje naar de trekvaart, kwamen zeventien mensen om: veertien militairen en drie burgers uit Muiden, onder wie een oudoom van Kroon.

Van dat spoorlijntje bleven de laatste paar meter bewaard, met de korte opstaande einden die moesten voorkomen dat de karretjes de vaart in zouden rijden. Bij werk aan de straat kwamen de rails tevoorschijn. Dankzij een comité met Kroon en andere ‘Muiders’ liggen ze nu iets verderop in een plantsoentje, met een stenen rand en kiezels omgeven. In 2023 werd het ‘Smalspoormonument’ onthuld, een bordje erbij met de namen van 43 doden bij elf explosies en branden tot 1983.

Hoelang het daar nog ligt, is wel de vraag, want het is inzet van oplopende strijd. Op het terrein van de voormalige kruitfabriek verrees de afgelopen jaren nieuwbouwwijk De Krijgsman. Bij het zien van de rails bleken enkele bewoners een andere associatie te hebben: het monument bij *Durchgangslager* Westerbork, zestig meter spoor met omhoogkrullende einden.

„Dat spoor zit in mijn kop en dat krijgt niemand er uit”, zei Gerrie Veffert tijdens een beweging vergadering van de gemeenteraad in oktober. Hij en andere Joodse bewoners, „lijden psychisch” door het

smalspoormonument. „Ik woon er recht tegenover. Het roept alles weer op”, zei Veffert.

Na een reeks vergeefse bemiddelingspogingen toonde het college van B&W begrip voor zulke gevoelens - „Het kan niet de bedoeling zijn dat een monument in de openbare ruimte dagelijks pijn en verdriet oproept” - en besloot het buiten het zicht van de aanstootnemers te verplaatsen.

Het college liet ook alvast een nieuw monument tekenen door kunstenaar Ernst Schmidt, een ronde constructie met glazen panelen die glasscherven verbeelden. Volgens Schmidt, die eerder een ‘be-zinningstuin’ ontwierp voor een begraafplaats in Bussum, moeten alle Muidenaren begrijpen dat zij „reizigers [zijn] die zich op oude grond hebben gevestigd”.

Het kan niet zo zijn dat een monument in de openbare ruimte pijn en verdriet oproept

Een petitie tegen verplaatsen van de rails is honderden keren ondertekend. Dat het nieuwe monument bovendien 81.000 euro zou kosten, inclusief het honorarium van de kunstenaar, was de gemeenteraad te gortig. Woensdag verwierp de raad het voorstel en riep B&W op om opnieuw met voor- en tegenstanders in gesprek te gaan om tot „een breed gedragen oplossing te komen”.

Guus Kroon is blij dat de rails voorlopig blijven liggen, maar van nieuw overleg heeft hij weinig verwachtingen, zegt hij. Zijn voorstel om er dan maar een haag omheen te zetten is ook al verworpen. De straten daar verwijzen naar het verleden van Muiden als vesting: Schootsveldlaan, De Lange Lont, Bolwerk, Stelling. Vooralsnog hebben beide kampen zich daar ver-schanst.

Hans Steketee doet elke maandag ergens vanuit Nederland verslag

ANALYSE ONDERZOEK CORONABELEID

De coronacommissie heeft nog maar één lid: de voorzitter

De parlementaire enquêtecommissie Corona is na de verkiezingen leeggestroomd. Deze week wordt duidelijk of de partijen opvolgers aanwijzen.

Oscar Vermeer

AMSTERDAM

Eerst waren het er vijf, nu is het er nog maar één. Na de verkiezingen twee weken geleden is de parlementaire enquêtecommissie Corona leeggestroomd. De enige overblijver: voorzitter Daan de Kort, die met plek twintig op de kandidatenlijst van de VVD nog net in de Tweede Kamer zal blijven. „Heel jammer”, zegt De Kort over het gedwongen vertrek van zijn commissieleden, „na al dat ondankbare, onzichtbare en harde werk achter de schermen”.

Naast De Kort bestond de commissie uit de niet herkozen Peter Smitskam (PVV) en Anita Pijpelink (GroenLinks-PvdA, tevens vicevoorzitter). De andere twee, Mariska Rijkers-Oosterkamp (BBB) en Sander van Waveren (NSC), stonden bij deze verkiezingen niet eens meer op de lijst van hun partij. Het onderzoek naar het coronabeleid is met 32 maanden een van de langst durende enquêtes ooit. Belangrijke onderzoeksthema's zijn de besluitvorming door het kabinet en de Tweede Kamer, de rol en onafhankelijkheid van adviseurs als het Outbreak Management Team (OMT), RIVM en de planbureaus, de omgang met ‘coronacritici’ en de inperking van de grondrechten.

Geen nee gehoord

De Kort zegt intussen contact te hebben gehad gehad met de fractievoorzitters van de grotere partijen (D66, PVV, GroenLinks-PvdA, CDA, JA21) over de vraag of ze een nieuw commissielid willen leveren. Hij is daar optimistisch over: „Ik heb in elk geval geen ‘nee’ gehoord. Het ziet er positief uit. Vergeet niet dat er 150 Kamerzetels voor deze enquête hebben gestemd.”

De partijen zijn nog bezig met de portefeuilleverdeling binnen hun fractie en beslissen deze week definitief of - en wie - ze in de coronacommissie laten plaatsnemen. De benoeming van de nieuwe leden volgt daarna officieel tijdens een regeling van werkzaamheden in de Tweede Kamer, pas daarna kunnen ze aan de slag met een inwerkprogramma.

De ‘oude’ commissie heeft doorgewerkt tij-

Daan de Kort, voorzitter van de parlementaire enquêtecommissie Corona.

FOTO PHIL NIJHUIS/ANP

dens het zomer- en het verkiezingsreces, om alle 87 besloten voorgesprekken af te ronden en een overgangsdossier te maken.

Dat is meteen het huiswerk voor de nieuwe commissieleden. De openbare verhoren, het volgende deel van het onderzoek, beginnen waarschijnlijk volgend voorjaar.

Rommelige historie

De leegloop van de coronacommissie is niet uniek - de parlementaire enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening werd ook onderbroken door tussentijdse verkiezingen - maar staat wel een beetje symbool voor alle personele wisselingen in de commissie van De Kort. Al sinds de Tweede Kamer eind 2021 unaniem instemde met de enquête en een tijdelijke commissie het onderzoeksvoorstel ging uitwerken, rommelt het in de commissie. Partijen bleken het oneens over welke onderwerpen moesten worden onderzocht, vonden het onderzoek te uitgebreid en vreesden dat het een afrekening met het kabinet zou worden.

Na aanpassing van het onderzoeksvoorstel kon de officiële corona-commissie aan de slag, maar de onrust bleef. Partijen stapten uit de commissie en keerden weer terug (BBB, FVD) en leden werden tussentijds vervangen (BBB, FVD, NSC). FVD stapte mei dit jaar uiteindelijk helemaal uit de enquêtecommissie.

REPORTAGE SCHAATSEN

Schaatsen op natuurijs? ‘Dat gaan mijn kinderen niet meer meemaken’

Aan het Scheveningse strand is net een kunstijsbaan geopend. Ondanks 15 graden verkeren bezoekers in winterstemming.

Merel Thie

SCHIEVENINGEN

Zwaren op weg naar Legoland. Maar Reem Aafi (30) uit Oman liep met dochter Basma (5) langs het Kurhaus waar precies deze zaterdag een schaatsbaan opende. Nu krabbelt Basma in een tuinbroekje met blote knietjes op dubbele ijzers op het kunstijs. Naar Legoland gaan ze vandaag niet meer.

Het is warm en zonnig voor november, wel 15 graden vandaag in Den Haag. Naast de ijsbaan drinken mensen rond het middaguur koffie in de zon, zonder jas. Aan de overkapping boven de baan van 600 vierkante meter hangen kerstkransen. Deze schaatsbaan opent elk jaar in dit weekend, vertelt medewerker Johnny Lammers van familiebedrijf Entrada. „Nu komen mensen in de stemming.” In houten stellagekasten staan rijen blauwe huurschaatsen klaar. De entree is 7,50 euro, 12,50 inclusief schaatsen.

Warmte is een uitdaging

De meeste tijdelijke baantjes gaan later open, zoals die op de Brink in Laren (Noord-Holland, 22 november) en bij het winkelcentrum in Amstelveen (29 november). Het Openlucht-museum in Arnhem besloot twee jaar geleden te stoppen met de openluchtijsbaan. Een woordvoerder zei toen tegen *De Gelderlander* dat een schaatsbaan niet meer past „in een tijd waarin we duurzaam bezig willen zijn”.

Je denkt toch: komt dit door de opwarming van de aarde?

Remco Koning strandganger

De warmte stelt ijsbanen voor uitdagingen. In 2014 moest de Jaap Edenbaan in Amsterdam een week na de opening alweer dicht. Toen was het 17 graden in oktober. Voor deze baan is warmte geen belemmering, zegt Lammers, terwijl hij met een vader en dochter afrekent. „Onze koelmachine kan zelf de temperatuur meten en past dan aan hoeveel

Boven: De pas geopende schaatsbaan langs het Kurhaus in Scheveningen. Linksonder: Voorbijgangers genieten van het warme weer. Rechts onder: Basma (5) schaats onder toezicht van haar moeder op de kunstijsbaan. FOTO'S BART MAAT

sers van de baan, die hij de rest van het jaar niet ziet.

Ruben heeft waarschijnlijk gelijk. Het aantal ijsdagen - waarbij de temperatuur het hele etmaal onder nul blijft - neemt al sinds de jaren zestig af, schrijft het KNMI op de eigen website. „Telden we 60 jaar geleden nog gemiddeld rond 11 ijsdagen per jaar, tegenwoordig zijn dat er gemiddeld nog maar drie. In 2023 en 2024 zagen we in De Bilt zelfs nul ijsdagen. De laatste ijsdag was 17 december 2022.”

Op de baan schaatsen overdag vooral kinderen. Zoals de dochters van Esma Achahbar (38) van 8 en 12. Zelf schaatste Achahbar als kind op natuurijs in het Zuiderpark en in het

Westland. Vandaag „sleepte” ze haar dochters van 8 en 12 naar de ijsbaan omdat ze hen dat „wil meegeven”. Want natuurijs gaan zij niet meer meemaken, denkt ze. Toch doet ze haar eigen schaatsen en een slee die in de schuur staan niet weg. Want je weet het niet.

Groene stroom

Na een uurtje achter een glijrek in de vorm van een ijsbeer te hebben geoefend, gooit de vijfjarige Basma haar armen in de lucht en schaatst met losse handen. Haar moeder Reem Aafi zegt: „Als moeder moet je een sterk hart hebben om hiernaar te kijken.”

Voor Remco Koning (45) voelt het

„wel raar” dat het nog zo warm is als de schaatsbaan open gaat. „Je denkt toch: komt dit door de opwarming van de aarde?” Hij loopt langs het baantje met zijn zoon en een vriendje op weg naar het strand. Ze gaan vliegeren maar hebben ook een voetbal en een metaaldetector bij zich. Vliegeren doen ze bij weer en wind, maar voetballen is meer iets voor mooi weer, zegt hij.

Een deel van de baan is afgezet voor een klein curlingbaantje. Rode en gele curlingstenen schieten over het ijs. Een bedrijf in zijden kunstbloemen deed het als onderdeel van hun personeelsuitje. Het was „heerlijk” dat het zo warm was, vertelt Sjanneke (46) na afloop. „Ze moeten

zonnepanelen op het dak leggen”, zegt een van haar collega's, dan gebruiken ze groene stroom.

Na een paar uur trekt Ruben zijn schaatsen uit. „Maar ik kom vanavond wel weer terug”, zegt hij. Dat het zo warm is, vindt hij niet erg. „Je kunt doorschaatsen zonder te veel af te koelen.” Dat al dat energieverbruik om de baan draaiende te houden niet goed is voor het milieu, weet hij ook. „Niets doen, dat is energiezuinig, maar ook een minimaal leven. Ik zie dat het veel mensen plezier geeft om hier te schaat-sen.”

Met medewerking van Jonathan Sekeris.

KATWIJK

Je kunt zien dat de wrakstukken op de werkbank een drone zijn geweest: afgerukte ‘armpjes’ van zwart 3D-printerplastic, een gebroken propeller. De laatste vlucht van de Basta was niettemin een doorslaand succes – letterlijk. Er is een video van. Je ziet hem opstijgen uit een veld, een zwarte kegel die afbuigt en wegschiet. Dan kijkt de camera met de ogen van de drone zelf. De prooi komt in beeld: een witte quadcopter, wiegelend in de verte, die razendsnel dichtbij komt tot hij het beeld vult en de video op zwart gaat.

Een drone uitschakelen met een drone – Delft Dynamics, een spin-off van TU Delft, pionierde er ruim tien jaar geleden al mee. Hun DroneCatcher werpt een net uit boven een andere drone en brengt die naar een veilige plek. Militaire toepassingen werden destijds weinig voorzien; je kunt er een vliegveld of festivalterrein mee beveiligen, of gevangenen waar criminelen met drones pakketjes over de muur bezorgden, was het idee.

De DroneCatcher, waarvan nu een geautomatiseerde versie op de tekenafel staat, is nooit in serie gebouwd en hij is een braverik vergeleken bij de Basta, die dit jaar voor het eerst vloog. Dat is een *interceptor* die autonoom naar zijn doel manoeuvreert en dit met een harde botsing vernietigt – en zichzelf dus ook. Spectaculair, maar ook de Basta zit nog in de ontwikkelingsfase. „En het wordt de kunst om de stuksprijs onder de tienduizend euro te houden”, zegt Delft Dynamics-directeur Arnout de Jong.

Sinds de Russische grootschalige invasie in Oekraïne in 2022 versterken Europese landen massaal hun dronecapaciteit. Defensief tegen infiltraties in het luchtruim, offensief voor een toekomstig conflict. In Nederland is Delft Dynamics een van tientallen bedrijven en bedrijven die profiteren van nieuw binenlands en internationaal kapitaal voor de ontwikkeling van software, componenten of volledige drone- en counter-dronesystemen.

Maar onder de streep is er nog te weinig gerealiseerd. „De meeste westerse dronesystemen zijn te duur en irrelevant voor het soort oorlog dat Rusland voert”, schreef *The Economist* vorige maand. De ontwikkelingen daar gaan bovendien zo snel dat de „drone-industrie de innovatie in Oekraïne niet [kan] bijbenen”, citeerde *HetFinancieele Dagblad* een projectleider van Tulip Tech, een Nederlandse producent van batterijpakketten voor drones.

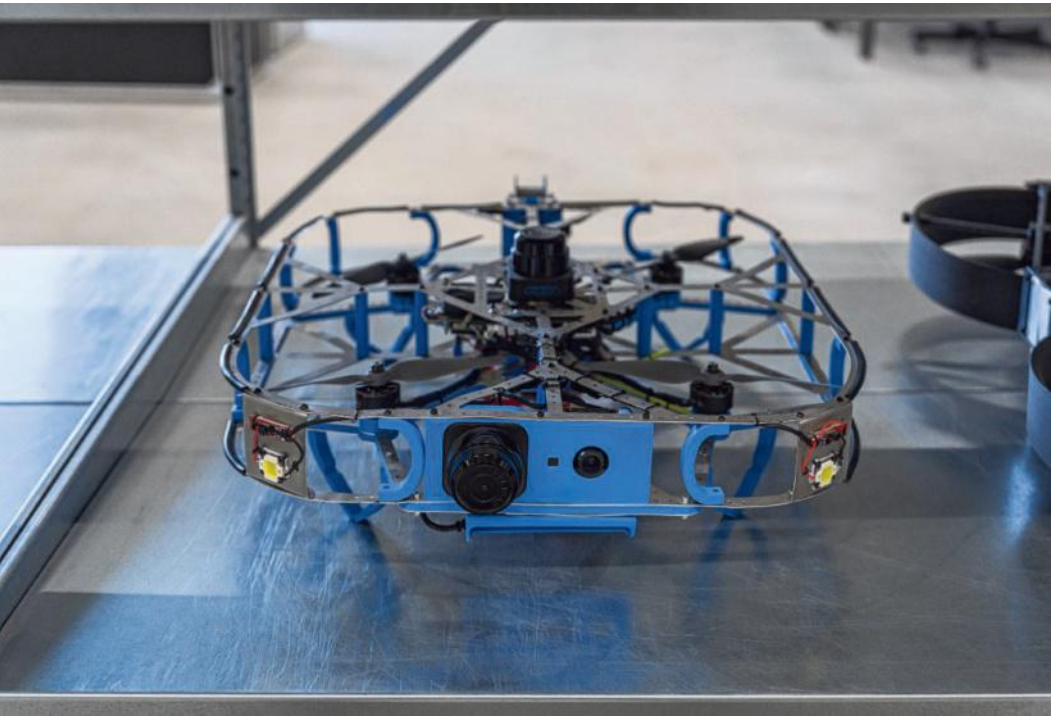
Daarom moet het Europese model van financieren, ontwikkelen, produceren, aankopen en voorraden aanhouden – dat duur, traag en log is – „volledig op de schop”, zei Uwe Horstmann, topman van de Duitse start-up Stark, die aanvalsdrone bouwt, in oktober tegen de *Financial Times*.

Lange aanbestedingsprocedures

Theo de Vries zegt het hem na: „Militaire toepassingen hebben de Nederlandse drone-sector een enorme boost gegeven, volwassen gemaakt, maar lange aanbestedingsprocedures door Defensie zijn funest voor de innovatiesnelheid.”

De Vries is directeur van Unmanned Valley (UMV), een cluster drone-gerelateerde bedrijven en opleidingen die vanaf 2019 in de verlaten hangars van het voormalige marinevliegkamp Valkenburg bij Katwijk trokken. UMV is ook het grootste Nederlandse testveld voor drones. Het oude Dakota-vliegtuig dat bij elke voorstelling met draaiende propellers het decor van de musical *Soldaat van Oranje* binnenrolt, noemen ze hier spottend „onze grootste drone”.

„Het moet hier niet alleen een defensiefeestje worden”, zegt De Vries. „En de ontwikkeling werkt ook de andere kant op: militaire technologie leidt tot

Onderstel van een drone.

ONBEMAND VLEGEN

Drone-industrie in Nederland is in opmars, maar moet groeistuipen nog overwinnen

Militaire toepassingen, ontwikkeld als gevolg van de oorlog in Oekraïne, hebben de Nederlandse dronesector volwassen gemaakt. Civiele toepassingen rukken ook op, maar met vallen en opstaan.

Door **Hans Steketee** Fotografie **Olivier Middendorp**

Onbemande helikopters, de allereerste drones, bij de vestiging van Delft Dynamics in Pijnacker.

civiele toepassingen. Als die oorlog eenmaal is afgelopen, verwacht ik zelfs een tsunami van innovaties waar we veel van gaan leren.”

Al beneemt ‘Oekraïne’ er nu dus enigszins het zicht op, in het civiele domein rukt de drone al jaren op. Daarmee stijgt ook de vraag naar piloten en technici zo sterk dat De Vries tekorten voorziet. Het is van groot belang om jongeren – „de console-generatie”, noemt hij ze – daarvoor nu al lekker te maken met ‘hackatons’, zelfbouwworkshops en dronevedstrijden in het *indoor* raceparcours. Deze zaterdag is er opnieuw zo’n dag in het voormalige marinevliegkamp.

Ganzennesten

Woensdag tekenden de reddingsbrigades van Katwijk en Noordwijk een overeenkomst met Unmanned Valley om met drones te leren werken. Dertig redders krijgen een opleiding tot dronepiloot om sneller drenkelingen te lokaliseren en om toezicht te houden op het strand. Eerder kreeg de gemeente Rotterdam hulp bij het invoeren van drones als tijds- en arbeidsbesparend alternatief voor landmetingen, de inspectie van bruggen en het tellen van ganzennesten.

In september begon een proef met drones van een ANWB-dienst die via een eigen luchtcorridor bloed en medicijnen vervoeren tussen ziekenhuizen in Zwolle en Meppel. In dunbevolkte gebieden in Afrika en Amerika is dat trouwens al staande praktijk. En in Dublin kun je zelfs maaltijden per drone laten bezorgen. Sinds dit jaar zie je ook in Nederland drones op grote hoogte ramen wassen.

Drones trekken baantjes boven akkers met broccoli om met AI-ogen de oogstrijpheid te beoordelen. Ze controleren hoogspanningslijnen en offshore-installaties. En het is een kwestie van tijd tot dat zwermen ‘genetwerkte’ drones een compleet windpark op zee inspecteren.

Achter de horizon

Daartoe moeten ze dan ook buiten het zicht van een piloot op de grond, achter de horizon en zonder radiografische verbinding zelf beslissingen kunnen nemen, al was maar om niet met elkaar te botsen. Om te experimenteren met zulke autonome technologie – voor militaire en civiele doeleinden – komt er een permanent testgebied boven de Noordzee tussen Katwijk en Rotterdam. Vanaf 2026 moeten de zogeheten BVLOS-vluchten (van *beyond visible line of sight*) vanaf Unmanned Valley beginnen.

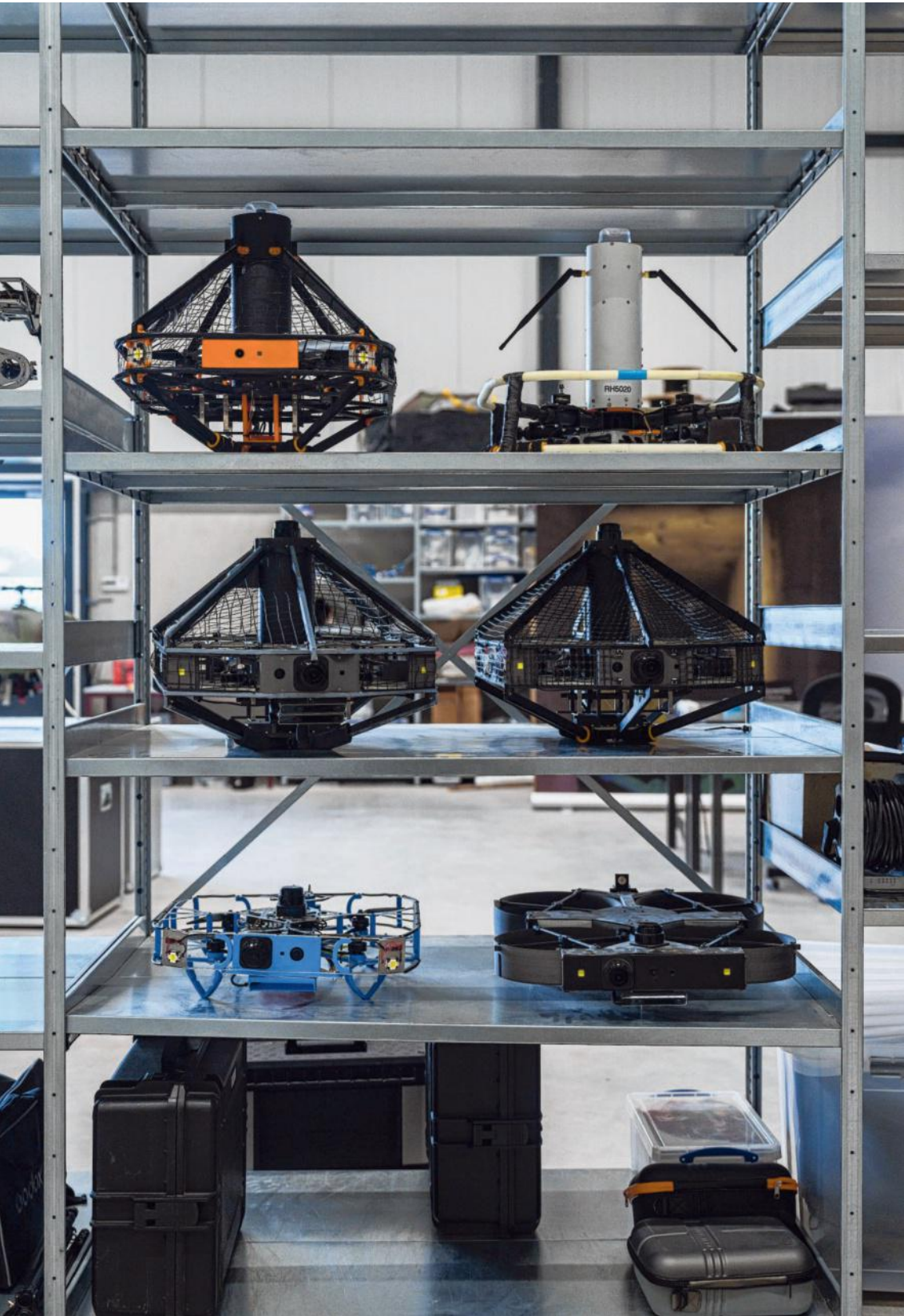
Wettelijk (en praktisch) is bemand én onbemand vliegen in datzelfde stuk luchtruim nu nog niet mogelijk. Zelfs voor ‘gewone’ dronevluchten werkt de overheid stroperig, zegt Roel van der Wal, die na een loopbaan bij de politie de Drone Flight Academy (DFA) oprichtte. Die school, ook op Valkenburg, biedt het hele scala aan opleidingen, van *dronepiloot basic light* tot een certificaat voor vluchten met het hoogste risico.

„Er is te weinig gevoel voor urgentie”, zegt Van der Wal. „Ik heb klanten die al anderhalf jaar op een vergunning wachten voor het gebruik van specifieke drones. Of neem de *dronebox* [waaruit een drone zelfstandig kan opstijgen en landen om bij te laden]. De luchtverkeersleiding wil dat daar een *observer* naast staat. Het doet me denken aan de beginnende van de automobiel in Engeland, toen een man met een rode vlag voor de auto uit moest lopen.”

Hobbyisten

Regelgeving en handhaving vertonen lacunes. Neem het gebied rond Schiphol, waar een no-flyzone voor drones geldt, maar waar jaarlijks ook honderden overtredingen worden gedetecteerd. In het commandocentrum van Valkenburg worden ze met een paar muis klikken zichtbaar, in real time en die in het verleden plaatsvonden. Het gaat vooral om „roekeloze en onwetende hobbyisten”.

Maar bij een ‘opgevoerde’ speelgoeddrone op een verboden hoogte van driehon-

Onderdelen van drones bij Delft Dynamics in Pijnacker.

derd meter moet wel opzet in het spel zijn.

Elke drone is in principe herkenbaar aan een unieke radiocode. „Een basisingrediënt voor handhaving”, zegt de UMV-directeur. „Maar niemand zit op die klus te wachten.” De boetes zoals die aan 29 dronevliegers zijn opgelegd tijdens de NAVO-top in juni zijn eerder uitsondering dan regel.

Kwaadwillenden

En wat als het om werkelijk kwaadwillenden gaat, zoals die achter recente incidenten lijken te hebben gezeten rond luchthavens in Denemarken en militaire oefenterreinen in België? Voor *counter-drone*-operaties bestaat nog geen wetgeving en het vliegverbod rond Schiphol geldt ook voor potentiële anti-drones als de DroneCatcher of de Basta.

Bij Unmanned Valley spreken ze voorsnog van „groeistuipten”. Daaronder vallen ook recente faillissementen en „start-ups die weer terug moesten naar de garage”, zegt De Vries. Beginnende bedrijven worden meestal gerund door technuten. „Ze blijven afhankelijk van

In september begon een proef waarbij drones bloed en medicijnen vervoeren tussen ziekenhuizen in Zwolle en Meppel

één klant en weten nog niet goed hoe je van prototypes bouwen gaat naar omzet maken. Daarbij helpen wij.”

Intelic, een AI-dronesoftwarebouwer in Amsterdam, is ook klein begonnen en kreeg dankzij ‘Oekraïne’ een groeispurt. Er werken 45 mensen, volgend jaar moeten het er 150 zijn, zegt oprichter Maurits Korthals Altes. „Voor *research & development* krijg je makkelijk financiering, maar het is een perverse prikkel om r&d te blijven doen in plaats van op te schalen.”

Volgens hem is er nog steeds een mentaliteitsverandering nodig, óók bij de overheid. Minister Brekelmans (Defensie, VVD) beloofde vorig jaar een „betrouwbare partner” voor de sector te zijn, onder meer via langetermijnfinanciering. Korthals Altes is vóór partner-schappen, maar langdurige financiering „smoort concurrentie” en leidt tot „traagheid”, zegt hij. „Tegen de tijd dat wij in Nederland eindelijk iets af hebben, is er al iets beters en goedkopers ontwikkeld in het buitenland. Terwijl wij maar blijven polderen en nog blijven pompen in dingetjes waar niks uit komt.”

SUPERTYFOON

Grootschalige evacuatie en veel Filippijnse slachtoffers

AMSTERDAM

Een paar dagen nadat de Filippijnen zijn geteisterd door storm Kalmaegi, waarbij meer dan tweehonderd dodelijke slachtoffers vielen, doet een volgende krachtige tyfoon de eilandengroep aan. Het gaat om tyfoon Fung-wong, die de Filippijnen vanuit het westen nadert en land zondagavond lokale tijd zal bereiken. Evacuatieaantallen lopen uiteen: persbureau Reuters spreekt van zeker honderdduizend geëvacueerden, maar volgens persbureau AP gaat het om bijna een miljoen mensen. Laatstgenoemde spreekt over „de zwaarste storm die dit jaar” over de Filippijnen zal razen. De zogeheten supertyfoon kent windsnelheden van 185 kilometer per uur. (NRC)

JAARWISSELING

Rotterdam schrapt vuurwerkshow

AMSTERDAM

Het Nationale Vuurwerk bij de Erasmusbrug in Rotterdam gaat komende jaarwisseling niet door, aldus omroep Rijnmond. De organisatie had een crowdfundingactie opgezet, maar die bracht niet genoeg geld op. De gemeente Rotterdam kondigde vorig jaar vanwege stijgende kosten aan te stoppen met de subsidiëring van de vuurwerkshow, die elke editie tienduizenden bezoekers trekt. (NRC)

VERKIEZINGEN

Van Haga stopt als partijleider BVNL

AMSTERDAM

Oprichter Wybren van Haga stopt als leider van Belang van Nederland (BVNL). Dat heeft de politicus zondagmiddag bekendgemaakt op X. „Blijkbaar ben ik niet degene die door onze mkb-ondernemers wordt gezien als de man die Nederland van het slot gaat halen”, zegt Van Haga. BVNL haalde geen zetel bij de verkiezingen van 29 oktober. Van Haga wil op de achtergrond wel betrokken blijven bij de partij. (NRC)

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675 – 2e pers half geld ex btw

Gewoon winst, geen gedoe

Originele reacties cursisten

■ **Geheim wapen**
Recept voor succes: één kop koffie en een draaiende robot, zorgt voor geld en rust.

■ **Robot als backup**
Wanneer ik even weg moet, blijft de robot doorwerken. Dat geeft vrijheid zonder stress.

■ **Plan als basis**
Ik volg jullie plan, met een paar persoonlijke keuzes erbij.

■ **Blij mee!**
Vijf weken plan gevolgd: € 1.584 in de plus. Blij mee!

Volgende cursusdata in Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 21 nov, maandag 8 dec en vrijdag 19 dec

Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

www.robwessels.nl 010 519 21 15

Advertentie? Zaklike Media - info@zaklikemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Kuddebeheer in Reeuwijk bij boer Anton de Wit op zijn **boerderij** aan de Oud Reeuwijkseweg 11. FOTO WALTER HERFST

INTERVIEW **REINIER VAN ZUTPHEN** NATIONALE OMBUDSMAN

‘Inlevend vermogen is er bij de overheid vaak niet, dat zie ik duidelijk’

Op eigen initiatief gaat ombudsman Reinier van Zutphen een onderzoek beginnen naar het overheidsbeleid rond boeren.

Enzo van Steenberghe

AMSTERDAM

De Nationale Ombudsman, Reinier van Zutphen, maakt zich ernstig zorgen over hoe de overheid boeren behandelt. Daarom begint Van Zutphen een onderzoek naar de invloed van het landbouwbeleid op agrariërs. Dat vertelt hij aan *NRC*, voorafgaand aan een werkbezoek de-ze vrijdag bij een boer in Drenthe. Volgende week stuurt hij een brief met de aankondiging van het onderzoek aan demissionair landbouwminister Femke Wiersma (BBB).

Het komt niet vaak voor dat de Ombudsman op eigen initiatief onderzoek doet. Meestal gebeurt dat op basis van klachten, maar Van Zutphen ziet dat boeren niet snel met hun problemen naar een instantie stappen. Tijdens werkbezoeken in onder meer Overijssel, Noord-Brabant en Zeeland, evenals in gesprekken met boeren, hoorde hij „alarmerende signalen” over hoe de overheid agrariërs en hun gezinnen onzeker maakt over hun toekomst. Hij vraagt zich sterk af of boeren een „faire behandeling” hebben gekregen. „Ik zie hun nood”, zegt Van Zutphen

De ombudsman richt zich vooral op het beleid van de afgelopen tien à vijftien jaar. In die periode kregen boeren te maken met de verplichte vermindering van de stikstofuitstoot en het

wegvallen van hun uitzonderingspositie binnen Europa, waardoor ze niet langer extra mest mogen uitrijden. En het werd verplicht om de waterkwaliteit te verbeteren. Van Zutphen: „Ik vermoed dat onbehoorlijk overheidsbeleid heel veel boeren en hun families ernstig in de knel heeft gebracht.”

Welke verhalen deden u besluiten tot dit onderzoek?
„Een aantal jaar geleden sprak ik een boerin in Oost-Twente die het moeilijk had. Het eerste wat ze zei, was: ‘Er komen hier vaak ambtenaren of politici en die beloven van alles, maar ik hoor er daarna nooit meer iets van.’ Toen dacht ik: dat gaat mij niet overkomen. Dus ik ben vaker naar boeren gegaan en steeds weer zie ik dezelfde problemen. Niet lang geleden bezocht ik een varkensboer in Valkenswaard, die in diepe onzekerheid zit doordat overheidsbeleid uitblijft.”

Wat maakt die boer mee?
„De vader wil het bedrijf overdragen aan zijn zoon, maar de waarde van het bedrijf kan niet worden vastgesteld, omdat al zo lang onduidelijk is hoe stikstofmaatregelen hen gaan raken. Er is dus geen financiering voor de overname. Het pensioen van de vader is daarmee onzeker, terwijl hij daar een leven lang op rekende. En de zoon heeft ammoniakwassers klaarstaan die voor minder stikstofuitstoot moeten zorgen, maar hij hoort van de overheid al drie jaar

niets over de vereiste vergunning. Het zorgt voor veel spanningen. Als ik dat hoor – niet één keer, maar steeds weer – dan denk ik: potverdorie, dit moeten we onderzoeken.”

De boerenprotesten liggen al enkele jaren achter ons. De BBB werd twee jaar geleden groot. Waarom doet u nu pas onderzoek?
„Er komt een nieuwe regering en de problemen zijn groter dan ooit. Als je kijkt naar de relatie tussen boeren en overheid, dan zie je dat overheden zich op afstand hebben geplaatst. Er is vooral heel veel beleid *niet*. Er worden geen vergunningen verleend voor boeren om hun bedrijf te moderniseren, maatregelen over stikstofreductie móeten er – ook door rechterlijke uitspraken – komen, maar het is totaal onduidelijk welke gevolgen die hebben. Het huidige de-

„**W**ás de overheid maar streng. Nam ze überhaupt maar besluiten!

missionaire kabinet beloofde in Brussel te pleiten voor uitzonderingen waar Nederlandse boeren van zouden profiteren, maar die vuist op tafel was er een in een pakje boter. Overheden wisten al heel lang dat ze moesten handelen, maar dat hebben ze niet gedaan.”

Boeren voelen zich ook onzeker omdat ze weten dat er strenge maatregelen komen. Maar de overheid kan moeilijk anders: er liggen rechterlijke uitspraken die stikstofreductie onontkoombaar maken.
„Ik zou zeggen, wás de overheid maar streng. Nam ze überhaupt maar besluiten! Die uitspraken liggen er. Dan moet je als overheid aan de slag. Je kunt beleid maken dat pijn doet, maar dat is wél beleid. Het is ook je taak om die pijn dan weer te verzachten als mensen hard worden getroffen. Maar ik zie dat de overheid verlegen is om te handelen – en dat is onbehoorlijk.”

Waar zit die verlegenheid in?
„Onbekwaamheid. De overheid in Nederland is momenteel niet in staat dit probleem op te lossen. Als je niet kiest, heeft dat zware gevolgen voor mensen. Ik zie dat boeren diep ongelukkig maken.”

Het suïcidecijfer onder boeren is relatief hoog. Ook hebben ze bovengemiddeld vaak mentale problemen. Heeft dat een rol gespeeld bij uw besluit tot dit onderzoek?

„Ik weet het, maar het is niet doorslaggevend geweest. Het zegt wel iets over hoe ingewikkeld het nu is om een boerenbedrijf te leiden.”

Oud-minister Hugo de Jonge, nu commissaris van de koning in Zeeland, zei onlangs op een congres van agrariërs dat de „afstand tussen beleidstafels en het boerenbedrijf heel groot” is. Hij had het over „technocratisering” van het beleid, waardoor „de emotie” achter het familiebedrijf uit het oog is verloren.

„Inlevend vermogen is er bij de overheid vaak niet – dat zie ik duidelijk, en het is natuurlijk ook bekend uit andere dossiers zoals de Groningse gaswinning en de Toeslagenaffaire. Het boerenbedrijf is familiegebonden en heeft van oudsher een culturele functie, wat dat betreft is het niet zomaar een van de economische sectoren in ons land. De polarisatie rond boeren komt daar ook vandaan. Maar ik houd er niet van als mensen dan aankomen met doodoeners als ‘zonder vrijwing geen glans’. Ik vind dat er serieuze stappen genomen moeten worden om, met oog voor het natuurbelang, boeren weer een toekomst te geven. Die is nu bedreigd, dat voelen boerenfamilies tot in hun ruggenmerg.”

Praten over zelfdoding kan 24/7 anoniem en gratis via 0800-0113, de landelijke hulpijn van 113 Zelfmoordpreventie, of via chat op www.113.nl.

REPORTAGE **WILDPLUKKEN**

‘Haal je een paddenstoel weg, dan verslechtert de natuur’

Natuurorganisaties zijn niet blij met de populariteit van de illegale paddenstoelenpluk. Op patrouille in het bos.

Koen Marée

DEN DOLDER

De koffiemachine pruttelt vroeg in een loods op Park Vliegbasis Soesterberg. Drie mannen in groene boa-uniformen maken zich klaar voor hun ronde over het voormalige defensieterrein, nu in beheer van Stichting Utrechts Landschap. „Het is nu nog rustig in de natuur, een moment waarop wildplukkers juist op pad gaan”, zegt Ricor (55) van de Regionale Uitvoeringsdienst Utrecht (RUD Utrecht), die toezicht houdt op het milieu.

Tijdens een grote handhavingsactie, een paar weken geleden op de Heuvelrug, trof hij rond half 10 ’s ochtends iemand aan die toen al zo’n 13 kilo paddenstoelen had verzameld. In totaal werd tijdens de actie 36,5 kilo in beslag genomen. Nu is het even voor half 9 als hij, RUD-collega Addy (54) en Mart (21) van Utrechts Landschap hun groene jeeps instappen voor een patrouille. Vanwege de gevoeligheid van hun werkzaamheden willen de boa’s niet met hun achternaam genoemd worden.

Deze zaterdagochtend gaat de route langs enkele „hotspots” in het gebied. Op die plekken troffen de boa’s al vaker wildplukkers. In Nederland is paddenstoelenpluk illegaal, al gedoogt bijvoorbeeld Staatsbosbeheer het meenemen van een ‘championonbakje’ à 250 gram. Op de Utrechtse Heuvelrug wordt strenger gehandhaafd. Wandelars mogen hier wel een kleine hoeveelheid natuur oprapen op de wegen en paden, maar niet plukken of van de paden af.

Buiten de jeep heeft de zon de ochtendmist verdreven en kleurt het bos in rood-geel-gouden herfstkleuren. „Eekhoorntjesbrood en kastanjeboleet, dat zijn de populairste paddenstoelen”, zegt Mart. „Mensen plukken die paddenstoelen echt om te eten”. Zelf is hij niet zo van de champignons, lacht hij als Addy van achter het stuur begint over het schoonborstelen van paddenstoelen voor het koken. „Ik hou niet zo van de structuur.”

Wildplukhype

Daar denken genoeg mensen anders over, weet hij ook. „De laatste jaren is wildplukken een hype.” Of er daardoor ook meer wordt gehandhaafd, durft hij niet te zeggen. Inbeslagnames zijn in het verleden niet altijd cijfermatig bijgehouden. Maar, zegt Addy, „negen jaar geleden werd onder boa’s wel lacherig gedaan over paddenstoelenacties. Nu er meer kennis is over het belang voor de natuur, begint het echt te leven.”

De wildplukhype is volgens Mart te verklaren doordat mensen „puur uit de natuur” willen eten, „zonder dat er bestrijdingsmiddelen zijn gebruikt voor de kweek”. Influencers promoten het wildplukken op sociale media, of organiseren cursussen wildplukken. Ook weten Oost-Europese arbeidsmigranten in Nederland hun weg naar het bos te vinden. In landen als Tsjechië en Polen is het een traditionele herfstactiviteit: hele gezinnen trekken eropuit en komen thuis met manden vol paddenstoelen.

De Utrechtse boa’s gaan bewust niet in op de herkomst van wildplukkers die zij betrapten, een „label” willen ze ver-

Handhavers **Mart, Addy en Ricor** van Utrechts landschap op Park Vliegbasis Soesterberg. FOTO’S WALTER HERFST

mijden. Voor hen zijn het allemaal „verdachten” die de natuur schade berokkenen. Dat klinkt heftig voor een ogenschijnlijk kleine overtreding als het plukken van een paddenstoel. Maar voor het ecosysteem zijn de schimmels van groot belang, legt Mart uit. „Dieren in het bos eten de paddenstoelen ook: eekhoorns, insecten. Daarnaast ruimen paddenstoelen dood hout en dode bladeren op, en zijn hun schimmelnetwerken verbonden met bomen en planten. Haal je een paddenstoel weg, dan haal je ook de sporen weg en verslechtert de natuur.”

Bij het drukker Panbos, schieten de mannen toch in actie

In het stiltegebied van de vliegbasis is het, afgezien van wat kwetterende vogels, rustig. Er mogen geen bezoekers komen. Ook de wildplukkers lijken zich daar deze ochtend aan te houden. Even verderop rijdt de jeep langs twee wandelaars die in een opengesteld deel van het park uitrusten op een bankje en uitkijken over een diep uitgegraven zandafgraving, nu grasland met hier en daar een boom. Addy en Mart schuiven hun raam naar beneden. „Goedemorgen!”

Vieze handen

Een reden om uit te stappen en de tas van de twee te controleren, zien ze niet. De boa’s hebben een aanleiding nodig om mensen staande te houden en in hun tas te kijken, leggen ze uit. „Als je iemand buiten de paden ziet lopen die een tasje bij zich heeft, kan je wel inschatten wat erin zit”, zegt Mart. „Vaak heeft diegene ook een mesje bij zich om de paddenstoelen af te snijden. En vieze handen.”

Even lijkt het een actieloze ochtend te worden voor de boa’s. Maar dan, bij het drukker Panbos, schieten de mannen toch in actie. Vier verkeerd geparkeerde auto’s gaan op de bon, twee vrouwen krijgen een boete voor hun loslopende hond. Ricor laat ondertussen een bezoeker weten dat ze niet met de bakfiets het gebied in mag. „Het kan altijd dat je tijdens een handhavingsactie iets anders tegenkomt”, hebben de mannen van tevoren al gewaarschuwd.

Als de jeeps weer een stuk verder zijn gereden en Addy langs het wandelpad een rij paddenstoelen ziet, stopt hij de auto. Met behulp van Google en natuurapps weten de boa’s te achterhalen dat het gaat om de trechtervormige nevelzwam, een (mits goed bereid) eetbare paddenstoel die smaakt naar kip. Bovendien groeit al wat schimmel. „Over een week zijn ze verdwenen”, zegt Addy. Opgegaan in stof.

Het zullen de laatste dagen zijn waarop hij verwacht nog paddenstoelenplukkers in het bos aan te kunnen treffen. Vanaf medio november wordt het te koud en zijn de eetbare paddenstoelen niet meer te vinden. Maar wildplukkers zullen er altijd zijn, zegt Addy. „Nu krijgen we de mosplukkers voor de kerststukjes.”

INTERVIEW **ANDRIY KOSTIN** AMBASSADEUR OEKRAÏNE

‘Russische raketten bevatten nog steeds Nederlandse onderdelen’

De zetelwinst van Forum voor Democratie baart de Oekraïense ambassadeur in Nederland geen zorgen. „De grote partijen zijn het eens over het belang van steun voor Oekraïne.”

Door **Mark Duursma**
Foto **Roger Cremers**

DEN HAAG

Bij binnenkomst in de vergaderzaal van de Oekraïense ambassade in Den Haag moppert de ambassadeur een beetje over de verlichting en de groene muren. „Ik vind dat het lichter moet. Dat helpt om hoopvol te blijven, om de dingen positief te blijven zien.”

Andriy Kostin (Odesa, 1973) is de derde Oekraïense ambassadeur in Nederland sinds de grootschalige invasie door Rusland in februari 2022. Anders dan zijn voorgangers is Kostin geen beroepsdiplomaat. Hij werkte bijna vijftientig jaar als advocaat voordat hij in 2019 parlementslid werd. Van 2022 tot 2024 was Kostin de baas van het Openbaar Ministerie. Als politiek verantwoordelijke trad hij af na een schandaal rond ondergeschikten die toeslagen opstreken met valse ongeschiktheidsverklaringen voor militaire dienst. Sinds april dit jaar is hij ambassadeur in Den Haag. Hij formuleert voorzichtig. „Woorden zijn belangrijk, zeker als we spreken over delicate diplomatieke processen.”

Er zit geen schot in de onderhandelingen over een staakt-het-vuren. De VS blijven op afstand, Europa is verdeeld, Rusland wint terrein aan het front en valt volop steden aan. Hoe blijft u optimistisch?

„In de laatste drieënhalve jaar zijn we vaker in heel moeilijke omstandigheden geweest, en we hebben steeds een manier gevonden om de situatie te wijzigen. Steeds wisten we de internationale gemeenschap te bewegen om meer druk op Rusland uit te oefenen. We moeten optimistisch blijven, en creatief. Natuurlijk zouden we graag zien dat sommige dingen sneller gaan, want tijd kost levens van Oekraïense militairen en burgers. Waar het nu om gaat is een snel en gemeenschappelijk antwoord van onze bondgenoten, dat op een zeker moment moet leiden tot een diplomatieke oplossing. Maar dan wel een oplossing die onze territoriale integriteit volledig respecteert.”

Anastasia Piliavsky, een Oekraïense wetenschapper die in Londen werkt, pleitte recent in een opiniestuk in The Economist voor territoriale concessies in ruil voor vrede. Zij vindt een ‘menselijke overwinning’ zwaarder wegen dan een ‘territoriale overwinning’. Wat vindt u daarvan?

„Ik ken dat artikel niet, mensen hebben hebben nu eenmaal verschillende me-

Andriy Kostin, ambassadeur van Oekraïne in Nederland.

ningen. Ik weet dat verreweg de meeste Oekraïners in Oekraïne zelf geen grondgebied willen opgeven en dat ze ongelukkig veerkrachtig zijn. Kijk naar hoe ze drie winters met Russische aanvallen op de energie-infrastructuur hebben doorstaan. Grondgebied opgeven kan ook niet volgens onze Grondwet. En ten derde is Oekraïne klaar om te praten over een staakt-het-vuren. Het is de agressor die niet aan tafel wil.”

Wat is de grootste uitdaging voor Oekraïne in de komende twee, drie maanden? Zijn het de Russische aanvallen op energievoorzieningen en andere burgerdoelen, is het de strijd aan het front of is het het diplomatieke proces?

„U vraagt me naar een prioriteit maar dat zijn ze alledrie tegelijk. Wij Oekraïners leven in een situatie waarin we veel dingen parallel moeten doen. We kunnen niet kiezen voor één ding en de andere dingen niet doen. U vergeet nog een uitdaging: de toename van Russische desinformatie en propaganda in West-Europa en de VS. Ze zijn zeer actief op sociale media en plegen daarnaast cyberaanvallen op belangrijke voorzieningen, ook in Nederland. Wij en onze bondgenoten zullen meer moeten doen om die aanvallen te pareren. Ook zien we dat Russische drones en raketten nog steeds onderdelen bevatten van West-Europese bedrijven, ook uit Nederland. We werken samen met de Nederlandse overheid om de sancties tegen zulke bedrijven beter na te leven.”

Als openbaar aanklager was u betrokken bij de voorbereidingen voor het Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine (‘Rusland-tribunaal’), dat hier in Den Haag de politieke en militaire leiding van Rusland moet gaan vervolgen. Hoe staat het daarmee?

„We beginnen zo snel mogelijk, maar er moet nog veel gebeuren. De voorbereiding ligt nu bij een *working group* van de Raad van Europa in Straatsburg. Mede dankzij brede steun in de Tweede Kamer voor een motie van D66 is vestiging van het tribunaal in Den Haag zeer waarschijnlijk. Anders dan bij het Internationaal Strafhof kan deze rechtbank verdachten in absentia vervolgen. De vervolging kan beginnen als Poetin nog in functie is.”

Het streven naar accountability, verantwoording afleggen, is een belangrijk deel van uw werk. Waarom is dat zo belangrijk terwijl de oorlog nog gaande is?

„Het gaat om rechtvaardigheid voor ons land en voor de slachtoffers van deze oorlog. Daarom zijn we meteen na de Russische invasie begonnen met het opzetten van een juridisch systeem dat snel rechtvaardigheid kan brengen. Voor slachtoffers is het heel belangrijk dat zij en hun verhalen worden erkend. Het zijn dan niet alleen hun herinneringen en ervaringen, maar vastgestelde feiten. We hebben nu circa tweehonderd definitieve uitspraken van Oekraïense rechtbanken over Russische oorlogsmisdaden. Er zijn er 170.000 vastgesteld.

„Wij spreken van een ‘web of accountability’, een systeem met vijf zuilen die elkaar versterken. Het begint met onderzoek naar oorlogsmisdaden. Dan is

”
Rusland is zeer actief op sociale media en pleegt daarnaast cyberaanvallen op belangrijke voorzieningen, ook in Nederland

er de internationale samenwerking, zowel met instellingen als het Internationaal Strafhof als met andere landen. En we hebben het tribunaal en een compensatiemechanisme, over geld voor de wederopbouw. Ook hier werken we parallel aan veel zaken tegelijk. We hebben niet gewacht totdat het tribunaal in werking is, we doen sinds 2023 voorbereidend onderzoek met het International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine (IC-PA).”

U gaat ook over de Oekraïense vluchtelingen in Nederland. Van de circa 129.000 vluchtelingen verblijven er circa 98.000 in gemeentelijke opvanglocaties. Gemeenten hebben geen locaties meer, maar het aantal vluchtelingen neemt nog steeds toe. Wat is de oplossing?

„Als gemeenten meer aanvragen krijgen dan de beschikbare plaatsen in de opvang, openen ze een nieuwe locatie. Het kan zijn dat de opvanglocaties schaars zijn, daarom zijn we altijd in gesprek met het ministerie van Asiel en Migratie en het ministerie met de gemeenten. Het goede nieuws is dat 61 procent van de vluchtelingen een baan in loondienst heeft.”

Maar het tekort aan opvanglocaties is wel degelijk een probleem. Weet u hoeveel Oekraïense vluchtelingen nu op zoek zijn naar onderdak?

„De meeste mensen die onderdak nodig hebben, krijgen dat ook. Misschien niet op de eerste dag, maar op zeker moment wel. De precieze cijfers weet ik niet, dat is vertrouwelijke informatie tussen de vluchtelingen en de Nederlandse autoriteiten. Als ambassade hebben we daar geen directe rol in. Wij spreken met het ministerie.”

Oekraïense kinderen groeien hier op. Voorziet u problemen met hun terugkeer als de oorlog voorbij is?

„Het is voor Oekraïne van essentieel belang dat de vluchtelingen terugkeren zodra dat verantwoord is. Daarom zijn we als ambassade heel actief met programma's, veelal gericht op kinderen, voor behoud van de Oekraïense taal, cultuur en identiteit. We werken nauw samen met het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken op het gebied van culturele uitwisseling tussen de twee landen. Ik ben blij verrast met de grote Nederlandse belangstelling voor Oekraïense cultuur, bijvoorbeeld bij dans- en muziekvoorstellingen. Dat brengt onze landen dichter bij elkaar, ik denk dat het heel belangrijk is.”

In de nieuwe Tweede Kamer heeft Forum voor Democratie, een partij die het Russische narratief over Oekraïne volgt, zeven zetels. Baart u dat zorgen?
„Dat is meer een vraag voor de Nederlanders, ik denk dat burgers en politici de verkiezingsresultaten zullen bestuderen om te begrijpen hoe bepaalde veranderingen konden plaatsvinden. Voor Oekraïne telt de steun in het parlement als geheel en daar maak ik me geen zorgen over. De grote partijen zijn het eens over het belang van steun voor Oekraïne. Dat is in het belang van onze beide landen, want een sterk Oekraïne is een waarborg voor een sterker en veiliger Europa, inclusief Nederland.”

”
Het is voor Oekraïne essentieel dat vluchtelingen terugkeren zodra dat verantwoord is

MONUMENT

Limburgse Staten willen eerbetoon zwarte bevrijders

Limburgse partijen vinden weghalen informatie over bijdrage zwarte soldaten VS op begraafplaats in Margraten „onacceptabel”.

Paul van der Steen

Alle vertegenwoordigde partijen in Provinciale Staten van Limburg, met uitzondering van de BBB, de PVV, Forum voor Democratie en Oos Limburg, willen snel onderzoek hebben of er - al dan niet tijdelijk - een gedenksteen kan komen voor zwarte Amerikaanse bevrijders. De elf partijen vragen Gedeputeerde Staten (GS) om met de gemeente Eijsden-Margraten de mogelijkheden te bekijken.

Deze opdracht geven ze mee in statenvragen naar aanleiding van een publicatie van NRC. In de permanente tentoonstelling in het bezoekerscentrum op de begraafplaats zijn twee panelen verdwenen die de bijdrage van Afro-Amerikaanse militairen toelichten. Volgens een woordvoerder van de American Battle Monuments Commission (ABMC) in Parijs gaat het om „rouleren”. Kees Ribbens, senior onder-

zoeker bij het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocide studies en bijzonder hoogleraar vindt het verwijderen van de gedenkplaten passen bij de aanpak van de regering-Trump, gericht tegen diversiteits- en inclusiebeleid.

‘Onfatsoenlijk’

De elf partijen die de vragen aan GS stellen „zijn geschrokken van de berichtgeving”. De verwijdering doet volgens hen geen recht aan de geschiedenis en is in hun ogen „onfatsoenlijk” en „onacceptabel”. PvdA, VVD, GroenLinks, de partij voor de Dieren, D66, Lokaal-Limburg, SP, CDA, Horizon, 50PLUS en JA21 willen ook weten of GS iets kunnen doen om het terugplaatsen van de panelen te bevorderen.

De Amerikaanse begraafplaats in Margraten is de laatste rustplaats van ruim 8.000 bevrijders. Nederland heeft de grond uit dank voor de bevrijding voor eeuwig in bruikleen gegeven aan de Amerikanen. De ABMC verzorgt het beheer van de begraafplaats. Het Amerikaanse leger was in de Tweede Wereldoorlog nog gese- gregeerd. Zwarte militairen hadden vooral een dienende, logistieke rol. Ze vochten zowel tegen de vijand als tegen racisme.

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Relatiebemiddeling

Mag ik je voorstellen
aan jouw nieuwe liefde?
Bel: 088-0221900 (alle regio's)

Met persoonlijke bemiddeling de hoogste kans op een vaste relatie..

www.mens-en-relatie.nl

VAN SLOBBE
EXCLUSIEVE
PARTNER SEARCH

VANSLOBBEDATING.NL +31 (0)6 5397 54 26

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen

ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - www.hellasmee.nl

Ze bestaat. Echt.

DPSPartnerSearch.nl distinguished & discreet

Vind alle aanbieders op één rij!

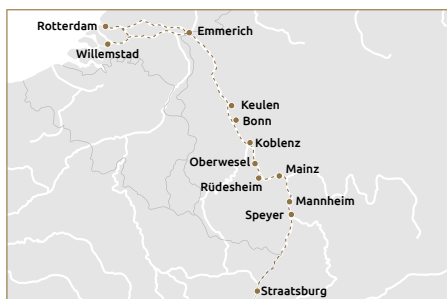
BijzondereZaken.nl

Inclusief uniek kerstconcert in Koblenz en nieuwjaarsconcert in Willemstad

Vier de feestdagen aan boord van het 5-sterren luxe hotelschip George Eliot. Vanuit Emmerich reist u langs iconische steden als Keulen, Rüdesheim, Mainz en Speyer naar het sfeervolle Straatsburg. Onderweg vaart u door het romantische Rijndal, met zijn burchten- en kastelenroute en de beroemde Loreleypassage. Speciaal voor onze gasten organiseren wij op eerste kerstdag een exclusief kerstconcert in de Sint-Kastorbasiliek van Koblenz, met medewerking van professionele musici zoals sopraan Donij van Doorn en organist en pianist Arjan Breukhoven. Op nieuwjaarsdag verwelkomen we u in de Koepelkerk in Willemstad voor een bijzonder nieuwjaarsconcert. Beide concerten vormen een waar hoogtepunt tijdens uw kerst- en oud & nieuwcruijs!

✓ Nederlandssprekend reisgezelschap ✓ Loreleypassage ✓ Burchten en kastelen ✓ Hotelschip George Eliot*****

Lounge George Eliot

Kerstconcert in Koblenz

A- en B-cabine aan boord van George Eliot

Feestelijke jaarwisseling

Keulen

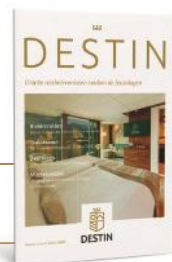
Inbegrepen bij uw reisom: Deskundige Nederlandssprekende cruiseleiders • Uitgebreide volpension verzorging aan boord • Quiet Vox systeem tijdens alle excursies • Wifi aan boord • Kerstconcert in Koblenz en nieuwjaarsconcert in Willemstad speciaal voor gasten van Destin Riviercruises

11-daagse reis - vertrek 23 december 2025 - v.a. 1.998,- p.p.

De genoemde reisom is excl. 21,25 p.p. (boekingskosten, calamiteitenfonds en SGR-bijdrage) o.b.v. 2 personen.

Vraag uw gratis brochure aan via destintravel.nl/nrc of neem telefonisch contact met ons op via 088 13 07 300

luxury travel since 1968

8.9 ★★★★★ 1.417 reviews

DE ZITTING

De bestormer van de Tweede Kamer was niet uit op een terreuraanslag: Tijn was vooral wanhopig

Wat werd omschreven als een „aanval op het hart van de democratie“, blijkt het warrige plan van een depressieve eerstejaarsstudent. Geen ideologisch motief, maar een doodswens die in paniek en alcoholmist gestalte kreeg: zich laten doodschieten in de Tweede Kamer.

Door **Folkert Jensma**

De zaak

Vorbereiding van moord met een terroristisch oogmerk. Het 'door geweld uiteenjagen' van de Staten Generaal. En een hostess van de Kamer bedreigen met „Laat me binnen of ik steek je“. Het Openbaar Ministerie trok alles uit de kast voor een indringing van de Tweede Kamer. Het was een „aanval op het hart van de democratie“, in februari. Op het uiteenjagen van volksvertegenwoordigers staat maximaal negen jaar.

De gespannen verdachte zit met gebogen hoofd naast zijn advocaat. De Kamerbestormer blijkt een timide jongen van negentien, in zwart overhemd. „Nou Tijn, we gaan beginnen, hoe gaat het nu met je?“, vraagt de voorzitter, op huiselijke toon. Tijn heeft dik vijf maanden vastgezeten in voorarrest. Hij werd vrijgelaten onder de voorwaarde dat 'thuis' toezicht op hem zou houden.

Al snel blijkt dat de bestorming niet als terreuraanslag was bedoeld en dat 'uiteenjagen' nogal overdreven klinkt. Het blijkt een wanhoopsdaad van een eenzame, depressieve, autistische, alcoholverslaafde eerstejaars, die in een schemertoestand naar de Kamer reisde om zich door de marsechaussee te laten doodschieten.

Volgens deskundigen verkeerde hij in een staat van 'vernauwd realiteitsbesef', toen hij geagiteerd in de Kamer heen en weer rende, zwaaiend met een mes. Het meeste kan hij zich herinneren, vooral in beelden en emoties. Maar dat een Kamercommissie in vergadering zich gedwongen voelde te vluchten en zo vertragging opliep, dat was hem volledig ontgaan.

Voordat hij de Kamer binnenstapte, gooide hij z'n telefoon, pasjes en sleutels in de vijver voor het gebouw. „Afscheid van m'n aardse bezittingen“, noemt hij het.

De politie viste de telefoon uit het water en reconstrueerde Tijns digitale leven. Als Radboud-student was hij politiek actief in Nijmegen, demonstreerde tegen onderwijsbezuinigingen, was lid van Dwars (de jongerenorganisatie van GroenLinks) en van studentenvakbond AKKU. In zijn telefoon werden foto's van politici aangetroffen - volgens hem digitale bijvangst uit WhatsApp-groepen.

Ja, af en toe had hij 'extreme gedachten', geeft hij toe. Zo moet ook het downloaden van de *Satanische Bijbel* worden gezien, die hij nu 'best wel luguber' noemt. Ook z'n YouTube-kijkgedrag werd geanalyseerd, dat zich vooral toespitste op Amerikaanse sites over het libertaire gedachtegoed, dat onder meer pleit voor beperkte overheidsbemoeienis. En een dagboek aantekening over 'techno-lords' die „ons zullen vermoorden“ aan wie hij „nooit zou gehoorzamen“. Mijn bestaan is zinloos, was Tijns conclusie, vertelt hij.

In haar requisitoir laat de officier „vorbereiding van moord met terro-

ristisch oogmerk“ vallen. Vrijspraak graag - omdat Tijn nooit meer zou hebben gewild dan dreigen met dat mes. Maar ze houdt staande dat Tijn het publiek „vrees had aangejaagd“ als hij zelf zou zijn doodgeschoten, wat een poging tot bedreiging met een terroristisch misdrijf opleverde. Ze eist twee jaar cel, waarvan negentien maanden voorwaardelijk, met aftrek van voorarrest, zodat hij niet meer terug de cel in hoeft. Plus een werkstraf van 240 uur en een proeftijd van twee jaar. De hostess eist 1.500 euro schadevergoeding.

De deskundigen achten het risico op herhaling laag. Hij is afgekickt van de drank, wordt thuis in de gaten gehouden en doet vrijwilligerswerk. Een vonnis dat hem terug de cel in stuurt, raden reclassering en de psycholoog af. Wel zijn er voorwaarden: verdere therapie, locatieverbod, thuiswonen, medicatiecontrole.

Tijns toestand tijdens het incident wordt omschreven als ernstig depressief met een randpsychose, in een staat van 'nihilisme'. Het gevoel niet meer te bestaan, geen vermogen meer tot empathie, met suicide als 'oplossing'. Conclusie: Tijn was verminderd toerekeningsvatbaar.

De advocaat erkent dat zijn cliënt zich toegang verschaftte door te dreigen met een mes, maar vraagt vrijspraak voor het 'uiteenjagen'. Tijn was niet in de buurt van die zaal geweest - de beslissing om de aanwezigen de zaal te laten verlaten, is door de bode genomen. En aan Tijns poging zich in de Kamer te laten doodschieten, kan geen 'terroristisch oogmerk' worden gehangen.

Het oordeel

De rechtbank past jeugdstrafrecht toe, hoewel Tijn destijds al achttien was. Maar hij heeft een blanco strafblad en de noodzaak voor langdurige „bescherming van de maatschappij“ ontbreekt. Hij toont „veel en oprechte spijt“ en werkt mee aan zijn behandeling.

„Van psychopathische trekken is eveneens geen sprake.“ Sterker, hij is een gewetensvol persoon die „er geen criminele levensstijl op na houdt en achter een democratische samenleving staat“.

Tijn krijgt 360 dagen celstraf, waarvan 191 voorwaardelijk met aftrek van voorarrest, zodat hij niet de cel in hoeft. Mits hij zich houdt aan de verplichte behandeling, een locatieverbod voor de Tweede Kamer, een drugs- en alcoholverbod en een zinvolle dagbesteding.

Ook moet hij 1.500 euro betalen aan de hostess. Hij is schuldig aan de bedreiging met een mes. Van poging tot moord met terroristisch motief wordt hij vrijgesproken. Maar niet van „dreiging met een terroristisch misdrijf“. Er was daarbij sprake van „voorwaardelijke opzet“. Dat noemt de rechtbank „ernstig, indringend en angstaanjagend“. Vooral omdat het „gedaan werd in het gebouw van de Tweede Kamer, het hart van de democratie“.

In deze rubriek beschrijven verslaggevers elke week een rechtszaak.

Praten over zelfdoding kan 24/7 anoniem en gratis via 0800-0113, de landelijke hulplijn van 113 Zelfmoordpreventie, of via chat op www.113.nl.

WEL RIJPLEZIER. NIET WACHTEN.

DE BMW i5. DIRECT LEVERBAAR EN
NU NOG MET BIJTELLINGSVOORDEEL.

VANAF

€ 549

netto
bijtelling
per maand

Het gemiddelde stroomverbruik van de BMW i5 Sedan varieert tussen de 17,8 - 14,9 kWh/100 km, de elektrische actieradius varieert tussen de 518 - 622 km (WLTP) en de gemiddelde CO2 emissie is 0 g/km. Data op basis van peildatum 1 juli 2025. Het gemiddelde stroomverbruik van de BMW i5 Touring varieert tussen de 18,5 - 15,5 kWh/100 km, de elektrische actieradius varieert tussen de 499 - 598 km (WLTP) en de gemiddelde CO2 emissie is 0 g/km. Data op basis van peildatum 1 juli 2025.

Meer informatie

De Universiteit Twente is tot nu toe de enige universiteit in Nederland die het predicaat 'cum laude' voor promoties afschaft. FOTO WOUTER DE WILDE

INTERVIEW **TOM VELDKAMP** RECTOR-MAGNIFICUS TWENTE

‘Excellentie is nu op het individu gericht. Wetenschap is teamwerk’

De rector-magnificus van de Universiteit Twente legt uit waarom de universiteit het predicaat ‘cum laude’ bij promoties afschaft.

Bas Blokker

AMSTERDAM

De Universiteit Twente schaft vanaf volgend kalenderjaar het predicaat ‘cum laude’ af voor alle promoties. De toekenning van die onderscheiding, bedoeld voor promotieonderzoeken van ‘uitzonderlijke wetenschappelijke kwaliteit’, is niet transparant en pakt „systematisch nadelig” uit voor vrouwelijke promovendi, schrijft de universiteit woensdag in een bericht op haar website. De Enschedese universiteit is de eerste in Nederland die een dergelijke maatregel neemt.

Rector-magnificus Tom Veldkamp zegt dat de belangrijkste reden is dat de universiteit een „open, transparante manier van beoordelen wil hebben” opdat ook promovendi zelf kunnen vaststellen of hun onderzoek ver genoeg is gevorderd en goed genoeg is om te verdedigen tegenover een commissie.

De meest in het oog springende maatregel is de afschaffing van het predicaat ‘cum laude’. Waarom moest u die nemen?
„Omdat we hebben vastgesteld dat de criteria niet objectief zijn. Wij hebben gezien dat de toegekende cum laudes niet evenredig verdeeld zijn over de disciplines, over promo-

toren en over gender. En het was ook niet per se zo dat de beste dissertaties het oordeel cum laude kregen. „Als je vaststelt dat cum laude niet gaat naar de hoogste 5 procent zoals de bedoeling is, dan moet je of de procedure veranderen, of je moet ermee stoppen. Onze conclusie is dat er geen goede oplossing is.”

U kunt dus wel vaststellen dat de met cum laude beloonde dissertaties niet altijd tot de beste 5 procent horen, maar u kunt geen objectief criterium vinden?
„Nee, dat klopt. Wij zien wel de patronen, de clustering rondom disciplines, personen en ook de *gender bias* die erop wijzen dat niet de top 5 procent een cum laude krijgt. Dat heeft heel erg te maken met het subjectieve karakter waarop het cum laude wordt toegekend. Het eerste filter is de promotor. Dan is er de commissie die bepaalt of iemand bij de top 5 procent hoort. Hoe meet je dat? Hoe kwantificeer je dat? Wat is het verschil tussen puur-disciplinair onderzoek of interdisciplinair onderzoek? Hoe meet je de bijdragen van iemand die promoveert op publicaties met meerdere auteurs? Dat zijn heel moeilijk weegbare factoren.

„Wat we nu hebben gedaan is een hoofdstuk in de dissertatie vragen waarin wordt uitgelegd wat precies de bijdrage is van de promovendus

aan de publicatie, als die publicatie meerdere auteurs heeft. „Wij willen naar een andere vorm van excellentie. Nu is het heel erg op het individu gericht. Maar wetenschap doe je met een team. Ik stop mijn energie liever in het waarderen van mensen die ook in teams samenwerken.”

De universiteit wil een open, transparante manier van beoordelen hebben

In het persbericht stond dat onderzoek uitwijst dat mannen twee keer zoveel kans maken op een cum laude als vrouwen. Is dat ook een reden om het predicaat af te schaffen?
„Dat is een van de argumenten, maar niet de hoofdrede. Wij willen dat iedereen, ongeacht gender of afkomst, een gelijke, transparante beoordeling krijgt.”

De universiteit blijft wel het predicaat toekennen in de bachelorfase. Is het daar minder problematisch?
„In de bachelorfase is het oordeel gebaseerd op een reeks behaalde cijfers. Er is een heel protocol waarmee iemand een acht dan wel een negen

behaalt voor een examen. Dat is echt iets anders dan de verdediging van het proefschrift voor een commissie.”

Hoe hebben de studenten gereageerd die aan een promotieonderzoek werken?
„Die vinden het wel teleurstellend.”

En de gepromoveerde wetenschappers? Die zijn trots op hun cum-laudebeoordeling en nu zegt hun universiteit: die is toegekend op grond van een systeem dat zo oneerlijk was dat we het moeten afschaffen.
„Ik kan me voorstellen dat dat niet plezierig overkomt. Kijk, wat die mensen betreft die eerder een cum laude hebben gekregen: dat waren sowieso goede promoties. Het probleem zit hem in die 5 procent. Wat we eigenlijk zeggen: het is vooral onrechtvaardig voor de mensen die het predicaat ten onrechte *niet* gekregen hebben.”

De UT is de eerste en voorlopig enige universiteit in Nederland die dit doet. Bezorgt u uw promovendi zo niet een nadeel in een zeer competitieve omgeving?

„Dat zou je op het eerste gezicht kunnen denken. Maar in de praktijk is de referentie van de promotor doorslaggevend voor mensen die dóór willen gaan in de wetenschap. Het speelveld is internationaal en in heel veel

landen wordt helemaal geen cum laude uitgedeeld. In veel gremia, wordt daar dus niet naar gekeken. Het gaat echt om wat je daadwerkelijk gepresteerd hebt.”

Voor professoren met het ‘ius promovendi’, het recht om promotieonderzoek te beoordelen, zal het wenen zijn, al die transparante regels.
„Een deel van hen vindt dit niet leuk. Maar de argumentatie om te komen tot een oordeel wordt nu transparant gemaakt. En daardoor in elk geval minder subjectief dan het was.

„Ik heb zelf in promotiecommissies gezeten. Het is daarbij wel eens voorgekomen dat we gebrek aan heldere richtlijnen voelden. Dan werden de oordelen in de commissie onderling vergeleken en getuned. Wij hebben afgelopen jaar op de UT onze criteria wat scherper gemaakt. We willen niet meer dat de mensen in de promotiecommissie van elkaar weten wat ze voor score geven. Wij hebben een geheime stemming ingevoerd.”

Om peer pressure tegen te gaan?
„Ja.”

U bent zelf gepromoveerd.
„Zeker, in landbouw- en milieuwetenschappen in Wageningen.”

Cum laude?
„Nee.”

REPORTAGE **SOEDAN**

‘Stop de genocide, stop de oorlog, en: doorbreek onverschilligheid’

Tijdens een demonstratie in Utrecht ging het zondag niet alleen over Soedan, maar ook over de rol van Europa en Nederland.

Naim Derbali

UTRECHT

Tikhoe Isaack (25) kent het woord ‘genocide’ niet alleen uit geschiedenisboeken, maar ook uit familieverhalen. In Namibië, het land van zijn vader, werden in het begin van de twintigste eeuw de Nama en Herero-gemeenschappen door Duitse troepen verdreven en uitgeroeid, in wat later de eerste genocide van de twintigste eeuw zou heten. Onder de Domscoren in Utrecht richt de 25-jarige Rotterdammer zijn blik op Soedan - *All Eyes on Sudan* is een van de belangrijke leuzen van deze demonstratie. Want daar dreigt in de westelijke provincie Darfur een nieuwe genocide, tegen de niet-Arabische Zahrawi-gemeenschap.

De val van Al Fashar, de laatste stad in Darfur die standhield tegen de paramilitaire Rapid Support Forces (RSF), bracht afgelopen weekend ook in Amsterdam, Den Haag en Enschede mensen op de been in solidariteit met het Soedanese volk. Dat deden ze met de boodschap: stop de genocide, stop de oorlog, en: doorbreek de wereldwijde onverschilligheid. De machtsstrijd tussen het Soedanese regeringsleger en de RSF houdt inmiddels al tweeënhalf jaar aan en heeft honderduizenden levens gekost en miljoenen mensen onthoemd.

Wereldwijde dimensie

Het is een frustratie die Isaack zondag met zich meedraagt: „zonder buitenlandse steun zou deze oorlog niet bestaan.” Hij doelt op de landen die invloed hebben, maar ervoor kiezen die niet te gebruiken. Volgens VN-onderzoek leveren de Verenigde Arabische Emiraten, een economische en politieke bondgenoot van de VS en Europa, wapens aan de RSF. Nederland gaf in 2024 nog voor bijna 5,7 miljoen euro aan wapenexportvergunningen af aan de VAE.

De toespraken en protestborden op het Domplein benadrukken de wereldwijde dimensie van het conflict. De demonstratie is niet alleen een uiting van solidariteit, maar ook een poging om dat wel zichtbaar te maken. Yalla for Sudan eist onder meer dat Nederland sancties instelt tegen de Emiraten en zich uitspreekt tegen wapenhandel.

In een reactie tegenover *NRC* verzekert het ministerie van Buitenlandse Zaken zondag dat er „geen risico op omleiding naar Soedan” [van de wapenstromen via de VAE] is en dat er geen „verifieerbare aanwijzingen” zijn, dat Nederlandse wapens in de Soedan-oorlog belanden. Daarnaast omschrijft het kabinet de Emiraten als een „relevante speler met invloed om tot een einde aan het conflict te komen”. In Utrecht zien demonstranten een andere werkelijkheid. *‘They call them partners, we call them killers in uniform’*, valt er op een bord te lezen. Een ander bord vat het bondiger samen: *‘Fuck Dubai chocolate!’*

En nee, zeggen de demonstranten, dit is niet zo maar een burgeroorlog.

Martine Doppen (32) uit Utrecht spreekt van „een systeem van uitbuiting en onverschilligheid” en zet zich als organisator van Yalla for Sudan in om dat zichtbaar te maken. „In onze koloniale blik past Afrika als een plek waar altijd conflict is. Terwijl het in werkelijkheid een proxy-oorlog is, een speelveld van het Westen.”

Hij kwam in 2020 op een studiebeurs naar Nederland, waar hij inmiddels is afgestudeerd als ingenieur. Ondanks het gevoel van machteloosheid blijft Ali geloven dat Soedan zich ooit zal herstellen. „Misschien maak ik het zelf niet meer mee, maar elke natie heeft fases van vernietiging en wederopbouw gekend. Of het nu Zuid-Afrika, Duitsland of Japan is. Ook Soedan zal herrijzen.”

In Nederland klinkt de solidariteit met Soedan vooral in kleine kring. Mensen mobiliseren voor Soedan

In een demonstratie voor Soedan waarin enkele honderden mensen meelopen op het Domplein in Utrecht eisen **betogers** sancties tegen wapenhandel. FOTO JEROEN JUMELT / ANP

„Wat voor impact heeft een kleine menigte - enkele honderden mensen lopen mee - in een land ver weg van de oorlog? Tikhoe Isaack weet dat demonstreren werkt. „In Namibië zijn mensen nog steeds dankbaar dat Nederland destijds Zuid-Afrika [Het land bezette Namibië en voerde er een oorlog tegen de onafhankelijkheidsbeweging SWAPO] boycotte tijdens de apartheid. Dus als we dat voor Gaza doen, moeten we ook voor Soedan de straat op. Je mag niet selectief zijn in je solidariteit.”

Tussen de spandoeken en leuzen krijgt die gedachte in Utrecht gestal-

te. Volgens Ali moeten media niet alleen Soedan zichtbaar maken, maar ook tonen wat er werkelijk op het spel staat. „De meeste mensen begrijpen niet wat er in Soedan speelt. Ons continent is meer dan louter een plek waar mensen elkaar zonder reden te lijf gaan. Wij willen elkaar niet uitmoorden. Dat zit niet in onze identiteit.”

Wat voor impact heeft een kleine menigte - enkele honderden mensen lopen mee - in een land ver weg van de oorlog? Tikhoe Isaack weet dat demonstreren werkt. „In Namibië zijn mensen nog steeds dankbaar dat Nederland destijds Zuid-Afrika [Het land bezette Namibië en voerde er een oorlog tegen de onafhankelijkheidsbeweging SWAPO] boycotte tijdens de apartheid. Dus als we dat voor Gaza doen, moeten we ook voor Soedan de straat op. Je mag niet selectief zijn in je solidariteit.”

„Echte solidariteit” Dat bijna niemand het over Soedan heeft, lijkt iets waar velen zich bij neer hebben gelegd. Maar volgens het Soedanese mediacollectief Sudfa gaat in dat verhaal verloren waar het werkelijk om draait: de internationale belangen, de wapenstromen, de uitbuiting die eraan ten grondslag ligt. „Wat overblijft is medelijden zonder betrokkenheid. Echte solidariteit begint niet bij de constatering dat niemand kijkt, maar bij de wil om werkelijk te begrijpen wat er gebeurt.”

Tussen de spandoeken en leuzen krijgt die gedachte in Utrecht gestal-

te. Volgens Ali moeten media niet alleen Soedan zichtbaar maken, maar ook tonen wat er werkelijk op het spel staat. „De meeste mensen begrijpen niet wat er in Soedan speelt. Ons continent is meer dan louter een plek waar mensen elkaar zonder reden te lijf gaan. Wij willen elkaar niet uitmoorden. Dat zit niet in onze identiteit.”

Wat voor impact heeft een kleine menigte - enkele honderden mensen lopen mee - in een land ver weg van de oorlog? Tikhoe Isaack weet dat demonstreren werkt. „In Namibië zijn mensen nog steeds dankbaar dat Nederland destijds Zuid-Afrika [Het land bezette Namibië en voerde er een oorlog tegen de onafhankelijkheidsbeweging SWAPO] boycotte tijdens de apartheid. Dus als we dat voor Gaza doen, moeten we ook voor Soedan de straat op. Je mag niet selectief zijn in je solidariteit.”

Ervaar de mooiste kerstmarkten tot -59%

Van Düsseldorf tot Brugge, van Valkenburg tot Amsterdam ontdek de mooiste kerstmarkten van Europa en verblijf in stijlvolle hotels vol charme en comfort. Beleef de magie van winterse steden, sfeervolle pleinen en culinaire verwennerij, allemaal met een vleugje luxe en een aantrekkelijk korting.

★★★★

Hotel Bloemendal, Vaals

Bezoek de Aachener Weihnachtsmarkt vanuit betoverend kasteelhotel

Ervaar de betovering van de Aachener Weihnachtsmarkt terwijl je verblijft in het sprookjesachtige Hotel Bloemendal in Vaals. Op slechts vijftien minuten van Aken geniet je van culinaire verfijning, rust en grandeur in een historisch kasteelhotel. De perfecte combinatie van kerstmagie en luxe ontspanning.

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet

✓ 4-Gangendiner in Restaurant Clermont (Gault&Millau)

✓ Welkomstdrankje & fles cava op de kamer

✓ Early check-in & late check-out

✓ Gebruik van zwembad en wellness

Korting 39%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €449 (€112,25 p.p.n.)

Vanaf 732,-

449,-

★★★★

Hotel Montanus, Brugge

Ontdek historisch Brugge: kerstmarkten & winkelplezier

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet met chocoladeverrassing

✓ Kamerupgrade naar een Gentleman's House Superior

✓ Dagelijks koffie of thee

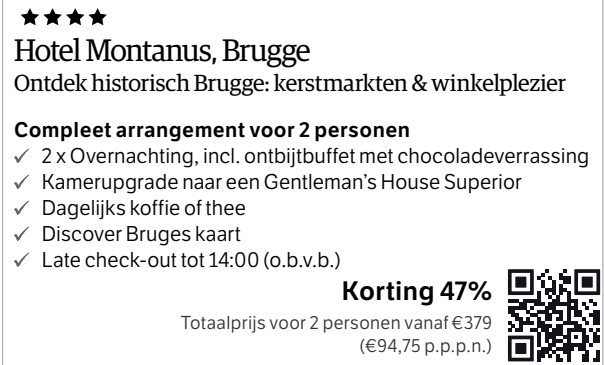
✓ Discover Bruges kaart

✓ Late check-out tot 14:00 (o.b.v.b.)

Korting 47%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €379 (€94,75 p.p.n.)

Vanaf 713,-

379,-

★★★★★

Bilderberg Garden Hotel, Amsterdam

De ideale thuishaven tussen kerstmarkt en lichtkunst

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet

✓ Welkomstdrankje

✓ Early check-in vanaf 13:00 (o.b.v.b.)

✓ Late check-out tot 13:00

✓ Ideale uitvalsbasis in Amsterdam Zuid

Korting 59%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €319 (€79,75 p.p.n.)

Vanaf 774,-

319,-

★★★★

Voco Düsseldorf Seestern, Düsseldorf

Beleef de ultieme kerstmagie in Düsseldorf

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet

✓ Gebruik van sauna en fitness

✓ Fles water in de kamer

✓ Een van Europa's grootste kerstmarkten

Korting 36%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €269 (€67,25 p.p.n.)

Vanaf 421,-

269,-

★★★★

VOCCO® The Hague, Den Haag

Winterwonder Den Haag met Royal Chirstmas Fair

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet

✓ Kamerupgrade naar een Premium kamer

✓ 3-Gangendiner in Ultramarijn (Gault&Millau)

✓ Welkomstcocktail & -verrassing

✓ Late check-out tot 13:00 (o.b.v.b.)

Korting 59%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €299 (€74,75 p.p.n.)

Vanaf 727,-

299,-

★★★★

Golden Tulip Leiden Centre, Leiden

Beleef de Winter Wonder Weken met drijvende ijsbaan

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet

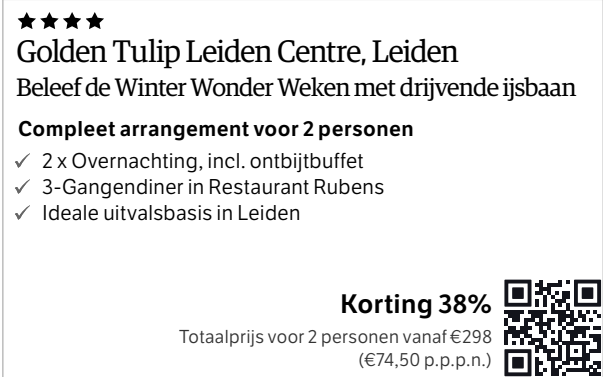
✓ 3-Gangendiner in Restaurant Rubens

✓ Ideale uitvalsbasis in Leiden

Korting 38%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €298 (€74,50 p.p.n.)

Vanaf 478,-

298,-

★★★★

Valkenburg by Mercure, Valkenburg

Beleef de unieke magie van de kerstmarkt grotten

Compleet arrangement voor 2 personen

✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet

✓ 3-Gangendiner

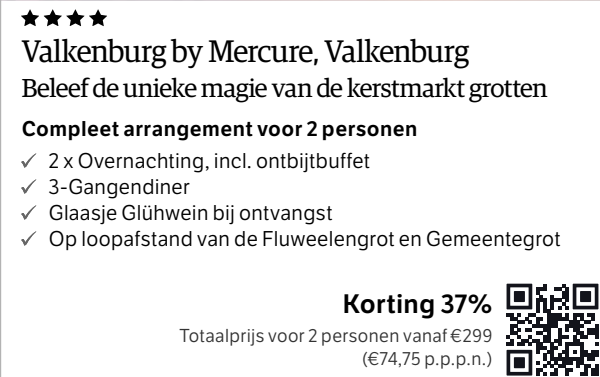
✓ Glaasje Glühwein bij ontvangst

✓ Op loopafstand van de Fluweelengrot en Gemeentegrot

Korting 37%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €299 (€74,75 p.p.n.)

Vanaf 474,-

299,-

nrc

MAANDAG 10 NOVEMBER 2025

REPORTAGE DEELSTAATVERKIEZINGEN INDIA

Enkele miljoenen kiezers minder maakt in Bihar politiek veel uit

Voorafgaand aan de verkiezingen deze maand in Bihar zouden islamitische kiezers massaal uit het kiesregister zijn geweerd.

Lisa Dupuy

KISHANGANJ

Lal Khan draagt zijn stempas zo dicht mogelijk bij zich - hij stopt het plastic kaartje in zijn borstzak of portemonnee. „Ik verlies dit ding de komende week niet uit het oog”, zegt de 53-jarige riksjachauffeur in Kishanganj, een stad in het oosten van de Indiase deelstaat Bihar. Twee maanden geleden ontdekte Khan dat zijn naam ontbrak op de lijst stemgerechtigden in zijn deelstaat. Het gebeurde ook bij veel van zijn burens, terwijl die vaak al hun hele leven in de stad wonen.

De stempas is essentieel om te kunnen meedoen aan de deelstaatverkiezingen deze maand in Bihar. Lal en anderen klopten aan voor hulp bij Amjad Amal, „in het dagelijks leven bouwvakker, maar ook sociaal activist”, zoals hij zichzelf voorstelt. Wanneer hij door zijn buurt loopt in het vooral door moslims bewoonde Kishanganj, schiet iedereen hem aan. Maar zijn lokale politieke connecties kunnen nu weinig uitrichten: Delhi had bepaald dat deze burgers moeten bewijzen écht Indiër te zijn. „Sommige ambtenaren eisten zelfs de geboortecertificaten van overgrootouders. Mensen hier kunnen vaak niet lezen of schrijven: hoe weten ze dan of ze de juiste documenten hebben?”

In Bihar, een van de dichtstbevolkte deelstaten in India, gaan deze maand ruim 70 miljoen mensen naar de stembus om hun afgevaardigden voor de wetgevende assemblee te kiezen. Vanwege de omvang van de bevolking zijn twee stemdagen nodig: kiesdistricten in en rond de hoofdstad Patna gingen donderdag naar de stembus, de andere gebieden, waaronder Kishanganj, zijn dinsdag aan de beurt.

Maatschappelijke onrust

In aanloop naar de verkiezingen ontstond veel maatschappelijk onrust. Miljoenen kiezers, vooral moslims, dreigden hun stemrecht te verliezen als gevolg van een zogeheten Speciale Intensieve Revisie (SIR) van het kiesregister in de deelstaat. Volgens de landelijke verkiezingscommissie (EC) was een update vereist om belangrijke wijzigingen door te voeren: wie is overleden, wie is verhuisd, welke nieuwe kiezers boven de achtien zich hadden geregistreerd.

Luttele maanden voor aanvang van de verkiezingen werden ambtenaren langs de deuren gestuurd om de adressen van potentiële stemmers te verifiëren. Zo ontstond administratieve paniek, zagen Lal Khan, Amjad Alam en hun burens in Kishanganj. Er werden tienduizenden spelfouten geconstateerd en op sommige adressen stonden meer kiezers geregistreerd dan bewoners. Veel inwoners van Bihar zijn arbeidsmigrant van wie onduidelijk is of ze permanent de deelstaat hebben verlaten.

De ambtenaren waren streng: ze schrapten elke naam waarmee iets mis leek te zijn. Burgers hadden daarna een maand om hun identiteit en staatsburgerschap te bewijzen aan

de hand van geboortecertificaten, paspoorten of residentiebewijzen. Om het nog moeilijker te maken: India kent geen standaard nationaal identiteits- of identificatiedocument. In Kishanganj deden tientallen burens een beroep op Amjad Alam, die de krochten van de Indiase bureaucratie in dook, op zoek naar de benodigde papieren. „Het kostte dagen per zaak”, vertelt hij. „De meeste mensen hier zijn dagloners. Wie zelf tien of twintig kilometer naar het lokale overheidskantoor moet reizen, loopt inkomsten mis.”

Eind september sloot de verkie-

zingcommissie het kiesregister in Bihar. Eindstand: 74,2 miljoen kiezers, bijna vijf miljoen namen waren geschrapt. De verkiezingscommissie houdt vol dat de update noodzakelijk was. Maar oppositiepartijen zijn verbolgen. De controle zou het strengst zijn uitgevoerd bij minderheden, vooral bij moslims om die groepen hun stemrecht te ontnemen, stelden ze. Het hielp daarbij niet dat de commissie sprak van een „gezuiverd” kiesregister, taalgebruik dat hindoenationalisten, aanhangers van premier Narendra Modi's BJP, gebruiken als ze het hebben over India als land alleen

voor hindoes, zonder moslims. Modi zelf appelleerde daaraan tijdens de campagne: hij waarschuwde voor een „demografische crisis” in Bihar en zette Indiase moslims weg als illegale immigranten zonder stemrecht. „Mensen in Bihar en naburige deelstaten maken zich grote zorgen over de veiligheid van hun zussen en dochters”, zei Modi, die maatregelen beloofde „tegen infiltranten.”

De deelstaatverkiezingen zijn een test voor premier Modi. Bihar wordt bestuurd door een coalitie van zijn BJP en de lokale partij Janata Dal van deelstaatspremier Nitish Kumar. Een

”

Al staan mensen nu weer in het kiesregister, ze zijn bang de overheid hen nu ziet als buitenstaanders

Amjad Alam maatschappelijk activist

nederlaag kan worden gezien als een afrekening voor de nationale regeringscoalitie. „De discussie over de SIR is zeer gepolitiseerd”, zag ook hoofdredacteur Nitin Sethi van de onafhankelijke mediaorganisatie The Reporters' Collective. Uit hun onderzoek naar de controversiële herziening werd duidelijk hoe chaotisch, onoverzichtelijk en gehaast die was uitgevoerd. De journalisten begon-

De 37-jarige activist **Amjad Alam** vraagt een bewoner in zijn woonwijk in Kishanganj of diens naam in het definitieve kiesregister staat. FOTO AHMER KHAN

Anwar Ali, een van de kandidaten voor de deelstaatverkiezingen in Bihar, afgelopen donderdag in Kishanganj. FOTO AHMER KHAN

Alle getoonde prijzen zijn exclusief €24,95 boekingskosten

Boek nu > nrcwebwinkel.nl/overnachtingen

Hulpverleners van Artsen zonder Grenzen helpen in maart vorig jaar vluchtelingen aan boord van hun schip nadat die waren gered uit zee toen ze met twee scheepjes vanuit Libië naar Europa wilden varen. FOTO SIMONE BOCCACCIO/GETTY IMAGES

INTERVIEW **STEVE PURBRICK** DIRECTEUR LIBIË AZG

Gedwongen vertrek Artsen zonder Grenzen uit Libië zet zorg onder druk

Libië heeft Artsen zonder Grenzen gelast het land te verlaten, terwijl de gezondheidszorg er al met grote problemen kampt.

Veerle Schyns
AMSTERDAM

Het was een onaangename verrassing, toen Artsen zonder Grenzen eind maart van dit jaar bericht kreeg dat de hulporganisatie zijn activiteiten in Libië moest staken, vertelt Steve Purbrick telefonisch vanuit de Tunesische hoofdstad Tunis. Purbrick is directeur Libië bij Artsen zonder Grenzen en werkt al sinds 2011 af en aan in het Noord-Afrikaanse land. Het is niet de eerste keer dat de organisatie, die onder meer medische noodhulp biedt in landen over de hele wereld, tijdelijk geen toegang kreeg tot Libië. Dus hield het Libische team van Artsen zonder Grenzen hoop dat het verbod snel weer zou worden opgeheven. En er was reden voor hoop, want hun contacten binnen de Libische overheid gaven positieve signalen, zegt Purbrick. Toch kwam er in oktober opnieuw slecht nieuws. Uiterlijk afgelopen weekend moest Artsen zonder Grenzen het land verlaten, stond in de brief van het ministerie van Buitenlandse Zaken van de regering in Tripoli (GNU, de regering van nationale eenheid). En dat heeft grote gevolgen.

Hoe zag jullie hulpverlening er begin dit jaar uit in Libië?
„Libië heeft een functionerend publiek gezondheidssysteem, maar dat heeft aanzienlijke tekortkomingen. Daarbij komt dat er grote hoeveelheden vluchtelingen en migranten in het land zijn waarvan het overgrote deel geen toegang heeft tot de Libische gezondheidszorg. Hoeveel vluchtelingen er precies zijn, is niet duidelijk. Er is bijvoorbeeld veel discussie over het aantal Soedanese vluchtelingen. Volgens de meest recente schatting van [VN-vluchtelingenorganisatie] UNHCR gaat het om minstens 500.000 mensen, maar dat is waarschijnlijk een onderschatting. En er komen nog steeds mensen aan. „Wij ondersteunen het Libische gezondheidssysteem met consulten voor zowel Libiërs als vluchtelingen en de bestrijding van tuberculose, een groot probleem in Libië. Lang niet alle gevallen worden door het nationale systeem opgespoord. We werkten bijvoorbeeld samen met het openbare centrum voor tuberculosebestrijding in het land. „Tot maart waren we actief in West-Libië, voor het grootste deel in Zuwara, maar we werkten ook in Tripoli en Misrata. Eerder hebben we ook in Oost-Libië gewerkt, onder meer in Benghazi [waar een andere regering zit, Libië wordt door twee regeringen bestuurd]. We leverden ook noodhulp na de overstromingen in Derna in 2023. Nu monitorden we vooral de situatie in het oosten, om te kunnen ingrijpen als dat nodig is,

bijvoorbeeld als de cholera-uitbraak in Soedan ook voor besmettingen in Libië zou zorgen.” Artsen zonder Grenzen voerde vorig jaar 15.018 medische consulten uit in Libië, 3.024 consulten voor geestelijke gezondheidszorg en 2.035 consulten voor tuberculose. Ook was de organisatie betrokken bij de evacuatie van tientallen bijzonder kwetsbare patiënten naar Italië.

Waarom moesten jullie de activiteiten eerder dit jaar staken?

„Sinds we ons werk hebben opgeschort, is ons gemeld dat achttien mensen zijn overleden door tuberculose

„In maart trad de regering hard op tegen ngo's in West-Libië: wij en negen anderen moesten onze activiteiten staken. Onze medewerkers werden in die periode ook bedreigd en ondervraagd door de autoriteiten. We waren daarom gedwongen om onze Libische medewerkers, ongeveer 105 op dat moment, te ontslaan. De vijftien internationale medewerkers moesten we evacueren. Ons kantoor in Tripoli is sindsdien verzegeld. „De reden die de regering daarvoor noemde, was dat de ngo's probeerden ongedocumenteerde migranten zich in Libië te laten vestigen. Het idee dat ngo's, de VN en de EU Libië proberen te dwingen migranten te huisvesten, krijgt veel aandacht, maar de beschuldigingen werden niet onderbouwd. In juli zei de procureur-generaal in Libië ook dat hij geen rechtszaken zou beginnen en dat hij geen reden zag waarom ngo's hun activiteiten niet zouden kunnen hervatten. Dat zagen wij als een afwijzing van de aanvankelijk harde aanpak van de regering. „Daarna wachtten we op communicatie over wanneer we weer aan de slag zouden kunnen in Libië, maar toen kregen we een nieuwe brief waarin stond dat we het land moesten verlaten. Dat bericht kwam ook als een verrassing voor onze contacten binnen de West-Libische overheid. Er stond verder ook niets in de brief: geen uitleg, geen antwoord op onze vragen aan het ministerie van

Buitenlandse Zaken. Er is een volledig gebrek aan transparantie.” **Wat zijn de gevolgen voor mensen met een zorgbehoefte in Libië?** „Het meest directe effect is dat de migranten en vluchtelingen die wij hielpen, zich nu melden bij Libische instellingen. Maar zonder onze steun heeft gezondheidszorg in Libië niet de capaciteit om daarop te reageren. Ik heb geen exacte cijfers, maar van onze contacten in de ziekenhuizen waarmee we samenwerken horen we dat er nu meer migranten en vluchtelingen zijn en dat ze die hulpvraag niet aankunnen. We horen ook verhalen over verwaarloosde migranten, sterfgevallen en ontoereikende zorg. „Er zijn ook grote gevolgen op het gebied van tuberculosebestrijding. Er zullen nu minder gevallen worden opgespoord en minder mensen worden behandeld, dat leidt tot meer infecties. De omvang van tuberculose goed in kaart brengen was altijd al een probleem, dat wordt nu alleen maar erger. Sinds de opschorting van onze activiteiten hebben we meldingen ontvangen van achttien sterfgevallen door tuberculose en veertig opnames. Dat is een buitengewone stijging van het sterftecijfer. „Het wordt voor het Libische gezondheidssysteem ook moeilijker om te reageren op uitbraken en noodsituaties: dat is een van onze kerncapaciteiten.”

LIBANON

Libanese regering worstelt met door Israël geëiste ontwapening Hezbollah

De VS en Israël eisen dat Libanon haast maakt met de ontwapening van Hezbollah. Maar de wankel binnenlandse politiek maakt dat niet eenvoudig.

Hugo Schiffers en **Cosette Molijn**
AMSTERDAM/BEIROET

Ruim een jaar nadat Israël het zuiden van Libanon binnenviel en een groot-schalige bombardementencampagne op het land uitvoerde, staan de Libanese autoriteiten onder steeds grotere druk om Hezbollah te ontwapenen. De VS en Israël waarschuwden de afgelopen weken steeds vaker voor een nieuwe oorlog als Libanon niet snel alle wapens inneemt van de grootste politieke en gewapende groep in het land, een bondgenoot van het Iraanse regime. De Amerikaanse gezant voor Syrië Tom Barrack, die ook de onderhandelingen met Libanon leidt, waarschuwde vorige maand in een verklaring op X dat Israël mogelijk „unilateraal” zou handelen, en dat „de consequenties ernstig” zouden zijn. Ondanks de wapenstilstand die in november vorig jaar werd gesloten, is Israël nooit gestopt met het bombarderen van Libanon. Ook afgelopen donderdag voerde het weer een serie luchtaanvallen op Libanon uit. Volgens Israël is dat noodzakelijk om te voorkomen dat Hezbollah zich kan hergroeperen. Maar onder de meer dan vierhonderd Libanezen die sindsdien zijn omgekomen bij Israëlische aanvallen, bevonden zich volgens de VN zeker 108 burgers. Ook bezet het Israëlische leger nog altijd een aantal „bufferzones” in Zuid-Libanon. „De Libanese regering staat voor de keuze om ofwel de confrontatie aan te gaan met Hezbollah, ofwel met Israël”, stelt David Wood, analist van International Crisis Group. De afgelopen maanden probeerden Libanese leiders volgens Wood nog enigszins om een soort evenwicht te bewaren. De druk op Beiroet neemt ook toe omdat de VS en de Golfstaten hun financiële steun voor Libanon afhankelijk maken van de ontwapening van Hezbollah. Het land kampt al jaren met een economische crisis en moet nu ook opdraaien voor de kostbare wederopbouw van delen van het land die door Israël in puin zijn gelegd.

Dreigend geweld
Het Libanese regeringsleger is weliswaar begonnen met het vernietigen van het soort raketten waarmee Hezbollah eerder Israël bestookte, maar richt zich hierbij voornamelijk op het gebied onder de Litani-rivier in Zuid-Libanon. Van ontwapening in het hele land is nog geen sprake. „Zo hoopte de regering de groep niet al te veel te provoceren”, zegt Wood. „Hezbollah mag dan wel verzwakt zijn door de oorlog met Israël”, zegt Wood, „maar de regering vreest nog altijd dat een serieuze poging tot totale ontwapening zal stuiten op verzet en een uitbarsting van geweld.” De herinnering aan de Libanese burgeroorlog (1975-1990) is hierbij nooit ver weg, ook omdat Hezbollah-leider

Boven: Hezbollah-leden dragen medestrijders ten grave in de Zuid-Libanese stad Nabatieh die op 1 november omkwamen bij een Israëlisch bombardement. **Linksonder:** bewoners van het grensplaatsje Blida verzamelen op 30 oktober nadat Israël tijdens een aanval op het dorp een gemeentewerker had gedood. **Rechtsonder:** Hezbollah-aanhangers op 12 oktober tijdens een herdenking van hun leider Hassan Nasrallah, die een jaar eerder door Israël werd gedood. FOTO'S MAHMOUD ZAYYAT/AFP. FOTO WAEEL HAMZEH/EPA

Naim Qasim benadrukt dat het land zomaar opnieuw in een spiraal van sektarisch geweld kan belanden. Hezbollah zelf zegt pas over ontwapening te willen praten als Israël zich volledig uit Libanon terugtrekt en stopt met bombarderen. Ook vindt de groep dat er eerst een „nationale dialoog” moet plaatsvinden - een idee dat vaker opduikt in de Libanese politiek en volgens critici vooral door Hezbollah wordt ingezet om de ontwapening te traineren. Maar de Israëlische nog de Amerikanen lijken zich veel aan te trekken van de politieke worstelingen van de Libanese regering. Een herhaling van het geweld van vorig jaar, waarbij volgens de Libanese autoriteiten zeker vierduizend mensen door Israëlische aanvallen om het leven kwamen, is daarom een reële mogelijkheid. Als westerse diplomaten spreken over de toekomst van Libanon gaat het veel over „soevereiniteit”: de staat moet zijn soevereiniteit terugpakken

door Hezbollah te ontwapenen. Maar een soeverein leger dat het eigen grondgebied beschermt, is niet waar de VS en bondgenoten in Libanon op aansturen, stelt Karim Makdisi, hoogleraar internationale politiek aan de American University in Beiroet. **Beiroet staat voor de keuze tussen een confrontatie met Hezbollah of met Israël** **David Wood** International Crisis Group Het leger is immers al decennia afhankelijk van geldstromen uit voornamelijk de VS en enkele Golfstaten. Het is dan ook niet de bedoeling dat het Libanese leger zich zal kunnen verdedigen tegen de Amerikaanse bondgenoot Israël, zegt Makdisi. „Sinds 2006 stellen de VS een leger dan ook „op z'n best onnozel, op z'n slechtst kwade opzet”. Hij wijst erop dat de dagelijkse schendingen van de wapenstilstand door Israël voor veel mensen de weigering van Hezbollah om zich volledig te ontwapenen alleen maar rechtvaardigen. „Over welke soevereiniteit hebben we het als de VS namens Israël overeenkomsten dicteren waarin Libanon zich in feite overgeeft?” Niet alle politieke leiders in Libanon zijn tegen het Amerikaanse plan, benadrukt analist Wood. Vooral tegenstanders van Hezbollah zien het als een kans om het land te bevrijden uit de greep van de militie. „Alleen hebben veel Libanezen het gevoel dat alle verplichtingen op hen rusten.” Hun vreest is dat de VS het straks nalaten om Israël onder druk te zetten om ook zijn deel van de afspraak na te komen: door het terugtrekken van zijn troepen en het staken van de bombardementen, en door Libanon als soeverein land te behandelen.

Weekdeals

GELDIG T/M 16 NOVEMBER 2025

Bekijk
alles

TRAVELIN'

Heerlijk warme
jassen en laarzen

- › Waterafstotende damesjas met donsachtige vulling
- › Waterdichte, gewatteerde herenjas
- › Leren dameslaarzen met warme wollen voering
- › Bekijk meer jassen en schoenen online

ADVIESPRIJS
~~279,95~~
129,95ADVIESPRIJS
~~279,95~~
139,95ADVIESPRIJS
~~269,95~~
129,95

BEKIJK ALLES VAN TRAVELIN' ONLINE

Tot
60%
korting

VITALITY PUR

Donzen bedset

Tot
50%
kortingADVIESPRIJS VANAF
~~259,00~~
129,50

DEKBED MET BIJPASSENDE HOOFDKUSSENS

- › Gevuld met Europees eendendons en -veertjes
- › Percal katoenen tijk met Greenfirst behandeling
- › Perfecte warmteregulatie en vochtabsorberend

MARIO RUSSO

Herentruï

64%
kortingADVIESPRIJS
~~69,99~~
24,99

MODEL MET EEN HALVE RITS

- › Gemaakt van polyester en katoen
- › Tijdloos model dat geschikt is voor elke gelegenheid
- › Bekijk meer kleding van Mario Russo online

QLT

Verwarming

60%
kortingADVIESPRIJS
~~199,95~~
79,95

GEMAAKT VAN ZWART GEBOGEN GLAS

- › Handige timerfunctie en bedienbaar via app
- › Instelbaar van 5 tot 50°C en met slimme eco-modus
- › Bekijk meer verwarming van QLT online

C&JO

Damestrui

54%
kortingADVIESPRIJS
~~119,95~~
54,95

GEMAAKT VAN KASJMIER, ZIJDE EN VISCOSE

- › Voelt heerlijk zacht en soepel aan
- › Met warmte-isolerende eigenschappen
- › Bekijk meer dames- en herentruï van C&Jo online

SANGAN

Noodradio

33%
kortingADVIESPRIJS
~~149,95~~
99,95

MET DIGITALE FM EN DAB+ TUNER

- › Oplaadbare en verwisselbare lithiumbatterij
- › Met zaklamp en ook te gebruiken als powerbank
- › Oplaadbaar via handslinger, zonnepaneel of USB

TEN CATE

Topdekmatras

Tot
50%
kortingADVIESPRIJS VANAF
~~499,95~~
249,95

GEMAAKT VAN NASA TRAAGSCHUIM

- › 7 comfortzones voor ondersteuning van het lichaam
- › Unieke drukverlagende eigenschappen
- › Bekijk meer matrassen van Ten Cate online

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/weekdeals

Reizigers wachten vrijdag of hun vluchten ondanks de shutdown alsnog doorgaan op de luchthaven van San Francisco. FOTO GABRIELLE LURIE/AP

REPORTAGE LUCHTVAART

Shutdown raakt Amerikanen die
hun vlucht geannuleerd zien

Miljoenen Amerikanen weten vaak pas laat of hun vlucht doorgaat. Luchtverkeersleiders blijven steeds vaker thuis.

Milo van Bokkum

SAN FRANCISCO

Gemma (16) en Renzo (16), tweeling, waren vrijdagmiddag al bij de gate op het vliegveld van San Francisco toen hun vlucht naar Phoenix toch geannuleerd werd. Ze waren er dan ook wel erg vroeg, zegt Renzo. „We waren bang dat de rij bij de security heel lang zou zijn.” Veiligheidspersoneel krijgt in de Verenigde Staten als gevolg van de shutdown van de overheid al weken niet betaald, wat af en toe leidt tot lange wachttijden.

De rij viel mee, maar de shutdown zou het bezoek aan hun broer in Arizona toch onmogelijk maken. Om de overwerkte luchtverkeersleiding te sparen, schrappen maatschappijen vanaf vrijdag in totaal duizenden vluchten. De twee hadden dat donderdag wel gehoord, maar dachten ook dat het op de eerste dag nog mee zou vallen. Renzo: „We maakten ons vooral zorgen of we zondag weer terug zouden komen uit Phoenix.” Nu komt hun moeder ze weer ophalen.

Voor Amerikanen die niet voor de federale overheid werken en niet afhankelijk zijn van voedselbonnen, kon de langdurigste shutdown uit de geschiedenis lang een ver-van-het-bedshow blijven. Maar na meer dan een maand begint de overheidsslui-

ting dieper door te dringen in de levens van Amerikanen én in de economie, terwijl een einde nog nergens in zicht is.

Vluchten schrappen

Op aandringen van de regering schrappen luchtvaartmaatschappijen in de VS de komende dagen duizenden vluchten: elke dag een iets hoger percentage, tot 10 procent van de dagelijkse 45.000 vluchten eind deze week. De maatregel is bedoeld om de werkdruk van luchtverkeersleiders te verlagen: het uitblijven van loon leidt tot een hoog verzuim, en dus tot veel werk voor wie wel in de verkeersloren zit.

„Het zou oneerlijk zijn om te beweren dat deze shutdown geen onveiligheid in het systeem teweegbrengt”, dreigde transportminister Sean Duffy eerder deze week. Volgens Duffy hebben veel luchtverkeersleiders inmiddels een tweede baan genomen om rond te komen, iets wat ook de vakbond onderschrijft. Dat vergroot de tekorten aan mankracht, en die waren voor de shutdown al enorm. 3.000 van de 14.000 posities zijn niet ingevuld.

Vrijdag, op de eerste dag van de annuleringen, vielen de gevolgen op veel grote vliegvelden mee. Op de luchthaven van San Francisco was slechts een handjevol vluchten geschrapt, veelal naar bestemmingen

binnen de staat Californië. Maar dat neemt niet weg dat de impact van de maatregel groot is: de miljoenen Amerikanen die de komende dagen gaan vliegen, zijn in een soort loterij terechtgekomen en weten niet of hun vlucht doorgaat.

Wie vrijdag wel van San Francisco kan vertrekken, heeft daar donderdag vrijwel altijd over in de stress gezeten. Nederlander Paul ter Horst (52) komt net van een congres voor certificering en compliance en wacht

Eind deze maand wordt mogelijk 20 procent van de vluchten geannuleerd

op een vlucht naar Dublin. „Praktisch iedereen op het congres was Amerikaan. Zij zaten gisteren wel in de rats.” Zelf maakte hij zich minder zorgen, internationale vluchten lijken achteraan in de rij te staan bij annuleringen. Op het congres was de shutdown sowieso een groot thema, vertelt Ter Horst. „Veel bedrijven in de sector werken met overheidsorganisaties. Al dat werk ligt al weken stil.”

Verderop zit Phoebe Goodman (37) in haar mobiel verdiept op een bankje. Haar vlucht zondag naar Bos-

ton is net geannuleerd, ze is toevallig op het vliegveld om een huurauto terug te brengen. Goodman twijfelt nu of ze een andere vlucht gaat boeken op zondag, ze is de opties aan het bekijken. „Maar dan moet ik ook maar hopen dat die vlucht niet geannuleerd wordt.” Maandag moet ze echt thuis zijn, de voorraad medicijnen die ze mee heeft is dan op.

Goodman vindt de shutdown „frustrerend” worden. „Politici moeten leren compromissen te sluiten”, zegt ze, zonder met een vinger naar een van de beide partijen te willen wijzen. „Mensen moeten niet het slachtoffer worden van een onvermogen samen te werken.” De luchtverkeersleiders neemt ze niks kwalijk, benadrukt ze.

Schuld aan lange rijen

Ofschoon de druk op de verkeersleiding daadwerkelijk hoog is, lijken Republikeinen de grote en breed gevoelde impact van de shutdown in de luchtvaart ook aan te grijpen om druk uit te oefenen op Democraten. Eerder verplichtte de regering vliegvelden al om filmpjes in terminals af te spelen waarin Kristi Noem, minister van Binnenlandse veiligheid, de schuld van lange rijen bij security aan Democraten gaf (veel vliegvelden weigerden dit te doen).

Duffy schetst inmiddels dramatische vergezichten. Hij zei dat het per-

centage annuleringen nog veel verder op kan lopen, richting de 20 procent eind deze maand. In die periode vierten Amerikanen Thanksgiving, wat gepaard gaat met een massale binnenlandse volksverhuizing. Het doorgaans wegwijnende spoorbedrijf Amtrak bereidt zich volgens *The New York Times* inmiddels voor op extra boekingen rond deze feestdag.

Democraten waren vrijdag allesbehalve onder de indruk. De partij voelt zich gesterkt door de uiterst succesvolle verkiezingen van afgelopen dinsdag, en ook uit recente peilingen blijkt dat de publieke opinie zich langzaam tegen de Republikeinse houding lijkt te keren. Vrijdag was er geen beweging op het Capitool. Democraten deden formeel wel een voorstel voor een compromis, maar onder voorwaarden waarvan bekend is dat Republikeinen ze niet accepteren.

Op het vliegveld in San Francisco proberen tieners Gemma en Renzo er vrijdagmiddag vrede mee te hebben dat het weekend anders zal verlopen dan ze zich hadden voorgesteld. Gemma: „Ik denk dat we gewoon naar huis gaan en onze broer een andere keer zien.” Weten ze waarom er geen vluchten gaan? Renzo: „Ik heb gehoord dat het is omdat de overheid dicht is. Ik weet niet waarom dat is. Maar het moet opgelost worden.”

Gemma: „Ja, nogal.” Renzo: „Het is heel verwarrend.”

NECROLOGIE **ANS SCHUT (1944-2025)**

Liever naar de ijsbaan dan naar de disco

Ans Schut was met Stien Kaiser en Carry Geijssen een van de schaatsgrootheden op de winterspelen van Grenoble in 1968. Schut haalde daar Oympisch goud.

Maarten Scholten
AMSTERDAM

Als grote favorieten reizen ze begin februari 1968 af naar de Olympische Winterspelen in Grenoble: Stien Kaiser, Ans Schut en Carry Geijssen. In deze volgorde zijn de Nederlandse schaatssters eind januari als eerste, tweede en derde geëindigd bij de WK allround in Helsinki. Goed gebruikt poseren ze op het olympische Parc Paul Mistral naast Audrey Hepburn, Amerikaanse filmster met Nederlandse roots.

De op vrijdag 7 november overleden Ans Broekema-Schut zorgde halverwege de jaren zestig samen met haar ploeggenoten Kaiser en Geijssen voor de doorbraak van het vrouwenschaatsen in Nederland. Zoals Ard Schenk en Kees Verkerk bij de mannen, stonden de drie en de iets later doorgebroken Atje Keulen-Deelstra aan de basis van vele internationale successen. ‘De gouden schaatsmeisjes’, heet de aflevering van *Andere Tijden Sport*, waar-

Ans Schut eind jaren zestig op haar favoriete afstand, de 3.000 meter. FOTO ANP

in ze in 2022 werden geportretteerd.

Schut, geboren op 26 november 1944 in Apeldoorn, leerde schaatsen op de vijf van Paleis Het Loo. Vanaf 1963 kan ze terecht op de nieuwe kunstijsbaan in Deventer, waar haar vriend woont. „Om elkaar veel te zien waren we het hele weekend op het ijs”, vertelde ze in 2010 in *De Wereld Draait Door*. „Anderen gingen naar de disco, maar wij waren echt ‘s

ochtends, ‘s middags en ‘s avonds op de baan.”

Voor de Winterspelen van 1968 lijkt Schut in topvorm. Toch gaat het op de 1.500 meter faliekant mis. Liefst zes seconden verval zit er tussen eerste en laatste ronde. Twaalfde, zes seconden achter de Finse winnares Kaija Mustonen.

„Voor de wedstrijd zijn mijn ouders en mijn verloofde aangekomen in Grenoble”, vertelt ze na afloop van

haar race aan de Nederlandse journaalisten. „En plotseling ben ik het contact met het schaatsen kwijt. Na afloop van de 1.500 meter was ik niet moe genoeg.”

Haar verloofde is alweer naar huis als Schut twee dagen na het echec aan de start komt op de drie kilometer. Carry Geijssen heeft intussen op de 1.000 meter de eerste Nederlandse gouden medaille ooit bij de Winterspelen gehaald. De druk is er een

beetje af in de sterrenploeg. Op de slotafstand staat de Finse Kaija Keskitikka lang bovenaan, met een olympisch record van 5.03,9. Tweede is de Nederlandse Wil Burgmeyer met 5.05,1. En Schut?

Perfekte race

Op het olympisch ijs van Parc Paul Mistral glijdt de geboren stayer die maandag twaalf februari 1968 naar een perfecte race. „Toen was ik zo geconcentreerd”, keek ze in 2010 terug in de krant *De Stentor*. „Het ging geweldig. Ik was echt in vorm, had het gevoel dat ik de hele wereld aan kon.” Wat een tijd: 4.56,2. Na haar komen ook de Finse Mustonen (5.01,0) en Kaiser, die onder zwaardere weersomstandigheden in 5.01,3 brons haalt, niet in de buurt.

De Apeldoornse Courant wijdt de hele voorpagina aan een kleurenfoto van de olympisch kampioene uit eigen stad. ‘Portret van Wilskracht’, luidt het bijschrift. Schut is bij terugkeer in Nederland een ster, net als Geijssen en Kaiser. Ze worden gehuldigd in Amsterdam (woonplaats van Geijssen), in Delft (Kaiser). En uiteraard in Apeldoorn. Na het olympisch goud volgen wereldrecords op 1.500 meter en drie kilometer, in 1969 voert ze even de wereldranglijst aan.

Schut stopte in 1972 maar bleef het schaatsen op de voet volgen. In maart dit jaar zat ze nog in Thialf op de tribune voor haar kleinkinderen Jack en Charley, die meededen aan de Vikingrace.

Souffian El Karouani van FC Utrecht houdt de bal tussen drie spelers van Ajax: **Kenneth Taylor**, **Youri Regeer** en **Oliver Edvardsen** (van links naar rechts). FOTO OLAF KRAAK/ANP

EREDIVISIE

‘Clubman’ Fred Grim zat niet te wachten op een rol als hoofdtrainer

Oud-doelman Fred Grim is de tijdelijke opvolger van Heitinga. Helpen doet dat nog niet. Ajax verliest met 2-1 van FC Utrecht.

Joost Pijker

UTRECHT

Terwijl zijn spelers op het veld hun positie al innemen, sluit Fred Grim zich langs de zijlijn nog heel even af. Het is zondag kort na het middaguur, zijn eerste wedstrijd als waarnemend hoofdtrainer van Ajax staat op het punt van beginnen. Grim leunt tegen de boarding, met de felle herfstzon vol in zijn gezicht. De oud-doelman laat zijn hoofd in zijn nek vallen en sluit zijn ogen, een paar seconden maar, als iemand die op een station op de trein staat te wachten.

Even daarvoor was Grim (60) de trappen naar het veld in stadion Galgenwaard opgeklommen, als laatste van alle spelers en de staf. Hij trof er een muur van fotografen, die allemaal een beeld wilden vangen van de man die voorlopig de ontslagen John Heitinga moet opvolgen. Ron Jans, de trainer van tegenstander FC Utrecht, had hem een hand gegeven, toen een knuffel. Daarna had Grim zijn plek opgezocht.

Hij had getwijfeld of hij deze rol op zich moest nemen, vertelde de Amsterdammer een dag na zijn aanstelling voor de camera's van ESPN. Voor hem was het „nooit de insteek geweest” om hier hoofdtrainer te worden.

den. In de zomer van 2024 keerde hij terug naar Ajax, naar de club waar hij meer dan tien jaar als speler onder contract stond, om ‘head of coaching’ te worden. Zijn rol was jeugdtrainers op weg te helpen, niet het eerste elftal.

Toch liet hij zich verleiden tot een rol in de schijnwerpers. Heitinga klaagde namelijk al sinds zijn komst in juni intern dat zijn trainersstaf te klein was, dat hij een extra assistent nodig had, zodat hijzelf zich meer kon richten op het bedenken van tactische strijdplannen. En dus had Grim begin oktober ja gezegd tegen een plekje op de spelersbank, rechts naast Heitinga. Al had hij op LinkedIn nooit zijn functietitel aangepast.

Hoog in de emotie

Zes wedstrijden duurde die situatie maar. Een periode waarin Ajax vier keer verloor, en één keer gelijk speelde. De achterstand op koploper Feyenoord liep op naar acht punten, in de Champions League staat Ajax nog puntloos onderaan. Na de 3-0 thuisnederlaag tegen Galatasaray volgde donderdagmiddag het onvermijdelijk ontslag van Heitinga en twee van zijn assistenten, en werd Grim door de directie gevraagd de rol van hoofdtrainer voorlopig over te nemen.

Voor hij toezegde, had hij Heitinga

nog gebeld. Die zat „hoog in de emotie”, zei Grim er zondagmiddag na afloop over. „Doe wat je moet doen”, was de korte reactie geweest. Grim had besloten dat hij „te veel een clubman” was om het verzoek af te wijzen. Dus donderdagavond laat was hij begonnen met de voorbereiding op het uitduel tegen FC Utrecht. Vrijdagochtend hadden ze getraind, weinig tactisch, vooral bedoeld „om de kop leeg te maken”.

‘Doe wat je moet doen’, had John Heitinga gezegd tegen opvolger Fred Grim

Tegen FC Utrecht begint Grim iets anders dan Heitinga in zijn laatste duels. Youri Regeer keert terug op zijn plek als controleur, net voor de verdediging, de positie van linksachter wordt opgevuld door Gerald Alders. Voortdurend roept Grim - die de hele wedstrijd niet één keer op zijn stoeltje plaatsneemt - het jonge talent adviseer toe, hoe hij grip kan krijgen op de behendige buitenspeler Miguel Rodríguez. Beide ploegen beginnen energiek,

spelen in een tempo dat net te hoog ligt voor de technische vaardigheid van veel spelers. Het levert een bewegelijke, vermakelijke openingsfase op, met dreiging richting beide doelen. Maar na een minuut of tien wordt ook zichtbaar: de thuisploeg is duidelijk gretiger, sprint nét iets harder om ballen te onderscheppen, gaat harder de duels in.

Het levert FC Utrecht de ene kans na de andere op. Een schot van Rodríguez wordt geblokt, een kopbal van spits Sébastien Haller gaat voorlangs. En dan belandt de bal na veertig minuten plotseling aan de andere kant van het veld, voor de voeten van Ajax-middenvelder Oscar Gloukh. Zijn voorzet gaat voorbij de tweede paal, richting spits Wout Weghorst, die op de borst aanneemt en hard afrendt.

Heel even is het feest, voor het uitvak. Weghorst spant zijn biceps, trekt zijn mouwtjes net iets hoger, in een poging zijn spieren groter te laten lijken. Dan volgt het ongeloof, als scheidsrechter Danny Makkelie naar de zijlijn rent: de videoscheidsrechter heeft een overtreding gezien, het doelpunt wordt afgekeurd. Voor Weghorst reden om Makkelie wat cynische gebaren toe te werpen.

De consternatie is nauwelijks gaan liggen als FC Utrecht vlak voor rust

nog een hoekschop krijgt. Souffian El Karouani geeft de bal voor, op het hoofd van de lange Belgische verdediger Matisse Didden, die raak kopt. Grim ziet het onbewogen aan, zoals hij ook geen emotie toont als tien minuten later de 2-0 valt: een vrije trap, binnengekopt door Haller. Kort daarop maakt Mika Godts de 2-1, met een verhitte slotfase tot gevolg. Maar tot een ommekeer komt het niet.

Geen hand

Als Makkelie even na tweeën affluit, vlucht de voortdurend miskende Weghorst snel de catacomben in. Hij gaat niet, zoals al zijn teamgenoten, naar de meegereide uitfans, geeft geen hand aan zijn tegenstanders, zelfs niet aan trainer Grim, die hij op een halve meter passeert. Grim doet er niets aan, staat met zijn handen in zijn zakken en kijkt in de verte. Dan sjokt hij richting de andere spelers, om ze een hand te geven.

Hoe verder richting het volgende competitieduel, over twee weken thuis tegen Excelsior? Grim heeft er nog geen moment over nagedacht, zegt hij even later in de perskamer onderin het stadion. Utrecht-uit, daar lag de afgelopen dagen alle aandacht. En wie weet is er al snel een permanente vervanger, en treedt Grim al na een duel weer terug in de luwte.

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 30,-

Adviesprijs 45,-

Adviesprijs 109,-

Adviesprijs 99,-

Adviesprijs 37,45

Adviesprijs 119,-

Adviesprijs 39,95

Adviesprijs 45,-

Adviesprijs 39,95

Adviesprijs 45,-

Ontdek de mooiste cadeaus

BLOOMING GOOD

Kunstkerstkrans

- › Luxe kerstkrans die jarenlang meegaat
- › Tijdloos ontwerp in verschillende formaten
- › Perfect voor aan de voordeur of op de kersttafel

Kerstboomkaarsen

- › Creëer een kerstfeer
- › Ideaal voor tafeldecoratie of op de schouw
- › Set van 12 stuks

&KLEVERING

Kandelaar

- › De blikvanger op elke feestelijk gedekte tafel
- › Verkrijgbaar van kerstboom tot rendier
- › Kleurrijke designs

GRAYPANTS

Wick tafellamp

- › Draagbare en draadloze sfeermaker
- › Verkrijgbaar in 2 formaten, dimbaar in 4 standen
- › Geniet van 150 uur verlichting op een opgeladen accu

BLOOMING GOOD

Zijden kerstboeket

- › Feestelijk en luxe boeket dat jarenlang meegaat
- › Met dieprode poinsettia, amaryllis en winterse dennentakken
- › Duurzaam, onderhoudsvrij en stijlvol

&KLEVERING

Waxinelichthouders

- › Geïnspireerd op Vermeers *Het Straatje* en Rembrandts huis
- › Creëer een miniatuur lichtstad
- › Set van 2 stuks

Bekijk alle cadeaus online

- › nrcwebwinkel.nl/cadeaus

Overleden

Stille werker, geniaal en vindingrijk

Bedroefd en met pijn in ons hart, maar dankbaar voor wat hij voor eenieder heeft betekend, geven wij u kennis van het overlijden van onze dierbare broer, zwager en oom

Cornelis Thomas Joseph Mensch

Kees

Ridder in de Orde van Oranje-Nassau

* Leiderdorp, 12 april 1939

† Gouda, 4 november 2025

Herman † en Riet

Theo en Loes †

Nico en Ineke

Dick †

Annie en Berni †

Jan †

Ton en Ans

Neven en nichten

Correspondentieadres:
Stoppelenburg Uitvaartverzorging
T.a.v. Familie Mensch
Populierenlaan 122a
2925 CV Krimpen aan den IJssel

De afscheidsceremonie voorafgaand aan de crematie wordt gehouden op donderdag 13 november om 14.00 uur in uitvaartcentrum Linqunda, Groene Singel 14 te Schoonhoven.

Aansluitend is er tot 16.00 uur een informeel samenzijn waarbij er gelegenheid is tot condoleren.

Om 16.15 uur volgt de uitgeleide met een erehaag. Daarna begeleidt de familie Kees naar het crematorium.

In plaats van bloemen liever een donatie aan Alzheimer Nederland middels de QR-code.

Van de afscheidsceremonie wordt een livestream uitgezonden. Deze is te volgen via stoppelenburguitvaart.nl/livestream

De WTA Finals worden nu gehouden in de Saoedische hoofdstad Riad. FOTO HAMAD I MOHAMMED

VIJF VRAGEN OVER TENNIS

Saoedi-Arabië wordt vanaf 2028 de gastheer van een nieuw Masters-tennistoernooi. Het is de grootste toevoeging aan de mannenkalender in decennia. Wat is het gevolg voor het toch al overvolle tennisseizoen?

Renée Peereboom
AMSTERDAM

Over het tennisseizoen valt veel te zeggen. Het is lang, het is vol, spelers reizen de hele wereld over. Toch is er volgens de ATP, de bond voor mannentennis, ruimte voor nog een toernooi: vanaf 2028 staat er een nieuw Masters-toernooi op het programma, dat in Saoedi-Arabië zal worden gespeeld.

De Masters-toernooien (ook wel: ATP1000-toernooien) zijn naast de vier grand slams de grootste en meest prestigieuze tennisevenementen van het jaar, waar de meeste rankingpunten en prijzengeld te verdienen zijn. Sinds 1990 telt het mannentennis negen van deze toernooien, verspreid over het hele jaar en over drie continenten: Noord-Amerika, Europa en Azië. Dat er voor het eerst in decennia zo'n groot toernooi bij komt, is een opmerkelijke ontwikkeling.

1 | Wat is er al bekend over dit nieuwe toernooi?
Dat het toernooi in Saoedi-Arabië zal plaatsvinden, is duidelijk, maar in welke stad is nog niet bekend. Net als zes van de

overige negen Masters-toernooien zal het worden gespeeld op hardcourt. En het zal niet twaalf dagen beslaan, zoals bij meerdere van deze toernooien inmiddels wel het geval is, maar zeven, met een spelersveld van 56. Officieel zal het niet verplicht zijn voor spelers om eraan deel te nemen.

Het toernooi zal hoogstwaarschijnlijk aan het begin van het jaar worden gespeeld, maar wanneer precies, moet nog blijken. In januari, nog voor de Australian Open, is een mogelijkheid, maar ook voor februari valt veel te zeggen. In die maand worden in het huidige tennisseizoen ook twee kleinere toernooien gespeeld in Qatar en Doha. Hoewel de tenniskalender spelers dwingt de hele wereld over te reizen, doet de ATP (en ook de WTA, de bond voor vrouwentennis) wel enige moeite om toernooien die in dezelfde regio worden gespeeld enigszins bij elkaar in de buurt te plannen. Er staan in diezelfde periode echter ook meerdere andere toernooien gepland, waaronder dat van Rotterdam, het grootste tennistoernooi in Nederland.

2 | Wat is de rol van Saoedi-Arabië in het tennis?
Zo'n tien jaar geleden besloot Saoedi-Arabië dat het minder afhankelijk wilde wor-

den van zijn olie-inkomsten en bovendien iets aan zijn reputatie wilde doen. Staatsinvesteringsfonds PIF kreeg de opdracht geld te steken in verschillende sectoren, waaronder in topsport. Zo hebben de Saoediërs meerdere grote namen uit het topvoetbal naar clubs in de laag aangeschreven Saoedische nationale competitie gehaald en zijn ze er ook in geslaagd het WK voetbal van 2034 binnen te slepen.

Ook in het tennis groeit hun aanwezigheid gestaag. In februari 2024 werd bekend dat de ATP een vijfjarige partnership met de Saoediërs was aangegaan. Onderdeel van die deal was dat de wereldranglijst de naam van het staatsinvesteringsfonds draagt. Een paar maanden later werd een vergelijkbare deal gesloten met de WTA, de bond voor het professionele vrouwentennis. De WTA Finals, een toernooi dat wordt gehouden aan het eind van het seizoen en waaraan alleen de acht beste tennissers van dat jaar mogen deelnemen, vindt sindsdien plaats in Riad, de Saoedische hoofdstad.

In datzelfde jaar organiseerde Saoedi-Arabië voor het eerst het demonstratietoernooi Six Kings Slam. De mondiale top zes uit het mannentennis wordt daarvoor uitgenodigd. Hoewel het geen officieel ATP-evenement is en er dus ook geen rankingpunten te behalen zijn, is het toch erg aantrekkelijk om mee te doen. Deelname leverde spelers dit jaar al 1,5 miljoen dollar (1,3 miljoen euro) op, winst nog eens 3 miljoen dollar (2,6 miljoen euro).

Saoedi-Arabië probeert ook aan populariteit te winnen door grote namen in de sport te strikken voor een tennisambassadeurschap. Begin 2024 werd bekend dat Rafael Nadal, 22-voudig grandslamwin-

naar en een van grootste en de populairste tennissers aller tijden, de eerste ambassadeur zou worden. Dat zou ook de populariteit van de sport in het land zelf moeten vergroten.

Ook op een ander front mengt Saoedi-Arabië zich in het tennis: eerder dit jaar werd bekend dat het PIF in samenwerking met de WTA een fonds heeft opgericht om speelsters door te betalen tijdens hun zwangerschapsverlof. Een tijd nodig hebben voor een ivf-traject of het invriezen van hun eicellen én voor speelsters die moeder worden door middel van draagmoederschap adoptie is geld beschikbaar. En dat terwijl Saoedi-Arabië een ronduit slechte reputatie gaat als het gaat om vrouwenrechten. Volgens de Global Gender Index van het World Economics Forum staat Saoedi-Arabië als het gaat om gelijkheid tussen man en vrouw op plek 132 van de 148.

De rol van Saoedi-Arabië in het tennis groeit dus, maar tot nu toe worden er in het land bijna geen tennistoernooien gespeeld op professioneel niveau. Niet op de WTA- of de ATP-tour, maar ook niet op de niveaus eronder, de Challengers en Futures. Alleen de WTA Finals en de Next Gen ATP Finals (eindejaarstoernooi voor de zeven beste spelers uit het enkelspel onder de 21 plus een wildcard) vinden er plaats. Saoedi-Arabië is dan ook van oudsher geen tennisland: het land heeft nog nooit een speler in de top-1000 op de wereldranglijst gehad.

3 | Hoe past dit toernooi in het toch al overvolle tennisseizoen?
Niet alleen de locatie roept verbazing op, maar ook het feit dat er überhaupt een toernooi aan de toch al drukke kalender

wordt toegevoegd. Het tennisseizoen is lang: de eerste toernooien van het jaar beginnen zelfs al op 28 of 29 december van het voorgaande jaar, en voor de meeste spelers gaat het seizoen door tot eind oktober of zelfs november.

Veel spelers laten zich kritisch uit over de lengte van het seizoen. Meerdere speelsters, onder wie de Oekraïense Elena Svitolina en de Australische Daria Kasatkina, hebben hun seizoen voortijdig beëindigd wegens mentale uitputting. En al tijdens Roland Garros gaven tweevoudig grandslamfinalist Casper Ruud en toptienspeler Alex de Minaur aan zich *burned out* te voelen door de *rat-race* die het tennisseizoen volgens hen op dit moment is. „De carrières van spelers zullen minder lang zijn”, zei De Minaur tegen de BBC, „omdat ze mentaal opgebrand raken. Er is gewoon te veel tennis.”

Ook de Poolse Iga Swiatek, nummer twee van de wereld en zesvoudig grandslamwinnares, sluit zich bij de kritische spelers aan. „Misschien moet ik ervoor kiezen bepaalde toernooien over te slaan, ook al zijn ze verplicht”, zei ze in september tegen de BBC. „Het seizoen is te lang en te intens.”

Toch komt er nu dus nog een groot toernooi bij. En gezien de hoeveelheid rankingpunten en prijzengeld die er op een Masters-toernooi te winnen zijn, zullen de meeste spelers het zich niet kunnen permitteren het over te slaan.

4 | Wat zal dit voor effect hebben op de huidige toernooien?
Omdat nog niet precies bekend is wanneer het nieuwe evenement op de kalender zal landen, is nog niet te zeggen welke andere toernooien erdoor geraakt wor-

den. Kleinere toernooien worden vaak tegelijk gespeeld, maar er staan nooit ATP-toernooien gepland in dezelfde week als een Masters-toernooi. Wanneer het nieuwe evenement ook gaat plaatsvinden, er zullen dus andere toernooien voor moeten wijken.

Volgens Karl Hale, directeur van het Masters-toernooi van Toronto en groot voorstander van het nieuwe evenement, biedt het geld dat het PIF ter beschikking heeft gesteld om dit toernooi binnen te slepen, ook de mogelijkheid tot zogeheten 'buybacks'. Toernooien die moeten wijken krijgen in dat geval een vergoeding, maar zijn dan wel hun toernooilicentie kwijt en houden dus in feite op te bestaan. Hale vermoedt dat het om zo'n vijf kleinere toernooien zal gaan, zei hij tegen journalist Ben Rothenberg.

5 | Als het seizoen al zo vol zit, waarom maakt de ATP dan deze keuze?
De tennisbonden zijn al een tijdje naarstig op zoek naar nieuwe markten om te veroveren. En omdat Saoedi-Arabië in feite nog onontgonnen terrein is, valt er veel te winnen. Zeker nu het land bereid is grof geld te betalen om actief te worden in sectoren waar ze tot voor kort nauwelijks iets mee deden. Begin 2024 liet het PIF weten bereid te zijn een miljard dollar te steken in het tennis, waarvan een groot deel naar een Saoedisch toernooi zou moeten gaan.

Bovendien, zei toernooirecteur Karl Hale tegen Rothenberg, wil de ATP naar een tennisseizoen toe waar de grote namen vaker deelnemen aan dezelfde toernooien, omdat dat de sport aantrekkelijker zou maken voor fans. Masters-toernooien zijn daar bij uitstek geschikt voor.

Jannik Sinner (midden) tijdens het demonstratietoernooi Six Kings Slam in Riad in Saoedi-Arabië in oktober 2025. FOTO CLIVE BRUNSKILL

Alex de Minaur in actie tijdens het Masters-toernooi in Parijs. FOTO CHRISTOPHE ENA

‘Ik denk wel dat we heel veel van Antarctica gaan verliezen’

IJzonderzoeker **Maaïke Izeboud**: „Ik denk wel dat we heel veel van Antarctica gaan verliezen.” FOTO ANS BRY

INTERVIEW
MAAIKE IZEBOUD
IJSONDERZOEKER

De uiteindes van de ijskap van Antarctica drijven in zee. „Als er meer opwarming is, worden de ijsplaten instabieler. En dat kan grote gevolgen hebben.”

Marit Verbeek
HILVERSUM

Onderzoekers van de TU Delft publiceerden deze maand ‘scheurenkaarten’ van de ijsplaten van Antarctica. Ze tonen waar het ijs scheurt en hoe de schatten verschijnen in *Nature Climate Change* en zijn gebaseerd op 24 jaar aan satellietdata. „Antarctica vormt een heel grote onzekerheid voor de wereldwijde zeespiegelstijging, en die onzekerheid zit in wat er met de ijsplaten gaat gebeuren”, zegt hoofdonderzoeker Maaïke Izeboud (31) in een leeg koffiezaakje in Hilversum. „Met dit onderzoek hebben we de deur geopend om schade aan de ijsplaten wél mee te nemen in voorspellingsmodellen.” De publicatie is onderdeel van haar promotieonderzoek, dat inmiddels is afgerond. Izeboud werkt nu aan de Vrije Universiteit Brussel als Antarctica-onderzoeker. Afgelopen winter was ze daarvoor nog op de Zuidpool, op zoek naar „heel oud ijs, een supercool project”. Het ijs op Antarctica scheurt en kalf constant af, de grote vraag is of en hoe dat versnelt door klimaatverandering, steekt Izeboud van wal, terwijl ze haar opgetilde koffie voorzichtig weer neerzet op het schoteltje. „Specifiek keken wij naar de ijsplaten: de drijvende uiteindes van de hele ijskap. Die zijn heel belangrijk, omdat die al het landijs een beetje tegenhouden; ze fungeren als een soort buffer. Dus op het moment dat die afbreken, kan dat grote gevolgen hebben voor het massaverlies van Antarctica - en daarmee voor zeespiegelstijging wereldwijd. „Wij hebben specifiek naar één klein deel daarvan gekeken, het scheuren van het ijs. In een sterk opwarmend klimaat neemt dat scheuren toe, in een minder opwarmend klimaat blijft het redelijk stabiel, blijkt uit ons onderzoek.”

Dat klinkt vrij logisch: als het warmer wordt, dan smelt en scheurt het ijs eerder.

„In principe is het wel logisch, maar je

moet het ook kunnen laten zien. En er zijn heel veel verschillende processen tegelijkertijd aan de gang; het betekent niet per se dat er dus meer ijs verloren gaat. Want het kan bijvoorbeeld ook zo zijn dat er meer sneeuw valt als het warmer wordt, misschien is dat wel een veel belangrijker proces. Inmiddels zijn we erachter dat dat niet zo is; dat is jammer. De belangrijkste oorzaak dat het ijs meer scheurt, is dat er diep oceaanwater omhoogkomt rondom Antarctica. Dat is warmer dan het water aan de oppervlakte, waardoor het ijs meer kan smelten en dus scheuren.”

Meer scheuren betekent niet direct een afname van het landijs, toch?

„Nee. De ijsplaten liggen in afgebakende baaien met drijvend ijs. Het is een heel natuurlijk proces dat het een beetje naar de zee stroomt, dat er een stuk afbrokkelt. Als dat een beetje fluctueert maar in balans is, is het prima. Maar op het moment dat het allemaal afbreekt, gaan we echt grote verschillen zien. „En de ijsplaten drijven al: dus als er wat afbreekt, levert dat geen zeespiegelstijging op. Maar het heeft wel impact op de ijs snelheid: de nieuwe influx van landijs dat naar de oceaan komt. We hebben gezien dat hoe meer scheuren er zijn, hoe sneller dat ijs gaat vloeien, zo’n 5 tot 10 procent sneller. En hoe meer scheuren je hebt, hoe groter de kans ook dat er iets anders gebeurt waardoor de hele ijsplaat in elkaar kan storten.”

Nemen de huidige modellen de invloed van schade aan ijsplaten mee?

„Heel weinig. Omdat het een lastig proces is om goed mathematisch in een ijskapmodel te stoppen, waarna het uiteindelijk naar een klimaatmodel gaat. We hebben tot nu toe ook heel weinig observaties om modellen aan te evalueren. Door mijn onderzoek hebben we nu meer dan twintig jaar aan scheurkaarten die we naar de toekomst konden extrapoleren. We hebben de deur geopend om het wél mee te kunnen nemen in de voorspellingen. Dit is hopelijk een goede impuls voor het verder ontwikkelen van ijsmodellen, ik werk nu ook al samen met mensen die daar-

Ik vind het belangrijk dat we mensen geen angst aanpraten. We moeten beseffen dat we iets kunnen doen

mee bezig zijn. Dus dat is heel fijn, maar het zijn op dit moment allemaal nog toekomstplannen.”

Is het erg dat het nu niet meegenomen wordt? Hoe groot kan de invloed van Antarctica zijn op de zeespiegelstijging?

„Dat kan een heel groot effect hebben. Het is lastig om te zeggen hoeveel dat nu is. In het laatste IPCC-rapport vormt Antarctica een heel grote onzekerheid voor de wereldwijde zeespiegelstijging: het verschilt van 30 centimeter tot meer dan een meter. En in latere jaren, richting 2300, kan het zelfs meer dan 5 meter bijdragen. En die onzekerheid zit echt in wat er met die ijsplaten gaat gebeuren. „Wat we zeggen met ons onderzoek is: als er meer opwarming is, worden de ijsplaten instabieler. En dat kan grote gevolgen hebben voor Antarctica. Dat klinkt misschien heel eng, omdat dat echt meters zeespiegelstijging kan betekenen. Dus ik vind het ook altijd belangrijk om erbij te zeggen: we zien dat de keuzes die we nu maken ertoe doen. En meters zeespiegelstijging door Antarctica gaat op een heel lange tijdschaal - het is er niet ineens over tien jaar. Ik vind het belangrijk dat we mensen geen angst aanpraten. Het moet mensen niet inactief - hoe zeg je dat...”

Het moet niet verlamdend werken.

„Ja, precies.”

Heeft u het idee dat dat gebeurt bij mensen die u spreekt?

„Soms wel. Het ligt er denk ik een beetje aan in wat voor bubbel je zit. Ik krijg zoveel klimaatdingen te zien, dat kan me soms wel een beetje moedeloos maken. Ik denk dat het belangrijk is dat we beseffen dat we iets kunnen doen.”

U bent niet moedeloos over de toekomst van Antarctica?

„Ik denk wel dat we heel veel van Antarctica gaan verliezen. Dat vind ik heel erg jammer, want het is zo’n bijzondere omgeving, en nog zo weinig aangetast door mensen. Maar ik denk nog wel dat we er veel voor kunnen betekenen.”

KARDOL BY BEDDINGHOUSE
Verfijnde dekbedovertrekken
Gemaakt van 100% katoensatijn

- › Comfortabel en met een mooie glans
- › Gemaakt van 100% katoensatijn
- › Kies uit verschillende prints en maten

Slaap comfortabel en in stijl met Kardol by Beddinghouse. De elegante prints zijn geïnspireerd op de wereld van kunst, architectuur, couture, natuur en cultuur. Naast de print is de kwaliteit van het overtrek minstens zo belangrijk. Daarom zijn de overtrekken van Kardol gemaakt van 100% katoensatijn waardoor het overtrek een mooie glans heeft en heerlijk zacht aanvoelt.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/kardol

Hét probleem van de EU is niet populisme maar soevereïnisme

Leiders proberen de EU om te vormen tot een losse verzameling zelfbesturende staten met weinig tot geen verplichtingen aan Brussel, ziet *Jan Zielonka*.

Wat is de akeligste ziekte die Europa op het ogenblik teistert: het populisme, nativisme of soevereïnisme? De meeste mensen wijzen naar het populisme en nativisme, maar volgens mij is het soevereïnisme nog erger. Het soevereïnisme belet Europa doeltreffend om te gaan met de grote problemen van deze eeuw, die internationaal van aard zijn. Denk aan de reeks recente crises - van de financiële tot de migratiecrisis, van corona tot de veiligheids crisis door toedoen van Rusland. Geen van deze crises zou doeltreffend door één enkel land kunnen worden aangepakt.

Als regeringen tekortschieten, zo niet tandeloos blijken, zoeken burgers zondebokken om de schuld van hun ellende te geven en wonderen waardoor hun lot zou kunnen verbeteren. Dit verklaart waarom populist en nativisten floreren. Hun succes is niet de ziekte, maar het symptoom van een diepere kwaal. We zouden daarom verwachten dat liberale politici zich tegen het soevereïnisme zouden keren, maar zij geven liever af op het populisme en nativisme. Het populisme is duidelijk schadelijk en het nativisme openlijk racistisch, maar het soevereïnisme trekt zelfs liberale politici aan. Waarom? Het antwoord heeft veel te maken met het huidige model van de democratie en de Europese integratie.

De nationale staat blijft de centrale plek van de democratie, waar de bevolking - of die nu Frans, Duits of Nederlands is - soverein en gevrijwaard van inmenging van buiten behoort te zijn. De Europese integratie was van meet af aan bedoeld om na de verwoestingen van twee wereldoorlogen de nationale staten te redden, niet te ontmantelen. Daarom heeft de Europese Raad, en niet de Commissie of het Parlement, de overhand bij alle grote EU-besluiten.

Het is dan ook niet verbazend dat we aan de onderhandelingstafel waar de belangrijke besluiten over Europa worden genomen, alleen soevereïnisten vinden die verplicht zijn hun respectievelijke nationale belangen te verdedigen. Sommigen geloven rotsvast in de soevereine macht van hun landen, terwijl anderen aarzelen. Maar niemand wil zich door de Commissie of door andere lidstaten laten manipuleren.

Als soevereïniteit de regel van het Europese spel is, waarom beloven zoveel politici dan om de macht uit Brussel terug te halen naar hun hoofdsteden? Dat doen ze omdat het handig is: de eurocraten de schuld te geven van hun eigen onvermogen om greep te krijgen op de migratie, stijgende schulden, financiële speculatie,

klimaatverandering, veiligheidsrisico's en buitenlandse desinformatiecampagnes. Maar ze zijn aan het verkeerde adres. Het Verenigd Koninkrijk is een paar jaar geleden uit de EU gestapt en deze problemen zijn geen van alle verdwenen - integendeel, ze zijn juist verergerd.

Nu ze de prijs van de Brexit hebben gezien, is geen van de leiders op het vasteland gebrand op een vertrek uit de EU, maar proberen ze de EU om te vormen tot een losse verzameling zelfbesturende staten met weinig tot geen verplichtingen aan Brussel. Deze politiek wordt niet alleen door politici als Viktor Orbán of Geert Wilders gevolgd. Het soevereïnistische spel wordt ook gespeeld door zogenaamd liberale en pro-Europese leiders als premier Donald Tusk of bondskanselier Friedrich Merz. Hoe is anders de herinvoering van de grenscontroles tussen Duitsland en Polen te verklaren? Is het u opgevallen hoeveel deze zogenaamd Europese leiders over de verdediging van hun zelfzuchtige nationale belangen praten als het op veiligheid, migratie en economie aankomt?

Hier speelt een paradox. Hoe meer nationale staten niet bij machte blijken internationale stromen en de ontwichten-gevolgen van onderlinge afhankelijkheid te beteugelen, hoe meer hun leiders per se hun eigen weg willen gaan, met voorbijgaan aan de Verenigde Naties, de Wereldhandelsorganisatie, de Wereldgezondheidsorganisatie en zelfs de EU. De enige speler waar ze niet aan voorbij willen gaan, is Amerika, geregeerd door de meest onvoorspelbare, transactionele en hebzuchtige president in de geschiedenis van dat grote land.

De Europese Unie bevindt zich op dit moment in een netelige situatie. De soevereïnisten hebben haar pronkstukken als de Groene Agenda of het Migratiepact onschadelijk, zo niet ongedaan weten te maken. De EU praat veel over haar nieuwe rol op veiligheidsterrein, maar in de praktijk heeft ze weinig klaargespeeld. De lidstaten hebben simpelweg beloofd meer geld in de aankoop van Amerikaanse wapens te steken, maar zoals Oekraïne onlangs heeft gemerkt, mogen deze alleen met Amerikaanse instemming worden gebruikt.

Zelfs de 'coalitie van bereidwilligen' die vastbesloten is het agressieve Rusland het hoofd te bieden, wordt geplaagd door onderling wantrouwen, gebrek aan middelen en afhankelijkheid van Uncle Sam. Deze verlamde besluitvorming, die leidt tot ongelukkige cosmetische oplossingen voor groeiende uitdagingen, is niet nieuw. We hebben een dergelijk patroon ook tijdens eerdere crises gezien, waarbij lidstaten worstelden met de toepassing van optimale oplossingen voor nationale blunders. Optimisten zullen

Jan Zielonka is emeritus hoogleraar Europese politiek aan de Universiteit van Oxford.

Regeringsleiders poseren tijdens een top van de Europese Raad, vorige maand in Brussel. FOTO GETTY IMAGES

zeggen dat deze blunders niet zoals voorheen tot oorlog tussen de Europese landen leiden, maar gelet op de bedroeven- de staat van de huidige Unie is het niet meer dan een kwestie van tijd voordat door interne conflicten en inmenging van buiten de geest van Hobbes de poorten van de EU binnendringt.

Wat kan er worden gedaan om de toekomst van Europa en de toekomst van zijn bange, gedesorïenteerde en steeds armere burgers veilig te stellen? Het antwoord dat meestal wordt gegeven, is bekend: we moeten uiteindelijk een Europese federatieve superstaat gaan vormen. Zoals Josep Borrell, Guy Verhofstadt en Domènec Ruiz Devesa het onlangs verwoordden op de site Social Europe: „We moeten een echte federale unie worden, eindelijk bevrijd van de beperkingen van de unanimiteit en voorzien van bevoegdheden op het terrein van het buitenlands en veiligheidsbeleid.”

Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan nu de belofte om een gezonde soevereine nationale staat te herstellen, een recept voor het winnen van nationale verkiezingen lijkt. Een federatie van soevereïnisten is een contradictio in terminis.

Een federatie stuit ook op weerstand bij de liberale Europese regeringsleiders, die hun landen als de sterkste en meest legitieme partijen beschouwen. Maar kunnen nationale staten nog altijd de traditionele staatsfuncties vervullen op terreinen als het sociaal, monetair en defensiebeleid? Is de democratie in nationale

staten sterk genoeg om een solide legitimiteit te bieden? Ik betwijfel dit ten zeerste.

De cijfers wijzen uit dat de democratische legitimiteit van onze staten op een historisch dieptepunt is. Zo bleek begin dit jaar uit een peiling van Sciences Po dat maar 26 procent van de Fransen vertrouwen in de politiek zegt te hebben, terwijl 71 procent meent dat de democratie in Frankrijk niet goed functioneert. Een andere enquête wees in 2021 uit dat meer dan de helft van de Europeanen de wetgever door kunstmatige intelligentie wil vervangen. Ook het vermogen van staten om doeltreffend sociaal-economische problemen aan te pakken is op een historisch dieptepunt, waarbij de verschillen tussen landen maar klein zijn.

In veel Europese landen staan de publieke diensten op instorten. Staten gaan er prat op hun grenzen te verdedigen tegen migranten, maar dit wordt nauwelijks gestaafd door de beschikbare cijfers. En het is inmiddels overduidelijk dat geen van de Europese landen in staat is een doeltreffend verweer te bieden tegen het heroplevende Rusland of invloed van betekenis uit te oefenen op de brandende conflicten in het Midden-Oosten en Noord-Afrika.

Dit wil niet zeggen dat staten totaal zinloos zijn, laat staan dat ze wegwijnen. Het wil alleen maar zeggen dat de Europese staten niet zo competent en democratisch zijn als ze beweren. Niet alleen de EU, maar ook de Europese steden, regio's en tal van ngo's hebben vaak een

betere staat van dienst in de levering van publieke goederen dan landen, zelfs op gevoelige terreinen als migratie, veiligheid en diplomatie. En deze niet-staatelijke partijen genieten meer vertrouwen dan staten.

De Eurobarometer van voorjaar 2025 liet zien dat 52 procent van de Europeanen vertrouwen in de EU heeft, terwijl maar 36 procent hun nationale regering en 37 procent hun nationale parlement vertrouwt. Uit de Eurobarometercijfers van een jaar eerder bleek dat zo'n 60 procent van de Europeanen vertrouwen had in hun regionale of lokale overheden.

Wat rechtvaardigt dan het bijna-monopolie van staten op beslissingen en middelen? Misschien moeten we staten eindelijk dwingen om hun soevereïniteit en middelen niet alleen met de EU te delen, maar met een bredere groep partijen die ik de vijfde macht van de democratie noem. Misschien moeten we de term Europees meerlagig bestuur waarachtige betekenis geven.

Het probleem is dat de vijfde macht versnipperd is en geen samenhang vertoont. Ook mist ze een verenigde stem. De EU dient vooral staten en behandel- de ngo's, regio's en steden eerder als klanten dan als onmisbare partners. Sommige regio's doen of ze een eigen staat vormen, terwijl andere vooral proberen meer geld van de EU te krijgen. Steden hebben, anders dan regio's, geen belangstelling voor soevereïniteitsspelletjes, maar hun zor-

Macht wordt zelden vrijwillig gedeeld - macht wordt gegrepen

gen zijn eerder praktisch dan politiek, eerder lokaal dan Europees.

Ngo's strijden voor nobele maar verschillende doelen en concurreren om publieke steun. Er is geen platform dat de verschillende takken van de vijfde macht verenigt en daardoor zijn ze aan manipulatie en marginalisering onderhevig. Het Comité van de Regio's en het Social Platform zijn losse en machteloze organisaties. Het Europees burgerinitiatief, dat de EU-burgers in staat stelt nieuwe wetgeving voor te stellen, heeft tot nu toe geen praktische invloed gehad en richt zich veelal op specifieke kwesties als kool- landbouw of regionale talen.

Zolang de verschillende partijen van de vijfde macht niet de krachten bundelen om een ingrijpende reorganisatie van de Europese besluitvorming te eisen, zullen de nationale staten weigeren om relevante bevoegdheden en middelen met hen te delen. Macht wordt zelden vrijwillig gedeeld - macht wordt gegrepen. De aanbeveling is dan ook eenvoudig en helder: degenen die daadwerkelijk aan de publieke goederen bijdragen, moeten zich verenigen en hun stem laten horen.

Europa heeft een ingrijpende verandering nodig en deze verandering wordt nu door de soevereïnisten doorgevoerd. Als burgemeesters, activistische ngo's en Europeanen in een ander continent geloven, moeten ze zich verenigen en hun eigen visie uitdragen. Laten we het 'het Europa van de netwerken' noemen.

Dit stuk verscheen eerder op Social Europe.

BRIEVEN

KLIMAAT

Infantilisering

Het is weer zover. De media, met de *Volkskrant* en *NRC* voorop, halen de sentimentele trukendoos weer open om Grootouders voor het Klimaat weg te zetten als 'schattig dansende ouderen', als 'aandoenlijk'. Laten we die suikerzoete framing onmiddellijk de nek omdraaien. Dit is geen bejaardenbingo met een groen tintje. Dit is een serieuze, wanhopige burgerbeweging van mensen die de levensloop van hun eigen (klein)kinderen op het spel zien staan. Door hen af te schilderen als 'lieve opa's en oma's' die een onschuldige dansje doen, wordt hun diepgewortelde maatschappelijke kritiek gereduceerd tot een onschuldige hobby. De *Volkskrant* en *NRC* miskennen bewust de urgentie van hun boodschap. Terwijl de aarde afsteven op onomkeerbare kantelpunten, focussen deze media zich op de pasjes van de dans in plaats van op de noodklok die geluid wordt. Dit is geen 'aandoenlijke' beweging; het is de rauwe angst van mensen met levenservaring die zien dat de politiek faalt. De zichtbare solidariteit waar zij voor staan, is het cement van onze samenleving, en het wordt door de media als kleuterspeelgoed behandeld. Wij eisen dat de journalistiek haar verantwoordelijkheid neemt en stopt met deze infantilisering van klimaatactivisten. Het gaat hier niet om 'schattigheid'. Het gaat om een grimmige realiteit. De volgende keer dat u over de 'Grootouders voor het Klimaat' schrijft, graag over hun eisen, hun wetenschappelijke onderbouwing en hun onverbidelijke strijd voor een leefbare planeet, in plaats van over hun dansmoves. Tijd om volwassen te worden, media. De planeet brandt, en wij zijn niet aan het dansen.

Ada Binnekade Hall

BOEREN

Het complete plaatje

Goed initiatief van melkveehouders Joost en Marleen van Heesbeem om scholieren te ontvangen op hun bedrijf (5/11). Zo leren ze waar de melk die de supermarkt verkoopt vandaan komt, en wordt de kloof tussen boeren en samenleving hopelijk kleiner. Maar er is ook een andere kant aan dit verhaal. De koeien geven 35 liter melk per dag, vertelt de boerin trots. Wat niet wordt gemeld: dit is meer dan het gemiddelde van de Nederlandse koe (29 liter per dag). De koe moet hiervoor hard werken, vaak met ziekte en uitputting tot gevolg. Jaarlijks is één op de vijf koeien kreupel, heeft één op de vier pijnlijke ontstekingen in haar uier en heeft zeker één op de twee wonden en/of ontstekingen aan haar klauwen (voeten). Aldus Wakker Dier. Zelfs met een waterbed zijn de koeien in de stal niet te benijden. Ook propageren deze melkveehouders het drinken van rauwe melk als „heel gezond”. Maar het drinken van rauwe melk wordt afgeraden, want in rauwe melk kunnen verschillende bacteriën voorkomen, zoals campylobacter, salmonella en E. coli. Bovendien zijn belangrijke voedingsstoffen uit melk in vrijwel dezelfde hoeveelheid te vinden in gepasteuriseerde

melk. Ongetwijfeld zullen de leerlingen een geweldige dag hebben op de boerderij. Maar het is de vraag of zij gebaat zijn bij het niet tonen van het complete plaatje.

Anita van Lieshout Breda

”
Dit is geen bejaardenbingo met een groen tintje

ABORTUS

Niets gelezen

Het Europese Parlement stemde afgelopen woensdag vóór het burgerinitiatief 'My voice, my choice'. Dit was een historisch moment: voor het eerst dwong een burgerinitiatief - ondertekend door 1,2 miljoen Europeanen, waaronder 34.000 Nederlanders - de Europese Commissie het recht op abortus op de politieke agenda te zetten. Het initiatief vraagt financiële steun voor landen die veilige abortuszorg willen bieden, iets wat 20 miljoen Europese vrouwen nu niet hebben. Wat las je erover in Nederland? Niets. Een maand geleden nam de Tweede Kamer met nipte meerderheid een motie aan waarin staat dat Nederland zich 'actief gaat verzetten tegen pogingen abortus als mensenrecht op te nemen in Europese verdragen'. Daarover lasen we wel. Deze Europese commissiestemming was relevant en nieuwswaardig. Niet alleen voor de 34.000 Nederlanders die de petitie steunden. Het raakt iedereen die zich zorgen maakt om verworven rechten die onder druk staan. Conservatieve partijen en anti-abortusgroepen proberen abortus lastiger te maken. Die spanning maakt veel mensen alert: ze volgen dit dossier, omdat ze zich zorgen maken. Door hierover niet te publiceren, blijft die breedtedragen bezorgdheid én steun onzichtbaar. Dat beïnvloedt welke stemmen worden gehoord en wat er op de politieke agenda komt. En uiteindelijk: of we als samenleving in staat zijn onze eigen rechten te verdedigen.

Christel Don Zutphen

AMERIKA

Belast de rijken

De nieuwe burgemeester van New York, Zohran Mamdani, wil naast andere maatregelen een extra belasting van twee procent voor iedere inwoner die meer dan 1 miljoen dollar verdient (6/11). Zo iets zouden we in Nederland ook best mogen invoeren, of in ieder geval daarnaar streven.

F. M. Boon Delft

CORRECTIES/AANVULLINGEN

In *Wie wil er nog een kind?* (O&D, 1/11, p. O6-8) stond onder *Pasgeborene had nooit betere vooruitzichten dan nu* dat in Nederland tot twee eeuwen geleden één op de tien kinderen stierven voordat ze hun vijfde verjaardag vierden. Dat moet zijn bijna vier op de tien.

commentaar

AL FASHAR

Humanitair drama in Soedan moet een antwoord krijgen

De toch al uitzichtloze situatie in het westen van Soedan is met de inname van Al Fashar, eind vorige maand, een nieuwe onvoorspelbare fase ingegaan. De handelsstad was het laatste bolwerk van het Soedanese regeringsleger in de regio Darfur. Volgens de schaarse berichten die de buitenwereld bereiken, zijn vele duizenden burgers er versto- ken van voedselhulp en gezondheidszorg. Er zijn meldingen van gruwelijke massaslachtingen en standrechtelijke executies. In één ziekenhuis, het Saudi Maternity Hospital, zijn volgens de Wereldgezondheidsorganisatie, zeker 460 patiënten en hun familieleden vermoord.

De Verenigde Naties noemen het geweld van de meedogenloze Rapid Support Forces (RSF), dat sinds vier jaar in oorlog is met het regeringsleger, „etnisch gemotiveerd”. De Arabische milities van de RSF, voortgekomen uit de groep die het in 2003-2005 in hetzelfde Darfur voorzien had op niet-Arabische gemeenschappen, gebruiken in filmpjes op sociale media ogenschijnlijk trots het woord „genocide” voor hun nietsontziende moordcampagne. Iedereen die in de stad zou achterblijven, waarschuwdens ze vooraf, zouden ze beschouwen als aanhanger van het regeringsleger. Niet voor niets kondigde het Internationaal Strafhof vorige week onderzoek aan naar „oorlogsmisdaden” en „misdaden tegen de menselijkheid” in Al Fashar. Al 150.000 mensen kwamen sinds het begin van de oorlog om het leven. Van de 51 miljoen inwoners van het land zijn er nu 12 miljoen op de vlucht. Terrecht spreken internationale organisaties van de grootste humanitaire crisis van dit moment.

Westerse landen zijn bezorgder hun vriendschap met regionale machten op het spel te zetten dan andersom

Bij zulk menselijk leed verwacht je behalve wereldwijde verontwaardiging ook gerichte actie om verder bloedvergieten te voorkomen. Maar die blijft uit. Bij ingewikkelde conflicten ver van huis is het makkelijk om het Westen desinteresse aan te wijzen. Die zal voor een deel meespelen, maar de in dit conflict onoverdraaglijke passiviteit van wat ooit 'de internationale gemeenschap' genoemd werd, is ook de manifestatie van een nieuwe gure wereldorde waarin nog louter het recht van de sterkste geldt. Een wereldorde ook waarin landen die mensenrechten als universeel beschouwen steeds minder te zeggen hebben.

De strijd tussen de RSF van generaal Hemedti en het regeringsleger van president Abdel Fattah Burhan draait platgeslagen om de macht van het land, maar ook om controle over de rijke goudmijnen. Daarbij krijgt het regeringsleger wapensteun van onder andere Egypte en Saoedi-Arabië, terwijl de RSF met het gedolven goud geavanceerde wapens kan aanschaffen in de Verenigde Arabische Emiraten. Al deze landen zijn bondgenoten van het Westen. Maar de verhoudingen zijn niet meer wat ze waren: westerse landen zijn met aanstormend China en verstorend Rusland bezorgder hun vriendschap met deze regionale machten op het spel te zetten dan andersom.

Een homogene internationale gemeenschap heeft natuurlijk nooit bestaan. Maar onder andere die eerdere etnische zuivering in Darfur in 2003-2005 leidde er twintig jaar geleden wel toe dat binnen de VN steun kwam voor het concept *responsibility to protect* ('R2P'): het was de internationale plicht om te interveniëren als daar menselijk lijden mee gestopt kon worden. Die hoopvolle tijd voelt nu als een eeuwigheid geleden. Dat onschuldige burgers in Soedan het grootste slachtoffer zijn van verschuivende machtsverhoudingen valt niet te verkroppen. 'R2P' mag als volkenrechtelijke leidraad inmiddels dood en begraven zijn, landen die mensenrechten ook maar enigszins serieus nemen, kunnen nu niet weggijken.

MACHTIGE TIJDEN

Een armoedige interpretatie van politiek die steeds populairder wordt

Wie echt macht in Nederland heeft, kan altijd het risico ontlopen dat hij doelwit van openbare woede wordt. Rob Jetten wacht straks het omgekeerde. Vooral door toedoen van Dilan Yesilgöz, die breekt met haar VVD-voorgangers.

Dit artikel is een weergave van Machtige Tijden. Een exclusieve nieuwsbrief van Tom-Jan Meeus.

Na de verkiezingen zijn er altijd invloedrijke landgenoten die een standpunt innemen waarvan je denkt: waarom nu pas? Eindeloos benoemen politici in de campagne dat jonge woningzoekenden geen huis hebben door migranten op de woningmarkt. Maar wat verklaarde Peter Wennink, oud-bestuursvoorzitter van ASML, twee dagen na de verkiezingen in De Telegraaf? „Dat migratie ook maar iets te maken heeft met het woningtekort, is de grootste onzin”.

Daarvoor zijn volgens hem andere oorzaken (langdurige procedures, te veel inspraak) en hij benadrukte dat het land kennismigranten „keihard nodig heeft”. Interessant natuurlijk. Maar uit democratisch oogpunt wonderlijk dat hij dit niet inbracht vóórdat de stembussen opengingen.

Wennink werd nota bene in september aange- trokken door demissionair minister Vincent Karremans (Economische Zaken, VVD) voor advies over het verdienvermogen van Nederland. Terwijl de VVD zelf, in het verkiezingsprogramma en in de Kamer, veel aandacht heeft voor misbruik van de kennismigranteregeling.

Maar Wennink kent het spel. Tijdens de campagne van 2023 besloot de Kamer de zogenoemde expatregeling - die kennismigrant fiscaal bevoordeelt - te schrappen. De koepel van metaal- werkgevers, FME, wachtte ook toen tot na de stembusgang met de lobby tegen dit besluit.

Daarna was het Wennink zelf die de politiek zijn wil oplegde. Hij zinspeelde op het vertrek van ASML uit Nederland, en zie: de expatregeling bleef. NRC liet laatst zien dat in nieuwe stadswij- ken een groot deel van de woningen naar expats gaat: zij overbieden het meest.

Het is hoe macht, echte macht, in Nederland werkt: verkiezingen als onhandig intermezzo in de goede verstandhouding met de overheid. Wie on- tervreden is met de keuze van de kiezer of beslui- ten van de Kamer, wacht totdat de verkiezingen zijn geweest. Daarna: business as usual.

Het soort risicomijdend gedrag - ontloop pu- blieke verontwaardiging - dat ook de politiek zelf is gaan domineren. In de campagne spreken politi- ci van leiderschap en etaleren zij hun plannen met

elan. Na de campagne keert bijna meteen hun po- sitie van vóór de campagne terug - zie het ge- schuifel in de verkenningsfase van de formatie.

Alle fractieleiders zeggen snel een nieuw kabi- net te willen - maar bewegen doen ze amper: angst voor de kiezer, voor de feiten, voor fouten.

Er is ook een hele infrastructuur ter ondersteu- ning van risicomijdende politiek ontstaan. De pu- blieke omroep, RTL4, SBS6: ze hebben elk hun ei- gen nieuwspanel. Doet zich een dilemma voor - laten we zeggen: moet D66 met JA21 gaan rege- ren? - dan zal een van die panels, bestaande uit mensen die zichzelf aanmelden, in precieze per- centages weergeven wat de aanhang van die par- tijen ervan denkt.

Ik wil best aannemen dat beheerders van die panels dit serieus onderzoeken. Maar geen van hen waagt zich aan een zetelpeiling, dus je weet dat ze hun eigen uitslagen niet letterlijk nemen. Toch worden hun cijfers („vertrouwen in de poli- tiek 4 procent”) in het huidige klimaat eindeloos rondgepompt, zodat ze vanzelf een politiek feit worden. Maar of ze kloppen? Waarschijnlijk niet.

Ook media baseren zich bij hun politieke analy- ses toenemend op dit soort data. In sommige om- standigheden logisch, maar wie het te veel doet omarmt, en daar wordt het link, een erg armoedi- ge interpretatie van politiek.

Politiek draait ook om wereldbeelden, beginse- len, uitgangspunten, een visie. Dus als dit soort data het voornaamste criterium voor besluitvor- ming is, dan wordt uiteindelijk alle politiek popu- lisme. Dan is politiek teruggebracht tot één op- dracht: praat de kiezer na.

Dan bestaat politiek leiderschap niet meer, dan loopt geen politicus meer voorop, dan verdwijnt de politicus als opinieleader. Dan wordt volgzaa- mheid de voornaamste politieke vaardigheid.

De politiek beweegt in die richting. Je hoort nu van alle kanten dat de VVD „kiezersbedrog” pleegt als ze tijdens de formatie, in strijd met haar belof- te, toch in zee zou gaan met GL-PvdA.

Dan bestaat politiek leiderschap niet meer. Dan wordt volgzzaamheid de voornaamste politieke vaardigheid

Vincent Karremans tijdens de Algemene Beschouwingen. FOTO BART MAAT

Toen ik dit voor het eerst hoorde moest ik la- chen: kiezersbedrog, neen, dat zou de VVD nooit doen! Mark Rutte die duizend euro voor de hard- werkende Nederlander beloofde (nooit gekomen). Die niet zou toestaan dat er nog een cent naar de Grieken zou gaan (gebeurde toch). Die de corona- verkiezingen in 2021 won met de belofte dat hij partijen en het land bij elkaar zou brengen - waar- op hij twee weken later een motie van afkeuring tegen zich aangenomen zag worden.

Zelf heb ik me nooit erg opgewonden over ge- broken beloften. In coalitiepolitiek kán dat bijna niet anders: samenwerking vereist inschikken en inleveren. Elke coalitiepartij gooit in de formatie beloften uit het raam. Wat is het alternatief?

Bovendien: verkiezingsbeloften zijn nooit een- duidig. De VVD wil een „stabiel” kabinet en heeft daarom een voorkeur voor centrumrechts. Ze re- geerde 22 van de laatste 25 jaar in allerlei coalities, en nooit eerder sloot een partij met zoveel be- stuurlijk gewicht de grootste partij op rechts én links uit.

Polariseren met radicaalrechts en links om vol- doende kiezers voor centrumrechts te rekruteren: dat was de tactiek. En met 75 zetels voor D66, VVD, CDA en JA21 kwam de partij verrassend ver. Maar ver genoeg?

En belangrijker: niet helder is of dit het „stabi- le” kabinet brengt waarmee de partij haar unieke positionering onderbouwt.

In feite verbindt de VVD nu haar lot aan JA21. Een partij die dit voorjaar veel publiciteit kreeg met een motie waarmee partijleider Joost Eerd- mans zijn afkeer van gezamenlijke Europese schulden („eurobonds”) een hoger belang toeken- de dan investeringen in de Europese Defensie. Centen boven veiligheid. Zijn motie haalde een meerderheid dankzij coalitiepartijen NSC en BBB. Detail: VVD en GL-PvdA waren beide tegen.

Ook voor premier Dick Schoof was het erg pijn- lijk: de Franse president Macron stelde geen be- lang meer in zijn aanwezigheid in informeel Euro- pees topoverleg. JA21 verkoos zijn binnenlands verzet tegen eurobonds kortom boven versterking van Defensie en de Nederlandse reputatie in Euro- pa. Met zo'n partij inzetten op stabiliteit - ik weet het niet.

En JA21 zit pas vier jaar in de Kamer, maar be- leefde nog in 2023 een diepe crisis. Een brandbrief tegen het bestuur, twee van de drie Tweede Ka- merleden opgestapt, daarna nog eens zes partij- prominenten. En onlangs een senator die de op- volgingsplaats van partijoprichter Annabel Nan- ninga inneemt (zij wordt Tweede Kamerlid) maar weigert in de JA21-fractie plaats te nemen.

Je hoort: maar het gedoe in JA21 is nu verdwe- nen. Niet dat er sinds 2023 veel kans op was: Eerd-

mans leidde tot de verkiezingen een eenmansfrac- tie.

De vraag is ook wat Dilan Yesilgöz met de repu- tatie van de VVD doet nu zij, na de samenwerking met de PVV in 2023, opnieuw inzet op regeren met radicaalrechts. Feit is: na een jarenlange kou- de oorlog met de PvdA was het VVD-leider Hans Wiegel die in de jaren zeventig besloot die partij niet langer uit te sluiten. Dezelfde Wiegel die me jaren later trots vertelde hoe hij in 2010 in Brabant een coalitie van VVD met de SP smeedde.

In de jaren negentig koos Frits Bolkestein twee- maal voor regeren met PvdA en D66. In de jaren tien zorgde Rutte voor een coalitie met de PvdA. Kortom, alle grote VVD-namen deden eerder wat Yesilgöz nu weigert. En dat op basis van een uit- slag (22 zetels, 14,2 procent) die in percentages de slechtste is sinds 1971: de verkiezingen die leidden tot de aanwijzing van Wiegel als VVD-voorman.

Er zijn dan ook VVD'ers die vermoeden dat Yes- ilgöz' geslaagde campagne-eindsprint het einde van de VVD als stabiele bestuurderspartij mar- keert. Met een gedeeltelijk radicaal-rechtse aan- hang, denken zij, kan dat niet langer.

Maar ze is natuurlijk niet helemaal van gisteren: ze creëert een klimaat waarin een minderheidsco- alitie (bijvoorbeeld D66, VVD, CDA) voor D66-voorman Rob Jetten de aantrekkelijkste optie is.

Voor D66 een hard gelag. Het betekent vermoe- delijk dat het kabinet-Jetten op gevoelige thema's afhankelijk is van de rechtse meerderheid in de Kamer. En dan is het risico aanzienlijk, zie Rutte, dat ook Jetten talloze verkiezingsbeloften moet verbreken.

Het is ook het eindstation van risicomijdende politiek. Nu zoveel politiek leiders, met als voor- naamste uitzondering Henri Bontenbal, wegdui- ken achter de voorkeuren van hun kiezers, komen de politieke risico's in handen van enkelingen, met een premier, straks Rob Jetten, als grootste ri- sicodrager. Het zal zwaar tillen zijn.

Tegelijk pakt ook risicomijdend gedrag soms pijnlijk uit. Het AD schreef dat enkele PVP'ers, on- der wie oud-staatssecretaris Chris Jansen (IenW), een evaluatie van de recente nederlag willen. Wilders: „Dat gaan we dus niet doen.”

Het herinnerde me aan de laatste keer, in 2012, dat hij fors verloor: nadat hij als gedoogpartner Rutte I had gevloerd, waren er ook PVP'ers die vroegen om een evaluatie. In NRC citeerden we la- ter uit interne mails. „Ze moeten niet zeuren”, schreef Wilders woedend. „GEEN evaluatiecom- missie, is vragen om problemen.”

Het was achteraf het begin van een opstand, die uiteindelijk het vertrek inleidde van talloze PVP- Kamerleden, -Europarlementariërs en lokale PVP'ers.

COLUMN

STEPHAN SANDERS

Jetten, de gelijkmaker

De massa reageert het sterkst op degene die het minst op haar lijkt.” Dit idee is afkom- stig van de Duitse publicist Sebastian Haffner (1907-1999), die daarbij niet alleen A. Hitler op het oog had, maar vooral toch Walter Rathenau, een Duitse industrieel, schatrijk, kunstverzamelaar, die in Duitsland minister werd vlak na de Eerste Wereldoorlog, en die volgens Haffner te- gelijkertijd echt een arbeidersdool was. Juist zijn uitzon- derlijkheid sprak de massa aan.

De uitspraak gaat ook op voor de Amerikaanse president Trump, die in levenswijze mijlenver afstaat van het gros van de Amerikanen. Ook 'onze' Pim Fortuyn paste moeite- loos in dit rijtje: de homo-dandy met met iets te zwierige maatpakken, de man die al een chauffeur had voordat hij de kans kreeg minister of premier te worden. Fortuyn, ver- moord in 2002, deed er bij leven alles aan om af te wijken van de massa, en werd juist door een groot deel van die 'ge- wone Nederlanders' op handen gedragen.

Wie in het geheel niet in dit rijtje thuishoort: Rob Jetten, op dit moment de fractievoorzitter van de grootste partij van Nederland, beoogd premier en nog zo wat. Hij heeft als Nederlander een Indische achtergrond, hij is niet 'wit', zo- als dat heet, maar om hem nu 'zwart' te noemen zal veel mensen ook buitensporig in de oren klinken. O ja, hij is ho- mo, hij wil graag trouwen met zijn Argentijnse hockeyver- loofde. Ooit gold hockey als een elitesport. Maar ook die re- putatie is aan slijtage onderhevig.

Het bijzondere is dat al die bijzonderheden niets afdoen aan Jettens gewoonheid: hij is de buurjongen die het ver heeft geschopt, de man die hard werkt en ambitieus is. Het seksuele en etnische verschil lijken bijkomstigheden die het beeld van Jetten niet essentieel bepalen.

Er hangt in verschillende media nu al een gezellig sfeertje rond die leuke, toekomstige 'first husband', een fe- nomeen dat we in Nederland eigenlijk niet kennen, in man- nelijke noch in vrouwelijke vorm. Er zijn wat orthodox-pro- testantse denominaties die zich zorgen maken over „een premier die wil gaan trouwen met een man” (*Reformato- risch Dagblad*). Dat is een minderheid, die mag zich laten horen, zoals alle minder- heden, maar die stem klinkt niet heel luid in Ne- derland.

Overigens: vroeger lag de klemtoon op homo, in het zogenoemde 'hómo- huwelijk', nu dus vooral op huwelijk. Dat zegt ook veel.

Jetten is gekleurd, zonder dat hij daarmee per se kleur bekend

Jetten heeft wat ooit uitzonderlijk was gewoon gemaakt. Hij is de grote gelijkmaker, de man die terloops net even wat anders in elkaar steekt dan de overgrote meerder- heid van dit land.

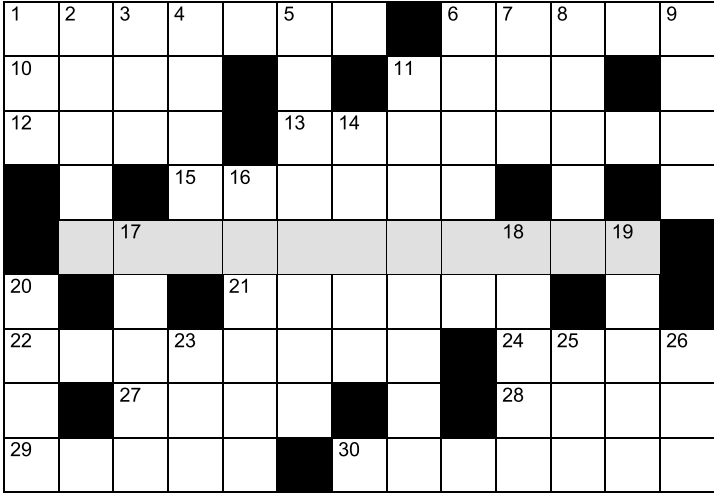
Er zullen vast mensen zijn uit activistische hoek, die vin- den dat Jetten zich schaamteloos heeft aangepast, terwijl hij als homo en man van kleur de lont in het kruitvat had moeten steken. Ook dat is een kleine groep. Als monument van inburgering is Jetten onovertroffen. Hij wordt als tef- lon-specialist wel vergeleken met Mark Rutte, maar hoewel beiden een Indisch verleden delen, zie je dat niet af aan de NAVO-baas.

Jetten is gekleurd, zonder dat hij daarmee perse kleur be- kent.

Is dat niet een wat povere uitkomst van meer dan vijftig jaar emancipatiestrijd, van 'etnische en seksuele minderhe- den' zoals die vroeger werden genoemd? Wel als je vindt dat met iemands seksualiteit of huidskleur ook een intrin- siek revolutionair bewustzijn is gegeven; zo iemand hoort in de contramane te zijn, en per definitie niet in de regering.

Niet als je de overweging serieus neemt dat emancipatie uiteindelijk bedoeld is om uit te monden in alledaagshheid.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Daar verdween een beroemde surfgolf 6. Blindenmaatje 10. Maakt lithografiemachines 11. Oude Italiaanse munt 12. Panta 13. Reislustig beestje 15. Eurosceptische Brit 21. Onderontwikkelde levensvorm 22. Maakt deel uit van een kabinet 24. Echt geen melk 27. Industrierivier 28. 'Das Lied von der ___', Mahler 29. Ophel 30. Beestjes in de sportschool

Verticaal: 1. Fien de la __, actrice 2. King of R&B 3. Brits muziekblad 4. Brengt Jimmy en Richard bij elkaar 5. Wordt het weer 6. Waarschijnlijk in Engeland 7. Gebrekkig lichaamsdeel 8. __ de Jong, RTL Nieuws 9. Past voor pees of mast 11. Medewerkers van Onno Eichelsheim 14. Joodse godsdienstleraar 16. Queen of Soul 17. Vertrek met veel glas 18. Voortbewegen 19. Monopoly-plek in Utrecht 20. Martial 23. Klassieke rechtsorde 25. Asbestemming 26. Scharrelplek

Oplossing puzzel 7 november. Horizontaal: 1. NATNEK 6. SHEIN 10. DURE 11. LAAT 13. SEI 14. SKI'S 15. ARMSTE 16. MELBOURNE 19. OSM 21. IEL 23. ARGUSOGEN 26. STAMPIJ 27. ZEND 28. LEA 29. IKKE 30. ANNA 31. ARTIS 32. NIKKEL **Verticaal:** 1. NDSM 2. AUKE 3. TRILPLAAT 4. NESBO 5. KLEURRIJK 6. STRESS 7. ESSO 8. IETS 9. NIEMENDAL 12. AANVUREN 17. OKAPI'S 18. ROG 20. KOZAK 21. ISLA 22. ETER 24. GENK 25. ENNE **In het midden:** POKROVSK

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

FOKKE & SUKKE
MAKEN OOK EEN AI-PROTESTLIED

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden.
Insturen via ik@nrc.nl

BLADBLAZER

Ik lever een benzinebladblazer in bij het afvalbrengstation. Hij wordt geweigerd want er zit nog restje benzine in. Ik verwijder dit restje en lever de benzine in een potje in.
„Waar moet de bladblazer bij?“, vraag ik.
„Elektrische apparaten“, luidt het antwoord.

Bas Rikken

nrc > puzzels

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	6			5				
	7							
							8	2
					9	1		
2			8			7		9
		6			5			
6		1		8	4			
					2			3
3				1				5009

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter RitmeesterPZZL.com

Rechts: de oplossing van vrijdag.

3	6	1	7	5	2	4	8	9
2	5	7	8	4	9	1	6	3
8	4	9	6	1	3	2	7	5
6	1	2	3	9	8	5	4	7
7	8	5	4	2	6	9	3	1
9	3	4	1	7	5	8	2	6
1	7	6	5	8	4	3	9	2
5	9	8	2	3	7	6	1	4
4	2	3	9	6	1	7	5	8

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzi.com

COLUMN
MARCEL

'Het is wel een momentum'

Het was lang geleden dat ik een persconferentie na een voetbalwedstrijd had bijgewoond, maar zondag was het dan weer zover. Ik zat na FC Utrecht-Ajax in het theorielokaal van Bruinsma Verkeersopleidingen. Er was koffie uit de automaat en FC Utrecht had gezorgd voor kroketten.

Het wachten was op Fred Grim van Ajax, ad interim voor een dag. Niemand verwachtte opzienbarende uitspraken, zelf had ik ook nul zin om vragen te stellen. Tot een paar jaar geleden zaten er twee coaches bij de persconferenties, maar Ron Jans van FC Utrecht liep altijd leeg in de mixed zone dus die kwam niet. Er was wat opwindning toen tot ons doordrong dat Wout Weghorst 'gek had gedaan' in dezelfde mixed zone.

Daar was Fred Grim, geëscorteerd door persvoorlichter Miel Brinkhuis. Ze kwamen het theorielokaal van achteren binnen en Fred zei iedereen persoonlijk gedag, ik kreeg een 'goede-middag'.

Nu Ajax van alle grandeur lijkt ontgaan, zien de vertegenwoordigers er opeens ook gewoner uit. De kostuums zijn nog steeds van een couturier met dat nieuwe oude logo op de borst, maar Miel en Fred hadden ook als verkopers in een filiaal van de Mediamarkt kunnen staan, of vooruit de Bijenkorf.

Fred begon met een zucht. De opdracht tevoren was: „In de beleving komen, kop leeg maken.“ De analyse achteraf: „Naar Utrecht gekomen om drie punten te pakken, weg willen blijven van het fysieke gedeelte, soms glad veld, verloren.“ Beste zin van Fred: „Het is wel een momentum.“

De vragen waren allemaal persoonlijk, waarbij de vragenstellers lieten

blijken dat ze heus wel wisten hoe hij zich voelde.

„Hai Fred“, zei Johan Inan van het AD, alsof hij een telefoongesprek begon. Het was allemaal als een verrassing gekomen, vertelde Fred. Hij had John (Heitinga) gebeld, ze hadden elkaar vijf minuten gesproken, John zat in de emotie en had toen Fred hem voorlegde dat ze hem hadden gevraagd om het over te nemen gezegd dat hij „moest doen wat hij moest doen“. Met dat antwoord was Fred teruggedgaan naar de directie en nu zat hij dus in het theorielokaal van Bruinsma Verkeersopleidingen naast een vitrine

Miel en Fred hadden ook als verkopers in de Mediamarkt kunnen staan

met miniatuuurauto's en een poster met de tekst 'Verkeerscentrum Bruinsma, Freedom for live'. Ik kreeg opeens toch weer zin om mijn rijbewijs te halen.

Laatste vraag van AT5: „Fred, het is voor jou ook allemaal hectisch geweest, hoe ga je het verwerken?“

Fred: „Ontspannen, alles een plekje geven.“ Fred en Miel Brinkhuis stonden op, alles was gezegd. In het theorielokaal begonnen dertig journalisten zwijgend aan hun werkstuk. Van de verslaggever van nu.nl, hij werkte vroeger voor de Volkskrant, was de laptop stuk. Collega's hadden vanwege deadlines geen tijd om te helpen, een klein drama. De romantiek is er ook in de voetbaljournalistiek wel vanaf.

Marcel van Roosmalen schrijft op maandag en donderdag een column.

CAR COUTURE

luxury essentials to style your car

scan & buy now

auto interieurdoekjes

auto luchtverfrisser

autoparfum
en refill

Certified

Corporation

Meer informatie

De ruige rock van zZz

OP HET NIEUWE
ALBUM VAN ZZZ
HOOR JE DE
OPWINDENDE
ENERGIE VAN DE
ZAAL

PAGINA C4

Cultuur
CULTUUR & MEDIA

INTERVIEW **SIMON REININK** DIRECTEUR CONCERTGEBOUW

‘Elke beslissing levert pijn, verdriet en woede op’

Simon Reinink annuleerde een Chanoukaconcert. Een Tweet van een Israëlische minister over Reininks ‘foute’ opa maakt de kwestie nu ook persoonlijk.

Rahul Gandolahage
AMSTERDAM

Na maanden overleg met de Stichting Chanukah Concert, annuleerde Het Concertgebouw in Amsterdam vorige week een veelbesproken, door die stichting georganiseerd Chanoeaconcert. Reden: de geprogrammeerde voorzanger Shai Abramson treedt ook op als *chief cantor* van het Israëlische leger. Op zijn website staat te lezen dat hij in die hoedanigheid „de staat Israël en het IDF [het Israëlische leger] in Israël en daarbuiten vertegenwoordigt”.

Het Concertgebouw krijgt op de annulering al een week hevige kritiek te verduren, met name in Israëlische en Joodse media, maar bijvoorbeeld ook in een hoofdredactioneel commentaar van *De Telegraaf*.

„Het is zo ongeloofelijk heftig wat je allemaal over je heen krijgt”, zegt Concertgebouwdirecteur Simon Reinink daar vrijdagochtend telefonisch op. „In deze gepolariseerde wereld gaan de volumes gelijk van 1 naar 10.”

Recapiteuleer nog even, wat is er precies gebeurd?
„We kregen in de zomer van meerdere kanten waarschuwingen: ‘weten

Concertgebouwdirecteur **Simon Reinink**. FOTO EDUARUS LEE

jullie wel wat voor prominente functie Abramson in het Israëlische leger heeft?” Toen hebben we de organiserende Stichting Chanukah Concert gevraagd om een andere cantor. Wij willen muziek op het podium, geen controverse. We hebben meerdere

besluit. Maar we konden geen goede keuze maken. Als we het door hadden laten gaan, had je de andere kant gehoord. We hebben er maanden over nagedacht, we realiseren ons dondersgoed hoe gevoelig dit ligt.”

Het Concertgebouw had ook kunnen zeggen: Stichting Chanukah Concert is een externe partij die de kleine zaal huurt. Wij zijn niet verantwoordelijk voor hun programmering.

„Ja, maar tegelijkertijd ziet de buitenwereld toch één Concertgebouw. Huurder of niet, het is ons podium. Natuurlijk heeft een huurder artistieke vrijheid, maar aan de andere kant moet ik de belangen van Het Concertgebouw beschermen. Met een militaire representant op het podium worden die geschaad. Dat staat haaks staat op onze missie: mensen verbinden met muziek.”

En u zegt: het concert laten doorgaan had evenveel controverse opgeleverd?

„Wat we ook hadden besloten, het zou pijn, verdriet en woede opleveren. Ik begrijp de pijn en het verdriet aan de Joodse kant, die is echt. Er zijn alleen maar verliezers.”

De ‘discussie’ wordt nu ook persoonlijk. Amichai Chikli, de Israëlische minister van Diaspora Zaken, X’t een document waarmee hij een ‘historische link’ legt tussen uw besluit en een besluit van uw opa. In die brief ontslaat uw opa een Joodse hoogleraar aan de Universiteit van Leiden ‘in opdracht van de Rijkscommissaris’. Wat vindt u van die tweet?

„Ik heb die tweet nog niet gezien. Maar familieleden erbij halen is buiten de orde. Dan verlaag je jezelf. Mijn opa was alles behalve NSB’er. Hij heeft als secretaris-generaal van het ministerie van Onderwijs, Kunst en Wetenschappen, net als alle andere secretaris-generaals, inderdaad de schorsing ondertekend. Maar daar heeft hij zijn hele leven spijt van gehad. In de oorlog was hij actief in het kunstenaarsverzet. Hij heeft het Holland Festival mede opgericht, om de infrastructuur voor kunst weer op te starten. Ik heb van zijn spijt geleerd dat ik niet weg zal kijken. Ik vind het heel belangrijk om een ethisch en zuiver besluit te nemen, en dit was een ongelooflijk moeilijk besluit. De hele kwestie... *it rips my heart out.*”

Als de Stichting Chanukah Concert een andere cantor kiest, is er wat Het Concertgebouw betreft niets aan de hand?

„Ja. Chanoea gaat om samen vieren, een feest van verbinding en licht. Dat je dan per se een prominente legercantor wilt laten overkomen uit een conflictgebied... Met alle respect, maar natuurlijk geeft dat gedonder. Maar met een andere cantor: van harte welkom. Ik zou zo graag zien dat ze dat doen.”

De stichting verkoopt via hun website nog gewoon kaartjes voor het geannuleerde concert. Ze leggen zich niet neer bij de annulering en namen zich vorige week voor juridische stappen tegen Het Concertgebouw te nemen. Is dat gebeurd?
„Ik heb nog geen dagvaarding ontvangen.”

Veel wereldpolitiek op Crossing Border

Yulia Navalnaya op Crossing Border 2025. FOTO PARCIFAL WERKMAN

Schrijver **Ta-Nehisi Coates** sprak op Crossing Border. FOTO ANGIE LOUWS

FESTIVAL Dit weekend vond de 33ste editie van het Haagse literatuur- en muziekfestival Crossing Border plaats. Een editie met grote namen, een gevarieerd publiek, zingende zaag en veel politiek.

Anne Moraal
DEN HAAG

Op literatuur- en muziekfestival Crossing Border is het publiek net zo eclectisch als de programmering. De trappen van Koninklijke Schouwburg in Den Haag worden beklommen door alle generaties. Uiteraard zijn de doorgewinterde literatuurliefebbers van de partij, plastic beker rode wijn in de ene, te signeren boek in de andere hand - de echte kenner is niet bang voor een goed cliché. Verder vormt het publiek een verrissend vrolijke lappendeken van generaties en nationaliteiten. Er zijn mannen in wielrenpak („We zijn komen fietsen”), een vrouw die de deuren van de grote zaal open beukt met haar rollator en meerdere baby’s in draagzak. Toch zijn er, naast liefde voor muziek en literatuur, overeenkomsten te ontdekken in zowel het publiek als de programmering. Zo is het publiek gek op de wandelschoen: van ironisch hip tot praktisch ondersteunend. En aan de wereldpolitiek is niet te ontkomen.

Plezier van het misleiden
De Italiaanse schrijver Sandro Veronesi vertelt aan het begin van de eerste festivalavond op vrijdag over zijn boek *Zwarte september*. Het boek speelt zich af in de jaren ‘70 aan de Italiaanse kust, een hoofdpersonage wordt hierin verliefd op een zwart meisje. Hij vertelt hoe hij zelf lang dacht dat Italië niet zo racistisch was. Maar, zo zegt hij, „We zijn altijd racistisch geweest.”

Een deur verder, nadat interviewer Ronit Palache met een strenge blik duidelijk maakt dat de aanwezige baby beter elders geluid kan maken, gaat *National Book*-winnaar Justin Torres met Palache in gesprek over zijn boek *Blackouts*. Of hij het niet erg vindt om aangeduid te worden als *queer* schrijver? „Nee”, zegt Torres. „Ik ben *queer*. En een schrijver.” De politieke polarisatie wordt tijdens het gesprek aangestipt. Discussies en verschillende meningen zijn niet het probleem, aldus Torres. „Je moet je zorgen maken als het gesprek stopt.”

Het is dringen om een plekje te bemachtigen voor het gesprek van de Zuid-Afrikaanse kunstenaar William Kentridge met interviewer Sascha Bronwasser. Hij tekent, animeert, maakt installaties, decors, opera’s. Zijn werk is politiek, daar is geen ontkomen aan. Opgegroeid ten tijde van de apartheid - zijn ouders waren anti-apartheidsadvocaten - en de Koude Oorlog, heeft hij altijd gezocht naar manieren om de wereld buiten zijn studio te begrijpen door middel van kunst. Hij praat over het plezier van het misleiden en de kracht ervan. Hoe hij naar een zelfportret van Rembrandt keek en zijn brein automatisch van een paar penseelstreken een persoon maakte. „De transformatie van verf naar vlees, je kunt het niet laten om erin te geloven,” zegt hij.

Dichter Antjie Krog, ook uit Zuid-Afrika, is gestopt met schrijven, maar draagt vanavond toch haar poëzie voor. In de hal, bij de bar, is een pop-up boekwinkel. Nederlandse uitgevers komen er sa-

men met bier, wijn. Kentridge signeert aan een tafeltje, maakt selfies. Schrijver Peter Buwalda komt net terug van zijn optreden in de Spiegeltent, die buiten aan de Lange Voorhout is opgezet.

Rocksteren
Daar, in dezelfde tent, gaat Krog tijdens het dagprogramma in gesprek met schrijver Marijke Schermer over haar autobiografische roman *Binnenrijm van bloed* waarin ze terugblikt op de relatie met haar moeder Dot Serfontein - zelf ook een Zuid-Afrikaanse schrijver. De relatie was moeilijk, want ze stonden politiek gezien tegenover elkaar. Antjie Krog was actief in de anti-apartheidsbeweging, haar moeder hielp de Nasionale Party als propagandist bij de invoering van de apartheid. Fictie, zo vertelt Krog, helpt om de waarheid te vinden. Een fictionele laag kan helpen om echt onder woorden te brengen wat je wilt zeggen. Politiek hebben moeder en dochter elkaar nooit gevonden. „Ze stopte met het lezen van mijn werk, zodat we onze relatie konden voorzetten.”

Het programma is indrukwekkend. In de grote zaal spreekt Yulia Navalnaya, over het boek dat haar man, de Russische oppositieleider Aleksej Navalny, voor zijn dood schreef - deels vanuit de gevangenis. *Patriot*, heet het. Een woord dat door het Kremlin en Poetin is gestolen, zo zegt ze, maar nu wordt terugveroverd door haar man, die zijn liefde voor Rusland moest bekopen met de dood. Vergeet de Russen niet, vraagt ze aan het publiek. Niet alleen Poetin komt uit Rusland, maar nog miljoenen anderen mensen, en veel van hen willen democratie.

Ze bestaan nog, de echte rocksterauteurs. De Amerikaanse schrijver Ta-Nehisi Coates wordt onder luid gejuich ontvangen. Het gesprek met Aldith Hunkar over zijn laatste boek *The Message* is bevlogen, grappig, maar weinig hoopvol. Daarin beschrijft hij zijn reizen naar Senegal, South Carolina en Palestina, en overal stuitte hij op dezelfde koloniale systemen. „Is er een uitweg?” vraagt Hunkar. Coates: „Ik weet niet zeker of die er is. Ik ben niet de persoon bij wie je voor hoop terecht kunt.”

De zon gaat onder. Antjie Krog neust in het boekwinkeltje, er is een filmpje van Kentridge op de dansvloer tijdens de afterparty de avond ervoor. Muziek klinkt weer door de muren. Beeldend kunstenaar Mashid Mohadjerin en muzikant Jan De Vroede treden samen op met een installatie op zolder. Er is een zingende zaag. Dan is het tijd voor nog een rockster, letterlijk. Producer Brian Eno werkte met de groten der aarde zoals U2, David Bowie, Coldplay en Grace Jones. Nu schreef hij met de Amsterdamse kunstenaar Bette A. het boekje *What Art Does*, als medicijn tegen wat Eno ‘art world bullshit’ noemt. Of het nou hoge kunst - een abstract schilderij - of lage kunst - de roze gelakte nagels van A. - is: kunst is onze enige mogelijkheid om een stukje wereld precies zo te maken als je zelf wilt. „Als je een nieuwe wereld wilt”, zegt Eno, „begin die dan te maken.” En hij spoort het publiek aan om daarbij steun te zoeken van anderen. „Want de klootzakken hebben al het geld.”

Razendsnelle musical ‘The Wiz’ wordt maar geen feestje

MUSICAL
The Wiz heeft alles in zich om theaterpubliek op te zwepen en te verrassen, maar deze gehaaste uitvoering mist magie.

Elisabeth Oosterling
AMSTERDAM

Een ingetogen musical is *The Wiz* nooit. Het is een kleurrijk sprookje, gebaseerd op een kinderboek uit het begin van de vorige eeuw en verfilmd in de jaren zeventig met onder anderen Diana Ross en Michael Jackson. Aan de hand van nummers als het aanstekelijke ‘A Brand New Day’ wordt het verhaal verteld van de jonge Dorothy, die in een fantasiewereld belandt. Daar loopt ze een laffe leeuw tegen het lijf, een blikkenman zonder hart en een vogelverschrikker die zijn hersens mist. Het extravagante clubje gaat op avontuur door Oz om hun gebreken te fixen en Dorothy weer thuis te krijgen.

Scène uit musical **The Wiz**. FOTO WIM LANSER

Dit is een verhaal met genoeg wendingen om een jong publiek te boeien, moet producent Van Hoorne gedacht hebben. De entertainmentgigant (bekend van peutervermaak als *Woazel* en *Pip*) heeft familiepar-

ken en maakt films, maar scoort ook met toegankelijke gezinsmusicals. Waar sommige (jeugd)theatermakers zoeken naar creativiteit, gaat Van Hoorne voor recht-voor-z’n-raap vermaak, zo blijkt ook bij

hun nieuwe productie.

The Wiz is flink ingekort om het aantrekkelijk te maken voor de allerjongste kijkers. In zo’n anderhalf uur wordt de hele reis van Dorothy erdoorheen gejaagd, zonder te snoeien in de soundtrack. Dat betekent dat vijftien nummers van componist Charlie Smalls - een mix van ballades als ‘Geloof in jezelf’ en funky hits als ‘Ga nou maar gewoon’ (in vertaling van Martine Bijl, evenals bij de Stage Entertainment-versie uit 2006) - elkaar razendsnel opvolgen. Voor drama is nauwelijks ruimte.

Een lange spanningsboog heb je ook niet nodig. *The Wiz* houdt op een dwingend manier je aandacht erbij: met heen en weer schietende lichtbundels, rookmachines, een wirwar aan kleuren en snelle dansjes. Een musicalfeestje wil al die drukte alleen niet worden. De regie van Bas Groenenberg is doelmatig, evenals de choreografieën. Er worden geramd pasjes gezet, iemand maakt een salto. Gecombineerd met platte humor, zoals grapjes over zweetvoeten, mist deze *Wiz* de magie waarop je hoopt. Dat het anders kan, bewees Theater Terra een paar jaar geleden nog, toen zij dit verhaal ook op de

planken brachten voor een jong publiek.

Gelukkig zijn er lichtpuntjes: Mitch Wolterink speelt een bijzonder charmante vogelverschrikker; Marcel Visscher is een koddige leeuw. Dit duo presteert acterend en vocaal, al raken ook zij ondergesneeuwd door de overvloed aan licht en geluid. Daar heeft ook hoofdrolspeler Mickey Vermeer (als Dorothy) last van, te meer daar zij haar zang en dialogen toch al stevig aanzet. Door het loeihard afgestelde geluid klinkt Vermeer alsof ze constant ergens overheen schreeuwt. Dat geldt ook voor Linda Wagenmakers (als Sadista). Bij haar felle solo ‘Geen gezeik’ galmt zij van de Bühne, alsof ze denkt dat ze geen microfoon draagt.

Uiteindelijk voelt *The Wiz* alsof je snel een zak chemische snoepjes hebt opgegeten: je stuitert bijna van je stoel, en naderhand rest de kater.

Recensie Theater

The Wiz door Van Hoorne Studios. Gezien: 2/11, Het Nieuwe Luxor, Rotterdam. Zie tien t/m 25 mei 2026. Info: vanhoorne.com ●●●●●

Dichteres en schrijfster **Antje Krog**. FOTO REMCO KOERS

Producer **Brian Eno**. FOTO ANGIE LOUWS

Björn Ottenheim (links) en Daan Schinkel van de rockband zZz. FOTO SANJA MARUSIC

INTERVIEW **ROCKDUO zZz**

‘Op dit album wilden we alleen maar knallers’

Voor het nieuwe album van rock-duo zZz was alles onderwerp van discussie: de lengte, de lied-volgorde en de decibels per liedje.

Hester Carvalho
AMSTERDAM

In het Amsterdamse ADM, een van de laatste krakersbolwerken van de stad, speelt op een avond, eind oktober, zZz. Het duo met de moeilijk uitspreekbare naam (iets als ‘zzz’) presenteert na tien jaar stilte hier haar nieuwe album. De magie is nog in tact, blijkt. De twee muzikanten met een drumstel en een stapel klavieren maken opwindende rock met een hypnotiserende cadans. In de grote ruimte van het ADM-complex kunnen jonge en oude krakers en andere aanwezigen vanaf het eerste liedje niet an-

ders dan enthousiast meebewegen. Ze spelen de nummers van hun nieuwe, vierde album *Konnichiwa - Guten Tag - Money Money*. Het bijzondere van zZz is, sinds de oprichting in 2000, dat hier ruige rock wordt gespeeld zonder gitaar. De venijnige riffs van synths, keyboards en samplers zijn de aanjagers.

Björn Ottenheim zingt vanachter zijn drumstel, Daan Schinkel speelt met gespreide armen op zijn drie klavieren, terwijl hij ook de samplers en andere effecten bedient. Ottenheims jungledrums en diepe stem geven liedjes als ‘Rambler’ en ‘Dope Rider’ hun oerklank. Dit is meer dan muziek, het is een houdgreep.

Na de soundcheck vertellen Schinkel en Ottenheim over het proces van liedjes schrijven en opnemen, dat dit keer zo’n zes jaar duurde. Ze doen alles altijd met zijn tweeën: het spelen in de oefenruimte, het opnemen in de studio. Tijdens het gesprek vullen ze elkaars woorden aan.

Alle details waren belangrijk, zeg-

gen ze. Zoals de flow, oftewel de sfeer, die opwindend moest zijn. Ottenheim (1970, Ede): „Op dit album wilden we alleen maar knallers hebben. Geen rustpunten.” Dat geldt inting in 2000, dat hier ruige rock wordt gespeeld zonder gitaar. De venijnige riffs van synths, keyboards en samplers zijn de aanjagers.

Björn Ottenheim zingt vanachter zijn drumstel, Daan Schinkel speelt met gespreide armen op zijn drie klavieren, terwijl hij ook de samplers en andere effecten bedient. Ottenheims jungledrums en diepe stem geven liedjes als ‘Rambler’ en ‘Dope Rider’ hun oerklank. Dit is meer dan muziek, het is een houdgreep.

Na de soundcheck vertellen Schinkel en Ottenheim over het proces van liedjes schrijven en opnemen, dat dit keer zo’n zes jaar duurde. Ze doen alles altijd met zijn tweeën: het spelen in de oefenruimte, het opnemen in de studio. Tijdens het gesprek vullen ze elkaars woorden aan.

Alle details waren belangrijk, zeg-

gen ze. Zoals de flow, oftewel de sfeer, die opwindend moest zijn. Ottenheim (1970, Ede): „Op dit album wilden we alleen maar knallers hebben. Geen rustpunten.” Dat geldt inderdaad voor voortjackerende nummers als ‘Freerange Renegade’ en het ophitsende ‘Hey Hey’.

De lengte van het album, de hoeveelheid decibels per liedje, alles was onderwerp van discussie. Schinkel (1969, Amsterdam): „We hebben meerdere briljante volgorde-acht, maar we kwamen er niet uit. Uiteindelijk belde Björn me met een eureka-moment: ‘Zó moet het!’”

Ze praten over een A-kant en een B-kant, alsof ze het over een lp hebben. „Ja, voor ons is dit een lp, of je hem nou op cd of op Spotify luistert, hij voldoet aan de juiste lengte van een lp. Een vinylplaat kan het best in de oefenruimte, het opnemen in de studio. Tijdens het gesprek vullen ze elkaars woorden aan.

Alle details waren belangrijk, zeg-

het zaalgeluid. Voor ons loopt het door elkaar: de energie vanuit de zaal en die van ons. Daar ontstaan ook echo’s die we mooi vinden. Die ervaring wilden we op het nieuwe album oproepen.”

Op een avond was Schinkel aan het mixen met een technicus in de studio, en stond Ottenheim bij een concert van Motorpsycho. „Daan stuurde me iets op dat ze hadden gemixt, ik luisterde even in de gang maar was niet tevreden.” Hij reed naar de studio. „In drie nummers moest het aantal decibel iets naar beneden. Anders zou het geheel te vlak worden”, zegt Ottenheim. Ze waren het snel eens. „Daarna ging ik terug naar het concert dat gelukkig nog bezig was. Mijn vrouw had me niet eens gemist.”

Konnichiwa – Guten Tag – Money Money is verschenen bij Excelsior Recordings. Optredens: 9/11 Hall of Fame, Tilburg; 13/11 Eureka, Zwolle. Info: soundofzz.nl

Een hilarische en aangrijpende versie van ‘Pride & Prejudice’

Recenzie Theater

Pride & Prejudice Door Theater Oostpool. Tekst en regie: Florian Myjer. Met: Eelco Smits, Just van Bommel en Kharim Amier. Gezien: 8-11 in Theater Oostpool, Arnhem. Op tour t/m 10 januari. ●●●●●

Twee fenomenale monologen - door acteurs Eelco Smits en Just van Bommel - vormen het hart van *Pride & Prejudice*, Florian Myjers debuut als regisseur bij Theater Oostpool. Je zou ze willen inpakken en meenemen om ze, als de situatie erom vraagt, aan mensen cadeau te doen. Hooggeconcentreerde doses troost, herkenning, nieuw inzicht, zijn het. En: subliem gespeeld. Startpunt van Myjers voorstelling vormde Jane Austens gelijknamige roman uit

1813 over Elizabeth, een jonge vrouw die vanwege de trots en vooroordelen uit de titel haar droomman Darcy afwijst om uiteindelijk haar vergissing in te zien en alsnog zijn aanbod te accepteren. Het boek was nogal vooruitstrevend voor z’n tijd, met zo’n scherppinnige, gevatte vrouwelijke verteller, en ook vanwege Austens kritiek op hoe vrouwen structureel in hun bewegingsvrijheid werden ingeperkt. Maar op andere vlakken blijkt dat er op het gebied van feministisch bewustzijn in de afgelopen twee eeuwen toch nog wel de nodige slagen zijn gemaakt.

Wat Myjer vooral in het boek aansprak is dan ook niet het belegen, romantische misverstand, maar hoe dwingend en schadelijk vooroordelen en verwachtingen kunnen zijn. En in het bijzonder op het gebied van

De acteurs van ‘Pride en Prejudice’. FOTO KURT VAN DER ELST

gender. ‘Zielenmoord’ - zo noemde schrijver en politiek activist bell hooks de vorm van zelfverraad die opgroeiende kinderen aangeleerd krijgen om te kunnen gedijen in een patriarchaal systeem, zowel meisjes

als jongens. Hoe die zielenmoord precies tot stand komt, alle subtiele (en minder subtiele) ervaringen die kinderen er al heel jong toe brengen een fundamenteel deel van hun gevoelspectrum, en daarmee zichzelf, te diskwalificeren - dat is wat Myjer in *Pride & Prejudice* onderzoekt.

Daartoe laat hij zijn acteurs in sneltreinvaart en met aanstekelijk spelplezier de plot van Austens klassieker erdoorheen jagen, waarbij steeds even wordt afgeremd wanneer er een uitspraak over genderrollen passeert. De lange lijst eisen bijvoorbeeld waar een vrouw in Darcy’s ogen aan moet voldoen om ‘ontwikkeld’ genoemd te kunnen worden.

Die vrolijke Austenparodie doorsnijdt Myjer met eigen teksten, deels tot stand gekomen uit gesprekken met de acteurs. Eenvoudige anekdo-

tes zijn het over hoe het is om als jongen op te groeien, wanneer je niet binnen het traditionele genderhokje past. Sommige zijn aandoenlijk, andere knijpen je de strot dicht.

Met als hoogtepunt dus die twee weergalozes monologen. Van Smits, over de eenzaamheid die dit giftige construct van voorgeschreven genderrollen veroorzaakt. En van Van Bommel, over de reële onveiligheid die hen, als non-binaire persoon, op dagelijkse basis ondervindt, en hoe die een kwetsbare houding onmogelijk maakt. Zo bedient Myjer alle emotionele registers: van hilarische komediescènes tot intens aangrijpende getuigenissen, van vertedering tot razernij. Dit is waar theater voor bedoeld is.

Shira Keller

FESTIVAL

Wat obscuur is, zet Le Guess Who? in het licht

Le Guess Who? kiest voor radicale gelijkschakeling van alle genres en culturen. Wat afwijkt overtuigt, wat bekend is wordt saai.

Leendert van der Valk
UTRECHT

In een boksschool lichten draaitfels en opgestapelde speakers fel blauw en groen op. Het zweet in Tigers Gym komt nu niet van bokkers, maar van dansende lijven. De Colombiaanse dj ARN4L2 perst cumbia, soukous en reggaeton door het picó soundsystem (dj-set), met veel bas en galmende Spaanstalige aanmoedigingen. Het oogt als een muzikale Caribische kermisattractie. Festival Le Guess Who? (LGW?) brengt vier dagen lang de periferie van de popmuziek naar het centrum van de aandacht. In de zalen van TivoliVredenburg, kerken, sport-scholen en kleine podia zet het wat obscuur is in het volle licht en negeert alles wat groot of bekend is. Elk jaar kiest het festival rigouzeuzer voor gelijkschakeling van alle genres en culturen: van vooruitstrevende techno tot hyperlokale volksmuziek, van gamelan tot doom metal. En elk jaar wint het daarmee aan impact.

Maar de bezoeker heeft een zware taak om de weg, of enige ankerpunten, te vinden in het overveldigende aanbod. Op zaterdag diende zich een Zuid- en Midden-Amerikaanse route aan die ‘s middags begon met de Colombiaanse soundsystems en eindigde met een vraagteken.

Mexico

Singer/songwriter Luisa Almaguer is haar rok kwijt, zus betreedt ze in haar ondergoed het podium. „Als trans vrouw in Mexico ben ik gewend dat dingen raar worden.” Spaanstali-

ge liedjes over heteromannen en over afscheid nemen leidt ze in met heftige en ontwapenende opmerkingen. „De levensverwachting van trans vrouwen in Mexico is 36 jaar, ik ben 35.” Ze staat vaak aan het graf van vrienden, de voornaamste doodsoorzaak is seksueel geweld. Ondanks de zware boodschap pakt ze met haar theatrale stemgeluid de zaal direct in. Haar gitarist doet de hoge stem. De songs dragen sporen van Mexicaanse muziek, shoe gaze en psychedelische rock. Het is eigenlijk opmerkelijk poppy, maar het onttrekt zich aan alle gangbare normen. LGW? is ook een ontmoetingsplaats voor de perifere muziek-industrie, met lezingen over bijvoorbeeld de vraag hoe je bedreigde muziek kunt redden of hoe je veiligheid, acceptatie en representatie van lgbtq+-artiesten bevordert. Het festival geeft zelf het beste antwoord: door alles en iedereen zonder enig exotisme op grote podia te programmeren.

Brazilië

De vijf zangers en percussionisten van Roda de Santo zijn in wit gekleed en zegenen de zaal met wierook. Met percussie en lichte elektronica smelten de vijf stemmen samen, zodanig dat er inheemse en Afro-Caribische geesten door de zaal waren, evenals katholieke heiligen. Ze klinken zo saamhorig dat de vermoeide festival-benen zich als vanzelf uit het comfortabele pluche van de zaal hijsen.

Er is nog veel meer Braziliaans te horen, maar daarbij blijken grote carrières niet altijd interessantere muziek bieden. Zo heeft de gelauwerde Amerikaanse jazzcomponist Adrian Younge op primetime de grote zaal tot zijn beschikking voor de Braziliaanse invloeden van zijn nieuwe album. Hij gebruikt het vooral om veel te praten over zichzelf en weinig te spelen. Llater staat samba-veteraan Indio da Cuica op hetzelfde podium met een zeer plichtmatig optreden.

Colombia

Toch even terug naar Colombia, want bekende(re) namen kunnen hun belofte natuurlijk ook waarmaken. Dat deed Lido Pimienta donderdag op de eerste festivaldag. Zij koppelde de experimentele cumbia en pop waarmee ze enkele jaren geleden furore maakte aan Europees klassieke muziek, met het Utrechtse Flare Quartet. Het is niet vaak dat een zangeres staat te twerken bij een strijkkwartet en daarna smakelijk zingt over sap dat over haar borsten stroomt. Pimienta was een vroeg hoogtepunt.

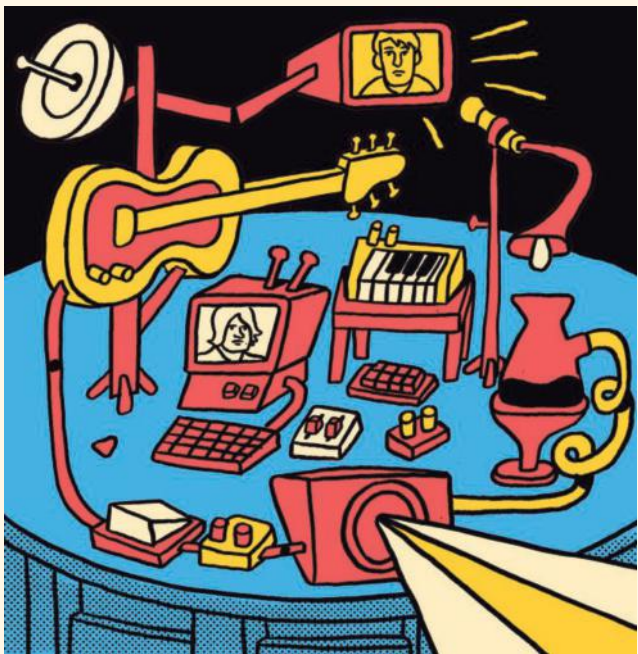
? (Bolivia)

Elke dag speelt LGW? een popquiz voor gevorderden tijdens de vraagtekenshow. Over de onbekende act wordt niet gecorrespondeerd. Op donderdag bleek er saxofoontechno achter het vraagteken te schuilen, op vrijdag Ierse postpunk.

Op zaterdag komen twee figuren in blauwe glitter-cowboypakken uit de rook van popzaal Ronda tevoorschijn. Ze starten een chaotische beat waarover gitaar en toetsen klinken. Een geweldige podiumpresentatie, alsof ze zo uit de pico-soundsystems zijn gestapt. Of het ook fijn klinkt, daar blijft een vraagteken bij hangen. Interessant is het zeker: verknipte latin-beats met natuurgeluiden, dicht-gesmeerd met ietwat goedkope synthesizerakkoorden. Uit het publiek klinkt na een applaus wanhopig ‘Who are you!?', waarna de twee hun schouders ophalen en een nieuwe geluidsmuur optrekken. Op sociale media is de code inmiddels gekraakt: LGW? heeft Los Thuthanaka weten te strikken.

Het Boliviaans-Amerikaanse duo is met een online album dit jaar een ondergrondse hit geworden. Ze putten uit de Andes-cultuur van hun voorouders: ongrijpbaar, futuristisch, traditioneel, queer, en non-lineair. Vanuit de marges kolkt de periferie naar het centrum.

MUZIEKPROFESSOR

Radiohead klinkt als die net iets slimmere vriend

RADIOHEAD Deze week is Radiohead na zeven jaar afwezigheid terug op de internationale podia. NRC's muziekprofessor biedt essentiële muziekkennis. Deze week: Radiohead. Wat (en wie!) moet je luisteren?

Door **Thomas van Huut** Illustratie **Simon Ruis**

Ware het niet dat Oasis al tekende voor de „rock-comeback-van-het-jaar”, dan was het zeker die van Radiohead geweest. Na zeven jaar live-afwezigheid en negen jaar na het laatste album met nieuw materiaal, trapte die band deze week een korte Europese tournee af in Madrid. Het is overigens meer een serie korte residenties in vijf Europese steden, met telkens vier avonden in één arena of stadion: Madrid, Bologna, Londen, Kopenhagen en Berlijn. Maar er zijn meer redenen om je kennis van de band op te frissen: afgelopen jaar werd (28 jaar nadat het verscheen) het slepend weemoedige ‘Let Down’ via TikTok een onverwacht grote hit. „Wat had je gedacht?”, reageerden de zoons (18 en 21) van Thom Yorke (57), zo vertelde hij in een recent interview met *The Sunday Times*. „Tieners zijn depressief. Het is deprimerende muziek.”

Hoe klinkt het?

Op de eerste twee albums *Pablo Honey* (1993) en *The Bends* (1995) klinkt de band nog als een bleke, vale gitaarband. Met hun sombere teksten en muren van gitaar begrijp je dat Radiohead in de grungegolf van Nirvana vanuit het niets gelijk voor zes platen werd getekend door label EMI Music. Aan doorbraakhit ‘Creep’ (van *Pablo Honey*) had Radiohead zelf een pesthikel. Maar het snijdt, juist door de hamerslagen op z’n gitaar waarmee Jonny Greenwood het dweperige refrein verstoort, tijdeloos door die interne strijd. Opvolger *OK Computer* (1997) geldt op veel lijstjes als het beste rock-album van de jaren negentig. Met meer experimentele rock-nummers als ‘Paranoid Android’, rock-anthem ‘Karma Police’ en de depressieve robotstem uit ‘Fitter Happier’ vindt de band haar geluid. Een stem om verslagenheid en vervreemding in de moderne, technologische en kapitalistische samenleving uit te drukken. Met *Kid A* (2000) en *Amnesiac* (2001) maakt de band vrij abrupt

de overstap naar een vrijwel geheel elektronisch geluid. Het meest politiek klinkt de band op *Hail to The Thief* (2003). Vervolgens komen nog de sublieme gitaar-patronen op *In Rainbows* (2007), de verregaande deconstructie van *The King of Limbs* (2011) en hoe alles samenkomt op *A Moon Shaped Pool* (2016).

Vanaf hier kan Radiohead alles zijn: vervreemdende elektronica, zweole bossanova, onthechte jazz, een intieme ballad, filmische ambient. Mede vanwege die muzikale ambitie en reikwijdte is de band in deze krant eens met Wagner vergeleken. Radiohead klinkt eigenlijk als die net iets slimmere, gevoelige vriend - die uit allerlei bronnen kan putten om gevoelens net wat eloquentier te verwijderen.

Wie moet je (verder) luisteren?

Rare vraag misschien, voor een stuk over één band. Maar de leden van Radiohead zijn betrokken bij zoveel uitstapjes/zij- en solo-projecten, dat je een compleet minifestival zou kunnen programmeren met alleen maar Radiohead-gelaterende bands.

Luister naar de solo-albums van Thom Yorke, en naar Atoms for Peace als je van het elektronische geluid van Radiohead houdt. Maar zeker ook naar The Smile voor een meer uitgebende, punky én tegelijk jazzy versie van Radiohead. Echt mooi (en qua sound soms *vintage* Radiohead) zijn de filmsoundtracks van Jonny Greenwood, zoals recent voor de film *One Battle after Another*.

Ik heb niet meer dan 5:26 minuut, wat nu? Bekijk en beluister op YouTube dan in ieder geval de registratie van ‘Present Tense’, geregisseerd door Paul Thomas Anderson. We horen twee muzikanten en een computer. Een warmbloedige, weemoedige song over dans als escapisme - begeleid door het kil doortikende bossanova-ritm uit de drumcomputer, en de zijze uitwaaierende gitaar van Greenwood. Dit is Radiohead in volmaakte essentie.

De Mexicaanse singer-songwriter **Luisa Almaguer** op Le Guess Who? in Utrecht. ANDREAS TERLAAK

Joost Galema

MAASTRICHT

Wat gebeurt er als een beschaving is ‘uitbeschaafd’ en alleen het eigenbelang nog telt? Deze vraag werkten dichter Bertold Brecht en componist Kurt Weill een eeuw geleden uit in hun satirische *Dreigroschenoper*. Opera Zuid duikt komende weken in hun vervreemdende kunstwerk, waarmee beide idealisten hoop-ten tijdenoten aan het denken te zetten. Toen mislukte de missie groten-deels en bleef van de *Die Dreigroschenoper* – koorddansend op de rand van opera en toneel – niet meer over dan een verzameling rauwe tophits. Maar wie weet vinden Brecht en Weill meer weerklink in onze jaren twintig, die niet qua *look* maar zeker qua *feel* op de hunne lijkt, want een rode draad is „de toenemende verharding van mensen”, zoals de verteller in de voorstelling zegt.

Het verhaal speelt zich af in de Londense onderwereld met hoeren, boeven en bedelaars als hoofdfiguren. Het verhaal draait om seriemoordenaar en verleider Mackie Messer, de vrouwen die hem liefhebben, de corrupte politiebass Tiger Brown, een oude dienstmaat met wie hij in India bloedbaden aanrichtte en die Mac de hand boven het hoofd houdt, uiteraard tegen betaling. En dan is er nog bedelaarskoning Peachum, die Mac het liefst opgeruimd ziet, zeker nadat zijn dochter Polly voor de charmes van de misdadiger valt. Allemaal karakters die vanuit hun onderwereld een beeld van een ontakelde samenleving schetsen, opgesomd in Peachums bekende adagium: „*Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.*” Al is er – wisten Brecht en Weill en wij nu – geen enkele garantie dat die moraal wel komt wanneer mensen genoeg te vreten hebben.

Hitsongs

Eind oktober zijn de repetities in de Malpertuiskerk in Maastricht in volle gang. Vandaag richten de repetities zich op het tweede deel. Dat ontvouwt zich met schurk Mackie Messer, die achter een lila golfkarretje vastgebonden naar de gevangenis sjokt. „De opkomst is goed. Fijn om in het katholieke Limburg met een processie te beginnen”, grijnst regisseur Servé Hermans. Hij zit hier op zijn plek, want de oud-acteur verdiende zijn sporen als maker en artistiek leider bij Toneelgroep Maastricht. En *Die Dreigroschenoper* leunt grotendeels op sterk acteewerk: de oorspronkelijke cast van Brecht en Weill telde maar één echte zanger. Opera Zuid draait het om, met één acteur, Maarten Heijmans – die zich ook zingend in musicals bewees – en voor de rest operastemmen.

Regelmatig komt er uit de regisseursstoel een tevrede brul, soms komt Hermans zelf even wat voor- doen. Het mag bijvoorbeeld wel „wat Italiaanser”, als politiechef Tiger Brown zijn maatje Mac om vergeving smeekt, nadat hij hem heeft moeten opsluiten. „Sorry”, zegt Hermans wanneer hij er meermaalen op terugkomt. „Je bent gewoon de lul, omdat ik net wakker ben en nog naar mijn focus zoek.”

Waar de regisseur deze ochtend veel nadruk op legt, is het loskoppelen van emotie en tekst. „Wil je een tip uit de serie muggenziften, mierenneuken?” vraagt Hermans aan sopraan Maartje Rammeloo. Hij wil dat ze middenin een scheldwoord, vanuit een beweging van agressie, op nieuwslezers-

Maarten Heijmans (links) tijdens de repetities van *Die Dreigroschenoper*. FOTO'S BJORN FRINS

Repetitie van *Die Dreigroschenoper* van Opera Zuid.

Regisseur Servé Hermans (links) tijdens repetitie *Die Dreigroschenoper*.

Iedereen wil een betere wereld, maar dan wel vooral voor zichzelf

REPORTAGE **OPERA ZUID** Opera Zuid brengt de satirische *Dreigroschenoper* van Bertold Brecht en Kurt Weill over „de toenemende verharding van mensen”, weer op het toneel. Tijdens de repetities in Maastricht zet regisseur Servé Hermans zijn spelers op scherp: ‘Wil je een tip uit de serie muggenziften, mierenneuken?’

toon het publiek haar gevoelens mee-deelt. „Zo’n aanpak is even wennen”, zegt de zangeres in de koffiepauze. „Ik ben door opera vooral van het realistisch en geëmotioneerd acteren. Brecht vond daarentegen dat hoe meer acteurs hun emoties de vrije loop geven in tekst, hoe minder het publiek van de woorden meekrijgt. Dus ik moet in een scène in huilen uitbarsten, plots stoppen en me dan min of meer onbewogen tot het publiek richten. Hierdoor wordt het spel groter en vervreemdend. En de personages zijn ook nog eens volstrekt niet consequent in hun gedragingen, wat ook een mooie spiegel is die Brecht en Weill ons voorhouden.”

Vervreemdende karakter

Hier en daar probeert Hermans dat vervreemdende karakter nog te versterken. Wanneer er zich op het toneel een dialoog tussen bedelaarskoning Peachum en Tiger Brown afspeelt na de ontsnapping van Mac, loopt hij zelf in een slomo-wandelpas achter hen langs. „Ik wilde graag met dat *Verfremdungseffekt* van Brecht werken”, vertelt de regisseur. „Hij wil niet dat bezoekers zich te veel vereenzelvigen met de personages. Dus de acteurs stappen ook op bepaalde moment even uit hun rol – zeker Mackie Messer – om zich rechtstreeks te richten tot de zaal.”

Bij Brecht versterkt die strategie vaak de geloofwaardigheid van het verhaal, merkt Mackie Messer-vertolker Maarten Heijmans. „Dat huiskamertoneel, dus niet meegaan in het verhaal, maar weten dat wat we zien

Er is geen enkele garantie dat die moraal wel komt wanneer mensen genoeg te vreten hebben

niet echt is, maakt het vaak des te indrukwekkender. Brecht verwijdt de glazen wand tussen podium en publiek. Doordat Mac de bezoekers opmerkt en aanspreekt, worden ze deel van het verhaal. Het is niet: welkom, ga zitten en hou je mond, want dit is een kunstwerk.” En dus bepaalt straks Mackie Messer, als hij er even genoeg van heeft, wanneer de pauze valt. „Daartoe heb je niet het recht”, stribbelt de balladezanger nog tegen. Waarop Mac haar toebijdt: „Verlink me maar bij de erven van Weill en Brecht.”

En dan is er nog die muziek van Weill met de ene rauwe hitsong na de andere, zoals ‘Die Moritat van Mackie Messer’ en ‘Seeräuber-Jenny’. „De liedjes stuiten tussen opera, operette, jazz en schlager”, vindt dirigent Enrico Delamboy, bladerend door de partituur. „Wanneer de jaloerse Lucy – die haar vriend Mac liever aan de galg ziet dan in bed bij een andere vrouw – haar wanhoop uitzingt, hoor je hoe Weill zich heeft laten inspireren door de wraakaria van de Koningin van de Nacht uit Mozarts opera *Die Zauberflöte*. Het is eerbetoon en parodie tegelijk. Maar bovendien geniale muziek, waarin iedereen een betere wereld wil, maar dan wel vooral voor zichzelf.”

Die Dreigroschenoper van Opera Zuid gaat vrijdag 14 november in Maastricht in première en reist dan tot en met 14 december langs Nederlandse theaters. Info: operazuid.nl

ALBUMS VAN DE WEEK

Sevdaliza zweept de luisteraar op

Pop

Sevdaliza
Heroína
●●●○○

Wie is de meest beluisterde Nederlandse popster van dit moment? Joost? Frenna, of toch Roxxy Dekker? Vergeleken bij de ongeveer twee miljoen streams die deze artiesten maandelijks halen, is er één nog populairder. Een zangeres die wereldwijd meer dan twaalf miljoen luisteraars per maand haalt, met een naam die niet voor iedere Nederlander bekend is. Sevdaliza (38), geboren in Teheran, opgegroeid in Rotterdam, heeft een internationale carrière met gestaag groeiende aanhang in Europa, Noord- en Zuid-Amerika.

Sevda Alizadeh maakte na tien jaar musiceren zo’n twee jaar geleden een grote stap, van geliefd werd ze megapopulair. Daar ging een muzikale verandering aan vooraf: van experimenteel en onderzoekend, naar Zuid-Amerikaans georiënteerd, met straffe ritmes en vurige zangpartijen.

De ommekeer kreeg zijn beslag met de stomende superhit ‘Alibi’. Hier geen snelle ritmes maar juist traag uitgesmeerde opwinding, omlijst door dramatische koorzang en

mooi samenvloeiende stemmen, van Sevdaliza met de Franse zangeres Yseult en de Braziliaanse dragqueen-vocalist Pablo Vittar, in het Frans, Engels, Spaans, Portugees. Hoe avontuurlijk ook, de single werd meer dan 600 miljoen keer beluisterd en bracht haar in de Amerikaanse hitparade.

Felle drumklappen, hemelse koorzang

De minimalistische instrumentaties – gemaakt met producer Mathias Janmaat – van ‘Alibi’ hoor je ook in andere liedjes van het nieuwe, derde album *Heroína*. Veel nummers leunen op een frame van felle drumklappen, met daaromheen diepe bassynths, soms doorsneden door keyboarddeuntjes. Er is hemelse koorzang die een religieuze lading geeft, terwijl Sevdaliza’s eigen stem sterk en schel klinkt.

De ritmes van elektronische drums en percussie zijn het opvallendst op dit album. Net zoals Sevdaliza hier samenwerkt met vocalisten uit verschillende Zuid-Amerikaanse landen (Karol G uit Colombia, Irmãs de Pau uit Brazilië, de Argentijnse Mechi Pieretti), zo zijn de ritmepatronen ontleend aan allerlei Zuid-Amerikaanse dansritmes: van reggaeton tot samba en baile-funk.

Toch is *Heroína* voor liefhebbers van Sevdaliza’s vorige, nogal introverte album *Shabrang* (2020) een grote stap. Nu draait haar stijl om het opzwepen van de luisteraar. Soms gaan de prikkelende ritmes ten koste van een interessante melodie, bijvoorbeeld in de nogal vlakke nummers ‘Messiah’ en ‘Stripper’.

Sevdaliza heeft een antenne voor gebeurtenissen en trends. Zo maakte ze in 2023 de AI-tool ‘Dahlia’ (waarvoor liefhebbers haar stem konden gebruiken). En ze zong in 2022 het lied ‘Woman Life Freedom’ nadat Mahsa Amini in Iran door politiege-weld om het leven was gekomen.

Het vorige album hintte nog naar haar Iraanse achtergrond – want vernoemd naar het mythologische paard Shabrang Behzad – maar haar aanpak leidde Sevdaliza nu naar Zuid-Amerika, waar ze inspiratie vond voor haar muziekkoers.

Topstukken zijn het rustige ‘Postergirl’ en ‘Oxytocina’, vernoemd naar ‘knuffelhormoon’ oxytocine dat wordt aangemaakt bij bevallingen (misschien een verwijzing naar een recente miskraam waar ze openhartig over was). Liedjes die geen dansvloer-euforie nastreven blijken het aantrekkelijkst.

Hester Carvalho

soepele stem kan alles.

En dus tref je op *In Heaven* een mozaïek aan muziek aan. Er is ruimte voor de romantische bespiegelingen op hemel en heelal door klassieke grootheden als Schubert, Brahms, Wolf, Mahler en Schumann. En behalve deze 19de-eeuwse mannen, die al sinds lang hemelen, zijn er ook de vrouwelijke stemmen en de eigentijdse.

De ondertitel luidt *Songs for a trip to space* en het universum mengt zich met enige regelmaat in de muziek: geluiden opgevangen door NASA. De ruimte is, vertelde natuurkundige Robbert Dijkgraaf me eens, een concertgebouw die ons ‘muziek’ stuurt die al sinds de oerknal onderweg is. Dit terzijde. Vermeulen en Schulze hebben het thema *In Heaven* breed opgevat. Het gaat niet alleen om sterrenhemel, heelal of hiernamaals, maar evengoed het in hogere sferen zijn door drugs (Grace Slicks ‘White Rabbit’) of drank (Augusta Holmès ‘Le vin’).

Bovendien brengen beide musici het repertoire zo goed in stijl, met geweldige en vindingrijke instru-

Hiphop

Kodak Black
Just Getting Started
●●●●○

De rapper uit Pompano Beach, Florida, blijft ondanks zijn chaotische publieke optredens van de afgelopen tijd (vaak dronken of knetterstoned) opvallend scherp op plaat. Just Getting Started klinkt productie-neel strak en coherent en zit boordevol hits (‘All Black Rolex’, ‘Imma Shoot’), met bijdrages van o.a. Pharrell Williams en Chance the Rapper. Je moet wel even door het typische Florida Soundcloud rapgemompel heen, maar dan openbaart zich een volwassere flow, die niet op beat maar melodieuze wijze sterker is. (Jonas Dekkers)

Hiphop

Dave The Boy
Who Played the Harp
●●●●○

De titel van het derde album van de populaire, gevoelige Britse rapper Dave verwijst naar het bijbelse verhaal over Koning David die zijn vader troost met harpspel. Het is een prachtig sober geheel met tikkende percussie en lome beats. ‘No Weapons’ lijkt te troosten maar heeft een gruwelijke tekst. Sociale woede is het thema van het album, zoals in de woorden ‘While people mistreatin’ locals’ (een nummer over Barbados). Hij zingt met James Blake en zangeres Tems. Uiteindelijk stelt hij zich in het titelnummer de vraag: wat voor bijdrage levert hij zelf, voor de volgende generatie? (HC)

Klassiek

Francesco Tristano
Bach the 7 toccatas
●●●●○

Soul

Mavis Staples
Sad and Beautiful World
●●●●○

Je kunt talloze woorden loslaten op de muziek van Johann Sebastian Bach en de uitvoerders ervan, en dan nog steeds tekortschieten. Daarom stel ik mezelf altijd maar de vraag: doet wat ik hoor recht aan het wonder van de muziek? De manier waarop pianist en componist Francesco Tristano zijn weg zoekt door de Toccata’s doet dat zeker. (JG)

Vitale tachtiger Mavis Staples, uit Amerika, maakt na zes jaar een nieuw album met covers van liedjes van onder anderen Tom Waits, Leonard Cohen, Curtis Mayfield. De uitvoeringen kregen de bekende orgels en blazers. Maar Staples’ boodschap spreekt zowel uit de gekozen nummers als uit de toon van haar woorden. Ze zingt ruig en geïnspireerd, vooral in Mayfields ‘We Gotta Have Peace’. (HC)

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar **redactie@nrc.nl** of ga naar **nrc.nl/contact**.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar **opinie@nrc.nl**. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: **sales@nrc.nl**,
W: **advertieren.nrc.nl**

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: **familieberichten@nrc.nl**

NRCWebwinkel

E: **klantenservice@nrcwebwinkel.nl**

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 700 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: **nrc.nl/service**,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omvang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook **nrc.nl/privacyverklaring**). Afmelden kan via **privacy@nrc.nl**.

Auteursrecht

© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: **nrc.nl**

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Ontdek de mooiste cadeaus

KOFFIETAFELBOEK - GELIMITEERDE EDITIE

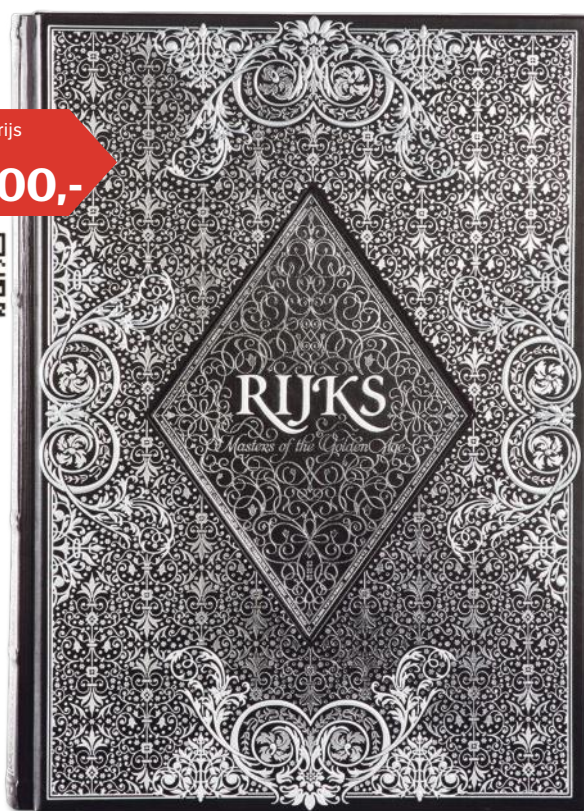
Rijks, Masters of the Golden Age gelimiteerde oplage

- › Hommage aan de meesters van de Gouden Eeuw
- › Monumentaal kunstboek, inclusief op maat gemaakte boekenstandaard
- › Genummerd en gesigneerd door Marcel Wanders, wereldwijd 2500 stuks
- › 450 pagina's | 35 kg | afmetingen 70 x 50 cm

Nog maar enkele exemplaren beschikbaar

Adviesprijs 9.500,-

6.500,-

Adviesprijs 130,-

109,-

KOFFIETAFELBOEK

Rijks, Masters of the Golden Age

- › Gouden Eeuw meesterwerken uitvergroot in detail
- › Koffietafelboek met dezelfde rijke inhoud als de gelimiteerde editie
- › 596 pagina's | 5 kilogram | afmetingen 34 x 25 cm

KOFFIETAFELBOEK & KOOKBOEK

Proeven van Frankrijk

Adviesprijs 59,99

49,99

- › Culinaire ode aan Frankrijk, prachtig geïllustreerd
- › Duik in de rijke wereld van de Franse keuken
- › Met 375 smaakmakende recepten

KOFFIETAFELBOEK

150 jaar Nederlandse Scheepvaartaffiches

Adviesprijs 79,50

59,50

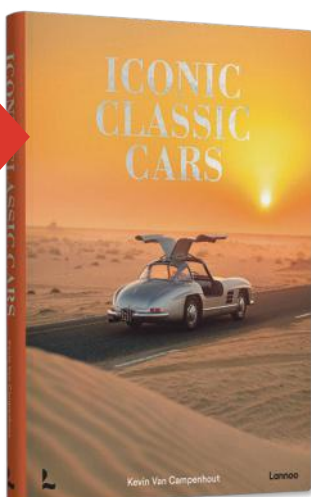
- › Rijke visuele geschiedenis van de scheepvaart
- › Meer dan 400 unieke scheepvaartaffiches
- › Groot formaat, monumentale verzameluitgave

KOFFIETAFELBOEK

Iconic Classic Cars

Adviesprijs 59,99

49,99

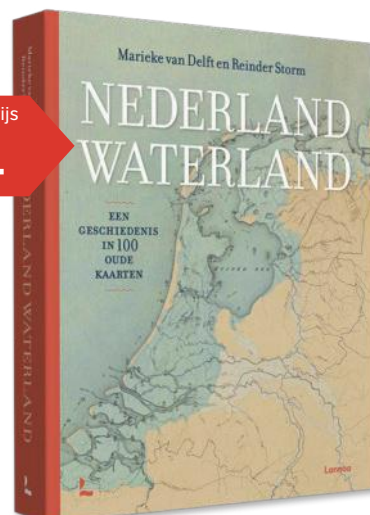
- › Adembenemend koffietafelboek voor autoliefhebbers
- › Ontdek de mooiste en zeldzaamste klassieke auto's
- › Groot formaat met 240 pagina's, Engelstalig

KOFFIETAFELBOEK

Nederland Waterland

Adviesprijs 79,-

59,-

- › Luxueus kaartenboek
- › De geschiedenis van Nederland in 100 oude kaarten
- › Prachtige illustraties in groot formaat

KOFFIETAFELBOEK

Between the Sea & the Sky

Adviesprijs 125,-

100,-

- › Fotografie van wereldberoemde fotograaf Jimmy Nelson
- › 528 pagina's vol unieke beelden en verhalen uit Nederland
- › Inclusief kaartenset t.w.v. 10,-

